



MEDNARODNO RAZVOJNO  
SODELOVANJE SLOVENIJE  
SLOVENIA'S DEVELOPMENT  
COOPERATION



# AFRIKA V SLOVENSKEM ŠOLSLEM SISTEMU

**Društvo Afriški center**

**Projekt »Izobraževanje za razvoj na trdnih temeljih«**

**Oktober 2010**

*Publikacija je nastala v okviru projekta »Izobraževanje za razvoj na trdnih temeljih« ki ga finančno podpirata Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije in Evropska komisija. Mnenje in vsebina publikacije ne odražata uradnega stališča Vlade Republike Slovenije ali Evropske komisije.*

## Zahvala

Društvo Afriški center bi se rado zahvalilo vsem članom pregledovalne skupine za njihov namenjeni čas in požrtvovalno delo:

dr. Janez Pirc

dr. Rajko Muršič

Max Zimani

Ibrahim Nouhoum

Rene Suša

Ajda Radinja

Samo Košnik

Tanja Uršič

Maja Lamberger Khatib

Katja Mrak

Posebna zahvala gre dr. Janezu Pircu z Inštituta za narodnostna vprašanja in dr. Rajku Muršiču iz Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani za njuno strokovno pomoč in nasvete.

Posebej bi se radi zahvalili tudi lektorici, Nuši Radinja za prostovoljno lektoriranje poročil.

## Vsebina

Uvod in ozadje projekta	4
Geografija:	6
Povzetek značilnosti geografskih učbenikov	7
Analiza po posameznih geografskih učbenikov	
- <b>Geografija za 8. razred</b> (Ljubljana: DZS, 2004)	8
- <b>Geografija 8</b> (Ljubljana: Mladinska knjiga Založba, 2007 – učbenik; 2008 – delovni zvezek)	19
- <b>Raziskujem Novi svet</b> (Ljubljana: Rokus Klett, 2010)	34
- <b>Geografske značilnosti sveta</b> (Ljubljana: Mladinska knjiga Založba, 2004 – učbenik; 2007 – delovni zvezek)	49
Zgodovina:	61
Povzetek značilnosti zgodovinskih učbenik	62
Analiza po posameznih zgodovinskih učbenikov	
- <b>Koraki v času: 20.stoletje</b> (Ljubljana: DZS, 2008)	63
- <b>Zgodovina 1: Učbenik za prvi letnik gimnazije</b> (Ljubljana: DZS, 2009)	76
Priporočila glede obravnavanja Afrike v šolskih učbenikih	86

## Uvod in ozadje projekta

Pobuda za aktualen projekt temelji na uspešnosti kritičnega pregleda učnega gradiva za geografijo v letu 2007, ki ga je izvedla Iniciativna skupina za neomalovažujoče predstavljanje svetovnih kultur v slovenskih učbenikih, v okviru Društva Afriški center s kolegi iz Slovenskega etnološkega in antropološkega združenja KULA.<sup>1</sup> Pri takratnem pregledu se je izkazalo, da so predstavitve afriškega kontinenta pogosto stereotipne, posplošene, enostranske in evrocentrične ter zato na žalost pogosto zavajajoče, terminološko sporne ter v nekaterih primerih tudi faktografsko netočne. Z vztrajnim in argumentiranim delovanjem nekaterih izmed članov Iniciative in s podporo posameznih avtorjev geografskih učbenikov so pri delovni skupini za geografijo v okviru Zavoda Republike Slovenije za šolstvo (ZRSS) leta 2007 dosegli, da so se po predlogih v novih geografskih učnih načrtih za srednje šole črtale nekatere najbolj kritične vsebinske zahteve oziroma bile nadomeščene z bolj ustreznimi. Kot rezultat izvedene analize so bile v ponovno izdajo učbenika ene izmed založb vključene tudi nekatere predlagane spremembe. Osnovni in glavni problem v zvezi z vsebino geografskih in zgodovinskih učbenikov za osnovne šole pa še naprej ostaja, da kljub nameram in pozitivnim premikom ZRSS o prenovi osnovnošolskih učnih načrtov do tega (za enkrat) še ni prišlo.

Trenutni projekt predstavlja nadaljevanje in širitev Iniciative iz leta 2007, in sicer s pregledom 4 geografskih in 2 zgodovinskih učbenikov ter spremljajočih delovnih zvezkov, ki so namenjeni osnovnošolski (8. in 9. razred) in srednješolski (1. in 2. letnik) mladini v Sloveniji. Glavni cilj projekta je ugotoviti razširjenost neustreznih reprezentacij ter jih ponovno ovrednotiti z upoštevanjem večplastnega razumevanja afriškega kontinenta. Pregledovalna skupina je sestavljena iz strokovnjakov na različnih področjih - zgodovinarji, geografi, antropologi, ki poklicno preučujejo afriške teme in vsebine, člani prej omenjene Iniciative, strokovnjaki na področju globalnega učenja in Afričani, živeči v Sloveniji. Analiza se je osredotočala na podobo Afrike v učbenikih. Ugotovitve se skoraj v celoti nanašajo na družbene pojave, saj so člani pregledovalne skupine kompetentni predvsem na področju družboslovnih oziroma humanističnih ved.

Namen projekta je povečati ozaveščenost, kritičnost in senzibilnost vseh vpletenih v izobraževalnem sistemu (Zavod za šolstvo, Ministrstvo za šolstvo in šport, založbe, učitelji) do reprezentacij Afrike in afriških razvojnih tematik, kot so podane znotraj učnega procesa. Po našem prepričanju je ključnega pomena, da razvijemo določeno rahločutnost in kritično naravnost do načinov, na katere se predstavljajo tuje celine, kulture in njihova zgodovina. Izsledki in priporočila izvedenega pregleda učbenikov bodo na voljo tudi učiteljem kot možnost dopolnitve že obstoječega gradiva za poučevanje geografije in zgodovine.

To poročilo je nastalo v okviru Društva Afriški center (DAC) v težnji in upanju po neomalovažujočem predstavljanju svetovnih kultur v slovenskih učbenikih. V tem poročilu gre torej za zbrana mnenja oziroma vsebinske ter metodološke pripombe, ob tem pa smo poskušali dodati tudi dovolj čim bolj konkretnih predlogov v zvezi z ugotovljenim. Lahko gre samo za alternativne predloge, ki spodbujajo k drugačnim pristopom k obravnavanim tematikam, lahko pa za popravke (predvsem pri faktografskih zmotah in nedoslednostih). Vsekakor pa niso mišljeni kot negativna, temveč kot dobronamerna kritika, saj je cilj avtorjev tega poročila v osnovi le ta, da bi se izboljšala kakovost tematik, ki so izbrane in posredovane v učbeniku. Zavedamo se tudi odgovornosti in težavnosti pisanja učbenikov za dijake, sploh

---

<sup>1</sup> Najbolj odmeven dogodek je bila skupna organizacija in izvedba javne tribune z naslovom »Ljudstva sveta v šolskem sistemu in sodobnem strokovnem besedišču« junija 2007 v Slovenskem šolskem muzeju.

za mlajše generacije, saj mora snov biti podana jasno, jedrnato ter brez prevelikega zahajanja v podrobnosti ali znanstveni jezik.

## **GEOGRAFIJA**

- *Geografija za 8. razred* (Ljubljana: DZS, 2004)
- *Geografija 8* (Ljubljana: Mladinska knjiga Založba, 2007 – učbenik; 2008 – delovni zvezek)
- *Raziskujem Novi svet* (Ljubljana: Rokus Klett, 2010)
- *Geografske značilnosti sveta* (Ljubljana: Mladinska knjiga Založba, 2004 – učbenik; 2007 – delovni zvezek)

## Povzetek značilnosti geografskih učbenikov

Analiza vsebin geografskih učbenikov, ki obsežneje obravnavajo Afriko, je zajela skupaj štiri učbenike, od tega tri osnovnošolske – za osmi razred - (*Raziskujem Novi svet, Geografija za 8. Razred, Geografija 8*) ter enega srednješolskega – za drugi letnik (*Geografske značilnosti sveta*). Osnovnošolski učbeniki se Afrike lotevajo na regionalno-geografski način najprej s pomočjo obravnave splošnih geografskih značilnosti celega kontinenta, temu pa sledi delitev na tri regije (Severna, Tropska in Južna Afrika); srednješolski pa pristopa k Afriki na problemski osnovi in se torej osredotoča le na njene izbrane fizične- in družbenogeografske podobe.

Ne glede na to, pa so na kratko povzeto, glavni oziroma splošni problemi, ki so več ali manj stalnica vsem analiziranim učbenikom, naslednji:

- 1) evropocentrični pristop do obravnave družbenogeografskih procesov oz. pojavov v Afriki: ko se še vedno govori o "odkrivanju" Afrike s strani Evropejcev, po možnosti pa še o "ugodnostih" posameznih afriških regij za naselitev Evropejcev (oz. "belcev"). S tem pristopom so tesno povezane tudi enostranske in največkrat zavajajoče razlage družbenopolitičnih in ekonomskih kompleksnosti sodobne in pretekle Afrike. Dogodki in razmere na afriški celini so tako predstavljeni brez kritičnega družbenopolitičnega in zgodovinskega konteksta oziroma pretirano poenostavljeno. Tak način Evropo in Zahod odvezuje skoraj vsakršnje odgovornosti za slabo stanje na omenjenih področjih v mnogih afriških državah. Poleg tega se na družbeno podobo afriškega kontinenta pogosto gleda pokroviteljsko ter hkrati z veliko mero distance in nerazumevanja - po eni strani se Afričane prikazuje, kot uboge, pomoči potrebne (npr. ob različnih humanitarnih katastrofah in vojnah), po drugi strani pa se jih eksotizira kot "plemena", ki se pogosto bojujejo brez nam razumljivih razlogov ter niso sposobni doseči družbeno-politične stabilnosti ter ekonomskih uspehov. Evropocentrično gledanje na Afriko ključno pogojuje tudi preostale skupne značilnosti analiziranih geografskih učbenikov.
- 2) kratek zgodovinski spomin: ta največkrat sega samo do evropske kolonizacije Afrike in ignorira tako afriško zgodovino kot tudi kakršne koli dosežke afriških državnih tvorb ter kultur, hkrati pa relativizira kriminalne razsežnosti evropske kolonialne vladavine.
- 3) obrnava etnično-kulturnega mozaika Afrike skozi optiko delitve na rase, plemena in druge pojme, ki so neustrezni, nesmiselni in tudi žaljivi: ti so bili v znanstvenih krogih že pred desetletji zavrjeni. V ta okvir sodi torej vrsta zastarele oziroma žaljive terminologije tako za afriška ljudstva kot tudi geografska poimenovanja.
- 4) naštevane skoraj izključno negativnih podob sodobne Afrike (bolezni, vojne, lakota, širjenje puščav, itd.): probleme v Afriki se navadno predstavlja kot probleme, ki so značilni samo za ta kontinent oziroma so zanje odgovorni izključno Afričani. Na drugi strani pa primanjkuje pozitivnih podob, ki bi prikazovale afriške dosežke in bi lahko delovali motivacijsko tudi za učence oz. dijake.

Te probleme spremljajo ponekod tudi faktografske napake ter zastareli podatki.

**Mnenja in predlogi o učbeniku in delovnem zvezku  
»Geografija za 8. razred« (Ljubljana: DZS, 2004)**

Avtorji učbenika: Franci Novak, Marta Otič in dr. Ana Vovk - Korže

**Sestavil: dr. Janez Pirc**

**na podlagi predlogov Sama Košnika, Janeza Pirca, Ajde Radinja in Maxa Zimanija.**

**Projekt Društva Afriški center: »Izobraževanje za razvoj na trdnih temeljih«**

**Ljubljana, junij 2010**



## Splošne ugotovitve

Tako za učbenik kot za delovni zvezek *Geografija za 8. razred* lahko za tisti del, ki obravnava Afriko, ugotovimo, da so vsebine na nekaterih mestih podane precej nejasno in nepovezano. Bolj kot to pa v celotnem poglavju izstopajo značilnosti, zaradi katerih se zdi, da je bila takšna vsebina primerna za regionalnogeografske učbenike pred petdesetimi in več leti, ko je bila Afrika obravnavana na podlagi (dodani so konkretni primeri in strani v učbeniku):

- »rasnih značilnosti« kot poglavitne značilnosti prebivalstva (str. 21);
- evrocentričnega in pokroviteljskega pristopa do tujih, neevropskih ljudstev oz. etničnih skupin (npr. pisanje o »svobodi« berberskih žensk na str. 24);
- spoznavanja afriških regij kot (ne)ugodnih za naselitev »belega prebivalstva« oziroma z omembami njihove navzočnosti (npr. na str. 11, 14, 16, 21, 28, 29, 32 in 34);
- kratkotrajnega zgodovinskega spomina, ki sega le do kolonialnih osvajanj in ignorira tako afriško zgodovino kot tudi kakršne koli dosežke afriških državnih tvorb in kultur, hkrati pa relativizira kriminalne razsežnosti evropske kolonialne vladavine (npr. poglavji »Težave belcev v tropski Afriki«, str. 14, in »Preteklost, povezana z Evropo«, str. 22);
- predstavljanja sodobnih značilnosti Afrike skoraj izključno na temelju njenih problemov; ti so navadno predstavljeni kot problemi, značilni samo za Afriko, oziroma kot problemi, za katere so odgovorni Afričani sami (npr. omembe bolezni v Afriki, str. 21, šibkega gospodarstva Vzhodne Afrike, str. 29).

Poleg tega je sporna tudi terminologija, ki je zastarela in evrocentrična, moteče pa so tudi faktografske napake (npr. pri zapisih imen, ki so ponekod napačna ali zastarela; ponekod niso zarisane niti državne meje ipd.).

Učbenik se torej dosledno usmerja v dosežke, navzočnost ter navidezno pomembnost prebivalstva evropskega rodu v Afriki. Zato lahko rečemo, da učbenik izbira in predstavlja posamezne teme zgolj s položaja Zahoda oziroma z vidika Zahoda.

Res je, da se učbenik ne ukvarja posebej s posameznimi problemi afriške celine in jih ne favorizira (kot je to sicer dandanes v navadi) ter da načelno ob navedbi določenega problema v nekaj stavkih nakaže razloge za takšne razmere. A ti podatki so podani zakrito in razpršeno. Če jih postavimo ob bok prioritnemu pripovedovanju o prebivalstvu evropskega rodu, njegovih osvajanjih in »odkritjih«, ti dogodki popolnoma zbledijo. Takšne vsebine bi bilo treba izključiti, že na samem začetku obravnavanja afriške celine pa bi morali dodati kratek povzetek zgodovinskega dogajanja. Namesto tega že na uvodnih straneh najdemo kar dolg opis »težav belcev v tropski Afriki«, in to z istoimenskim naslovom! Vsekakor bi bilo primerneje najprej govoriti o težavah domačinov, ki so jih povzročili prihod Evropejcev, njihovo vmešavanje in izčrpavanje celine.

Ne samo da učbenik in naslovi v njem odsevajo superiorno pozicijo Zahoda (primeri: »Težave belcev v tropski Afriki«, »Preteklost, povezana z Evropo«, »Poljedelstvo po želji belcev« itd.), ampak ti pogosto spominjajo na popularni tisk, saj si prisvajajo novičarski diskurz. Že z naslovom samim torej skušajo šokirati, pritegniti pozornost, in to predvsem z neprimerno vsebino ter s poetičnostjo posameznih naslovov, ki je sicer neprimerna za učbeniška gradiva. Primeri (in strani):

- »Stara, črna in vroča – Afrika« (10);
- »Črne solze v lesketu diamantov« (34);
- »Zadnja skrivnost Afrike« (27);
- »Ljudje v barvah čokolade« (21);

- »Tarzanov raj v zelenih nebotičnikih« (17).

**Terminologija** v učbeniku in delovnem zvezku je **zastarela in žaljiva**, tovrstno terminologijo pa je strokovna, predvsem antropološka veda ovrгла že pred časom (primeri takih terminov so: *rasni drobci*, *Bušmani*, *Hotentoti*, *Pigmejci*, *Bantu črnici* itd.). V delovnem zvezku morajo učenci, denimo, rešiti križanko o najpomembnejših ljudstvih v Afriki, ta pa vsebuje skoraj vse navedene termine. Poleg omenjenega je sporno tudi samo navodilo, ki pravi: »Poleg tega z rdečo barvo pobarvaj tiste vrste kvadratov, v katerih so napisana stara ljudstva, ki jih uvrščamo med rasne drobce. Z zeleno pa pobarvaj ljudstva, ki jih uvrščamo med belopolto prebivalstvo.« (str. 14). Ne samo da je terminologija popolnoma neprimerna in da je zgolj odsev poimenovanj, nastalih v obdobju kolonializma, ampak je delitev podkrepljena tudi z vizualizacijo, tj. z barvami, ki še poudarijo razmerje »mi«–»oni«.

V analiziranem učbeniku je dosledno v rabi izraz oziroma besedna zveza *črna Afrika* / *črna celina*, najdemo pa ga tudi v delovnem zvezku. Ta besedna zveza je neprimerna, saj ima izrazito negativno konotacijo in je zaradi znanih diskurzov o Afriki ni mogoče razumeti samo s stališča, da tam prebiva temnopolto prebivalstvo, ampak tudi tako, da gre za celino, ki jo zaznamujejo temačnost, stagnacija in nerazvitost. Glede na to izraz torej tudi posplošuje (Mezzana, 2006). Raba te besedne zveze tako zakriva notranje razlike, ki se izražajo v razrednih, regionalnih, spolnih, generacijskih, socialnih in drugih razmerah. Skupino drugačnih opazujemo od zunaj in nanjo gledamo, kot da je enotna. Pri tem pa svojo lastno skupino dojemamo od znotraj in vidimo, kako je glede na spreminjajoče se družbene in zgodovinske razmere heterogena in spremenljiva. Problem je, da homogenizaciji navadno sledi hierarhizirano razvrščanje skupin na biološki, kulturni in/ali zgodovinski vrednostni lestvici. Ta navidezna homogenost oziroma nediferenciranost kontinenta pa lahko pripomore k stereotipiziranju celotne afriške celine. Torej, ko slišimo izraz *črna celina*, v »zahodnih« glavah to vse prepogosto pomeni zaostalost in neciviliziranost, s tem pa je mogoče povezati tudi izraze *pekel*, *pleme*, *plemenskost*, v katerih ozadju so prav tako skriti negativni pomeni. Ti izrazi so torej ideološko nabiti, to pa še utrjuje splošne stereotipe o Afriki in njenih prebivalcih ter hkrati ohranja mit o afriški primitivnosti in nerazvitosti. Treba je poseči po bolj nepristranskih besedah, kot npr: *ljudje*, *ljudstva*, *etnične skupine*, *narodi*, *skupnosti*, *sorodstvene skupine* ... (Mezzana, 2006).

Poleg tega je problematično tudi uporabljanje izrazov za oris gospodarskega stanja držav, kot sta npr. *nerazvit* oziroma *razvit*. Kljub ustaljenosti teh izrazov bi bila primernejša raba gradacije *gospodarsko bolj* (*in manj*) *razvite države*, kajti tisto, kar je »razvito«, je že doseglo svoj vrh, v nasprotju z »nerazvitim«, ki se (še) ni niti premaknilo čez kritični prag razvoja.

Naslednji problem je neprimerno govorjenje o »pravi« in »nepravi« Afriki. Svet pod Saharo je očitno drugačen kot svet nad to puščavo, saj je Afrika kot vsa druga geografska območja raznovrstna, problematična pa je podmena, da bi morala biti uniformna. Zato je govorjenje o Afriki kot edini »pravi« Afriki in podobno politično skrajno nekorektno (Baskar, 2001: 79).

Prav tako je stalnica učbenika popolnoma nekorektno predstavljanje afriške celine oziroma posameznih regij kot »ugodnih« ali »neugodnih« oziroma primernih ali neprimernih za poselitev belcev. Taka pozicija temelji na diskurzu moči, kajti dobri belci lahko vplivajo na t. i. razvoj in t. i. civiliziranost celine. Primere evrocentričnega pristopa je mogoče zaslediti še pri opisovanju evropskih osvajanj in naseljevanj afriške celine.

Naslednja problema pri reprezentaciji Afrike sta dekontekstualizacija in poenostavljanje zapletenih družbenozgodovinskih dogodkov. Kolonializem še vedno nekako legitimirajo

njegovi domnevni kulturni in ekonomski dosežki. Poudarjati zgolj t. i. pozitivne posledice vpliva Evrope, pri tem pa podcenjevati njeno genocidno in nečloveško ravnanje, je ideološka izbira ter opravičevanje tistega, kar je bilo storjeno, pa tudi izogibanje odgovornosti in reproduciranje stereotipov, saj gre za nizanje dejstev, ki niso umeščena v zgodovinski, družbeni, kulturni in ekonomski kontekst (Jeffs, 2007: 462). Problem pri takšnem podajanju snovi je tudi pretirano poenostavljane dogodkov oziroma to, da je iz celotnega spektra resnic izbrana le ena in reprezentirana kot edina. To učence subjektivizira na takšne položaje, da svet dojemajo na reprezentiran način in izključijo možnost obstoja drugačnih realnosti. To seveda reproducira stereotipe (Mezzana, 2006).

Ob vsem omenjenem tekstu (pod)poglavij pogosto tudi ne odgovarjajo na vprašanja s »sončki«.

## **Analiza po straneh učbenika**

### **Afrika (str. 9–36)**

9/

- Treba je posodobiti število v Afriki živečega prebivalstva, saj na tej celini zdaj živi že nekaj več kot milijarda ljudi (*State of World Population 2009*, 2009: 91).
- Učbenik navaja, da je v Afriki 55 držav, čeprav jih je v resnici 54 (oz. 53, ker nekateri med neodvisne države ne prištevajo tudi Zahodne Sahare). Vprašanje je, ali niso morda avtorji (že) upoštevali tudi npr. de facto neodvisnega Somalilanda ali katerega od ozemelj, ki jih še vedno zasedajo evropske države (npr. Réunion)?
- Napaka pri zapisu glavnega mesta Nigerije na zemljevidu: »Abuya« – pravilno: Abuja.
- Ker so na zemljevidu z imeni označene samo nekatere države, bi bilo treba v opombi spodaj pojasniti, zakaj tako. Na prvi pogled (učencem) ne more biti jasno, da gre za države, ki so potem omenjene/obravnavane v nadaljevanju učbenika (čeprav tudi pri tem ni doslednosti).
- Prav tako ni jasno, zakaj je med glavnimi mesti teh držav v primeru Južnoafriške republike (JAR ali uradno (Republika) Južna Afrika) omenjen samo Cape Town, ne pa tudi Pretoria in Bloemfontein, ki sta prav tako glavni mesti te države.
- Na zemljevidu naj bodo zarisane tudi državne meje, ki med afriškimi državami potekajo po rekah, podobno kot to velja za jezera. Tako naj bi bile meddržavne meje zarisane na rekah Limpopo (JAR–Zimbabve), Zambezi (Zambija–Zimbabve), Shasha (Bocvana–Zimbabve), Luangwa (Zambija–Mozambik), Kongo (oba Konga), Niger (Benin–Niger).

10/

- Stereotipizacija v naslovu: »Črna in vroča (Afrika)«.
- Opustiti je treba ponižujočo in ločevalno terminologijo o »plemenih« in jo nadomestiti z ljudstvi, čeprav gre tudi za zgodovinske omembe (Afrijcev).
- Če želimo odpraviti delitev prebivalstva na podlagi rase oziroma fiziognomičnih značilnosti, potem velja opustiti tudi poimenovanje »črna celina« in nepotrebno delitev celine na dele, v katerih živijo belopolti in črnopolti prebivalci.
- Namesto o večinskem »belopoltem« prebivalstvu bi lahko pisali o večinski navzočnosti arabskega jezika oziroma njegovih različic ali pa preprosto o severnoafriškem prebivalstvu in njegovih posebnostih, ki jih povezujejo s sredozemskimi kulturami.
- Eksotizacija ob spoznavanju prvih slikovnih podob Afrike: »Pazite, sloni na cesti!«

11/

- Za celinski saharско-sahelski državi Čad in Niger težko govorimo, da sta del Gvinejske Afrike; za Mali in Burkino Faso to lahko velja zaradi tesnejše kulturno-

jezikovne povezave z obmorskimi gvinejskimi državami. Da bi se izognili takšnim pomanjkljivostim, bi bilo najbolje izpustiti poimenovanje Gvinejska Afrika za države Zahodne Afrike, ki so v učbeniku obravnavane kot ena regija.

- Slika 4: Pravilni zapis nacionalnega parka v Namibiji je Etosha, ne pa poslovenjeno Etoša.
- Zakaj je treba za južnoafriško regijo poudariti, da je primerna za naseljevanje »belega evropskega prebivalstva« (in to še v sedanjiku!)? Tovrsten način prikazovanja afriških regij bolj spominja na zlato dobo evropskega kolonializma, ko so številne evropske države v Afriki iskale primerne kraje za naselitev svojega prebivalstva. Ob govoru o »primernosti za naselitev *belcev*«, se potem lahko pojavi tudi (cinično) vprašanje, katero oziroma kakšno pa je podnebje, ki je primerno za njihovo naselitev? Zato bi bilo treba tovrstne navedbe črtati iz učbeniškega besedila.

12/

- Ali sta poimenovanji za območji Foute Djalona in El Djoufa tako znani v slovenščini, da ju lahko pišemo fonetično? Za drugo sicer res velja, da delno leži v Mavretaniji, kjer uporabljajo arabsko pisavo, to pa ne velja tudi za Fouto Djalon.

13/

- Zemljevid s pogorjem Kilimandžara je orientiran na zahod, na to pa bi moral na zemljevidu opozarjati majhen simbol (npr. kompas).
- Vprašanje, »kako površje Afrike vpliva na prometno dostopnost v notranjosti celine«, bi bilo primerneje zapisati kot »kako površje Afrike vpliva na prometno povezanost obalnih območij s tistimi v notranjosti celine«. Prvo vprašanje je namreč vnovič mogoče razumeti v duhu kolonializma, kajti evropske velesile so z afriške obale počasi prodirale v notranjost celine, ob tem pa so jih zanimale ovire pri »dostopnosti« na ta območja.

14/

- Učbenik uporablja imperialistični jezik »odkrivanja« posameznih regij sveta. Tak jezik je nekorekten, saj je bila Afrika »odkrita« že davno pred Portugalci. Namesto tega je boljše govoriti o vzpostavitvi intenzivnejših stikov (ekonomskih, gospodarskih itd.) med ljudstvi oz. narodi ali kulturami.
- Splošni, po večini fizičnogeografski opis Afrike – in navezavo tega območja s poselitvijo – je neprimerno začeti s klasično evrocentrično in imperialistično perspektivo »odkrivanja« Afrike ter poveličevanja evropskih pustolovcev – »raziskovalcev«. Zakaj ne bi morda začeli s tem, kje vse so že stoletja ali tisočletja cvetele posamezne afriške civilizacije (in morda tudi izginjale – recimo zaradi širjenja Sahare)? Postavimo si ogledalo: ali kdaj ob obravnavi Evrope govorimo o (ne)primernosti podnebja te celine za naseljevanje Afričanov?
- Tako rekoč cela stran – nekaj uvod v podnebne razmere v Afriki – je namenjena evropskim raziskovalcem in njihovim težavam. Na to nakazuje že naslov podpoglavja »Težave belcev v tropski Afriki«, ki je popolnoma zunaj konteksta. Vsebina te strani je zaradi omenjenega kolonialističnega konteksta neprimerna in bi jo bilo treba nadomestiti z drugimi temami, npr. o tem kako se domačini prilagajajo tropskemu podnebjju s svojim načinom življenja in gospodarjenja.
- Na zemljevidu je za reko Kongo še vedno zapisano zastarelo poimenovanje Zair. Za Viktorijino jezero pa bi bilo lahko navedeno tudi lokalno poimenovanje Ukerewe (*Atlas Afrike*, 2006: 13).

15/

- Pri klimografu Alžira je napačno sešteta količina letnih padavin; pravilen seštevek bi bil približno 700 mm.

- 16/
- Znova je govor o primernosti za »naselitev belcev« (v zadnjem odstavku).
- 17/
- Pri orisu rastlinstva v Afriki je podnaslov »Tarzanov raj v zelenih nebotičnikih« povsem nepotreben.
  - Odgovora na vprašanje o uporabi zelo lahkega lesa pri tehničnem pouku (v »okvirčku«) ni mogoče najti nikjer v nadaljevanju.
- 18/
- Slika (13) živalstva v tropskem okolju zavaja učence, saj tovrstnih živali ni mogoče najti v tropskih delih Afrike, temveč v Južni Ameriki. Lahko bi dodali slike afriških živali, ki živijo v tropskem okolju. Treba bi bilo umakniti tudi subjektivne orise pokrajin (npr. »moreče in uspravajoče ozračje«), saj ne pripomorejo dosti k njihovemu spoznavanju.
- 19/
- Vadi je m. spola – torej gre za »struge, imenovane vadiji«.
  - V okvirčku »premisli« je znova neprimeren govor o naseljevalni perspektivi Afrike, saj se vprašanje nanaša na prejšnji tekst o »ugodnostih za naselitev belcev« v subtropskem toplotnem pasu (str. 16) : »Kateri rastlinski pas Afrike je najugodnejši za naseljevanje ljudi?«
- 20/
- Zemljevid: Poimenovanje glavnega mesta Demokratične republike Kongo - Kinšasa - je tu zapisano fonetično, kar je sicer tudi v skladu s slovenskim pravopisom, a to mesto je še na zemljevidu na strani 9 zapisana kot Kinshasa. Takšne neenotnosti pri zapisu je treba znotraj učbenika poenotiti.
  - Pohvalno je, da so omenjena najdišča prvih prednikov človeka v Vzhodni Afriki. Tamkajšnje podnebje se ne *imenuje* »večna pomlad«; kvečjemu bi lahko napisali, da *bi ga lahko* tako poimenovali, a še to je spet povsem evrocentrično gledišče.
- 21/
- Naslov poglavja »Stara celina, na kateri živi veliko mladih ljudi« skoraj ni povezan z vsebino, ki sledi naslovu.
  - Prvi stavek 3. odstavka tega poglavja je zelo sporen in smrdi po (neo)maltuzijanstvu: ali se povečevanje števila prebivalstva avtomatično navezuje na pogostost in obsežnost vojn in lakot? Tak diskurz bi sodil kvečjemu na konec 19. stoletja.
  - Preveč poetično poimenovanje Afričanov v »barvah čokolade«. V dodatnem okvirčku, ki se sklicuje na film »Bogovi so padli na glavo«, so (Khoikhoi) omenjeni kot pleme – pravilneje bi bilo ljudstvo.
  - Učenci prebivalstvo znova spoznavajo predvsem po barvi kože. Poleg tega je omenjeno »vmešavanje evropskih držav«, ki naj bi vplivalo na etnično pestrost v Afriki. Pri tem bi morali potem omenjeniti vsaj še arabske države oz. arabsko kolonizacijo.
  - Prav tako so opazni primeri obravnavanja ljudstev po rasni pripadnosti ter nekorektna, zastarela (kolonialna) poimenovanja: Pigmejci, Grmičarji (Bušmani), Hotentoti, rasni drobci. Sestavek o »*rasni sestavi*« je zastarel po svojem teoretskem izhodišču in tudi sicer je opaznih nekaj nedoslednosti. Neustrezno je, da mladi spoznavajo prve lastnosti etničnih skupin na drugih kontinentih najprej po barvi kože. Za »Grmičarje« in »Hotentote« je zdaj v rabi primernejši izraz »Khoisan«, za »Pigmejce« pa najpogosteje Baka (oz. M'Baka) ali Mbuti (Kasule, 1998: 96; Furlong, 2001: 373; O'Toole, 2001: 26; Wells, 2005: 76–80). Poleg tega bi bilo treba črtati izraz »*rasni drobci*« in rasno klasifikacijo na »črnce«, saj v kulturnem in biološkem smislu ne pomenita ničesar. Zastarele oz. nekorektne izraze bi bilo treba za prehodno obdobje

dati kvečjemu v oklepaje. Še bolje pa bi se bilo v celoti izogniti klasificiranju ljudi in ljudstev glede na fiziologijo, saj družbene organizacije ni mogoče razlagati z barvo kože ali kakršnimi koli »rasnimi« termini.

- »/.../ ljudstva Bantu, /.../ sudanski črnici. Oboji živijo v plemenih« (?!). Popoln nesmisel. Ni jasno, od kod te trditve, ne kaj naj bi pomenile za osnovnošolce. Ali je npr. večmilijonsko ljudstvo Zulu, ki je imelo že v zgodovini svoje kralje in državo, lahko obravnavano kot pleme in zakaj? Povsod in dosledno je treba govoriti o ljudstvih.
- Zadnji odstavek tega poglavja se začne s stavkom »Tega pa ne moremo reči za evropske belce ...«. Iz teksta ni mogoče razbrati, česa ni mogoče reči za »evropske belce«. Da ne živijo »v plemenih« – torej »plemensko« (temveč »v narodih«, se pravi »narodno«)? Takšnih zavajanj bi se morali v učbenikih izogibati.
- Zanimivo je, da je v tem podpoglavju besedna zveza »črna« Afrika zapisana z narekovaji (predzadnji odstavek).
- V okvirčku »kratko in jedrnato« je gostota poseljenosti v Afriki avtomatično in geografsko-deterministično neprimerno povezana z odvisnostjo od naravnih razmer.

22/

- Znova je govor (skupaj na enem mestu) o »narodnih in plemenskih« mejah (2. odstavek). O spornosti in nespremenljivosti teh izrazov smo že pisali. Če jih že uporabljamo, jih je treba nekje na začetku tudi pojasniti. Predlagamo uporabo izraza etnične meje (če sploh).
- Netočno je, da naj bi se kolonialna zasedba Afrike končala v desetletju po II. svetovni vojni (2. odstavek).
- Pri Berberih bi bilo dobro omeniti, da se to ljudstvo samo poimenuje kot Amazigh, saj naj bi izraz Berber vseboval negativne konotacije na barbare (Willis, 2008: 240). Enako velja tudi za omembo tega ljudstva na strani 24.

24/

- Ko je govor o etničnih skupnostih podsaharske Afrike v 5. odstavku), znova zasledimo uporabo besede »plemena«, ta pa ni nujno povezana z etničnostjo.
- O »svobodi« žensk (v Severni Afriki) ne moremo sklepati samo na podlagi oblačilnih praks oziroma (ne)zakrivanja obraza. Poleg tega tudi ne drži povsod, kot nakazuje komentar pod slikama 20 in 21, da imajo Arabke v javnosti še vedno zakrit obraz. Tudi dikcija prvega stavka je sporna. Če že mora ostati v kontekstu »svobode«, bi bilo kvečjemu lahko napisano, da »imajo berberske ženske več svobode kot pa druge muslimanke«. Čeprav pri tem ni jasno, za kakšno svobodo naj bi sploh šlo. Zato bi bilo treba komentar pod fotografijama 20 in 21 izločiti in ga nadomestiti s primernejšim.

25/

- Za Sudan bi veljalo zapisati (1. odstavek), da je gospodarsko manj razvita država, ne pa »nerazvita«.
- Pri omembi črpanja nafte v Severni Afriki, ki naj bi se začelo v začetku šestdesetih let (20. stoletja), bi bilo treba to trditev popraviti, saj se je ta dejavnost (npr.) v Alžiriji začela že leta 1958 (Meredith, 2005: 54).

26/

- Spet je zaslediti nepotreben in neustrezen govor o »beli rasi« (v okvirčku).
- Omenjeno bi bilo lahko kvečjemu, da so Evropejci *znova* »odkrili zaklade starega Egipta« (3. odstavek, zadnji stavek).

27/

- V zvezi s Centralno Afriko, podpoglavje »Zadnja skrivnost Afrike«, je navedeno, da se prava Afrika, imenovana tudi črna, začinja južno od Sahare. Govoriti o pravi Afriki je nekorektno, kajti zastavi se vprašanje, ali so potemtakem območja severno od nje oz. v Sahari morda neprava Afrika? Poleg tega je nekorekten tudi izraz črna Afrika.
- V 1. odstavku bi bilo mogoče govoriti o evropskem raziskovanju notranjosti Afrike, ne pa o odkrivanju.
- Pohvalno pa je, da je kolonialno izkoriščanje poudarjeno v posebnem odstavku, čeprav »širjenje angleške in francoske kulture« v zvezi s tem ne sodi na prvo mesto.
- Poimenovanje Viktorijinih slapov bilo treba omeniti tudi v lokalnem jeziku – Mosi-oo-Tunya.<sup>2</sup> Pri tem bi bilo morda dobro razložiti tudi dobesedni pomen tega imena: »grmeči dim«.

28/

- »Prave muhe cece«. Ali kje živijo tudi neprave?
- Ni jasno, kaj želi povedati oz. na kaj namiguje komentar pod sliko 29 (s pripadnico Masajev): da so morda Masaji za Evropejce »večvredni« – kar je podobno pogledom britanskih kolonialistov na območju zdajšnje Kenije? Sicer pa tu znova najdemo omembo »plemena«.
- Na isti strani so omenjeni tudi Pigmejci. Ti očitno tudi živijo »necivilizirano«<sup>3</sup>, saj živijo »v sozvočju z naravo«. Zakaj je tu sploh vredno omenjati »bele priseljence«, saj v teh državah živi manj kot 1 % prebivalstva evropskega rodu.
- Nekdanja provinca Shaba v Demokratični republiki Kongo (DR Kongo) se je tako imenovala samo od leta 1971–1997, tedaj pa so jo znova poimenovali Katanga.<sup>4</sup>
- Prej kot DR Kongo bi bilo treba med pomembnejše centralnoafriške države, v katerih so bogata nahajališča nafte, uvrstiti Angolo, ki je tudi pomembna izvoznica tega energenta. Ekvatorialna Gvineja in Angola sodita skupaj z Nigerijo med največje afriške proizvajalke nafte (Kotch, 2005: 56).
- V zvezi s prebivalstveno sestavo Centralne Afrike so znova omenjeni Pigmejci, bantujska ljudstva in beli priseljenci.

29/

- Z arhaičnimi in nekorektnimi izrazi so poimenovane tudi naravnogeografske značilnosti afriških pokrajin: Rudolfovo jezero namesto jezero Turkana oz. Turkansko jezero (*Atlas Afrike*, 2006: 13). Poleg tega je v okvirčku znova govor o rasah.
- Nepotrebne, nekorektne in zastarele omembe delitve (Vzhodne) Afrike glede na »rasno« sestavo ter poudarjanje območij, na katerih živijo »belci«.

30/

- Navedba, da so iz Afrike vsako leto odpeljali več sto tisoč sužnjev, je precej pretirana (tudi), še zlasti v primerjavi z oceno o skupnem številu sužnjev, prepeljanih čez Atlantik, navedeno v naslednjem stavku (O'Toole, 2001: 42). Omemba, da so evropskim trgovcem s sužnji »pri lovu na ljudi pomagali domači plemenski poglavarji«, pa skuša relativizirati odgovornost Evropejcev tako za ta temni del afriške zgodovine kot tudi za odnose s to celino.
- Vsaj s kakim stavkom bi bile tu (kot tudi npr. že pri drugih regijah prej) lahko omenjene stare afriške predkolonialne države in kulturna pestrost (npr. Asante, Songhay ...).

<sup>2</sup> Mosi-oo-Tunya / Victoria Falls. Unesco, World Heritage, <http://whc.unesco.org/en/list/509/> (28. 5. 2010)

<sup>3</sup> Poleg tega je tu še slovnična napaka: »nekateri stiki s civilizacijo«.

<sup>4</sup> Provinces of Congo (Kinshasa). World Statesmen.org. [http://www.worldstatesmen.org/Congo-K\\_Provinces\\_1960-1966.html](http://www.worldstatesmen.org/Congo-K_Provinces_1960-1966.html) (28. 5. 2010).

31/

- Po obsegu površine Nigerija ni največja država v zahodnoafriški regiji; je pa takšna med zahodnoafriškimi državami ob Gvinejskem zalivu.
- Pri omembi naravnih bogastev (predvsem mineralov in nafte) v tej regiji bi lahko v enem stavku omenili tudi njihovo sodobno izkoriščanje ter nepravilno poslovanje in vmešavanje evropskih in drugih zahodnih podjetij v politične zadeve. Prav Nigerija, zlasti z nafto bogato območje delte Niger, je »tipičen« primer tega, kako evropskim oziroma multinacionalnim gospodarskim družbam ni prav nič mar za nepopravljivo okoljsko škodo, ki jo povzročajo s svojo petrokemično proizvodnjo, da ne omenjamo spodbujanja korupcije, nepreglednega poslovanja in kršitev človekovih pravic domačinov. Zato je govor o tem, kako so nigerijski politični mogotci neproduktivno zapravili zasluzke, pridobljene z nafto, izrazito enostranski in zavajajoč.

32/

- V prvih dveh odstavkih gre za dva napačna zapisa prvega dela sintagme Cape Town/Kaapstad: Caap in Kape.
- Zgodovina južnoafriške regije se v učbeniku začenja šele s prihodom Evropejcev v 17. stoletju; zgodovini po tem obdobju sta namenjena dva odstavka, kar je pohvalno, vendar prvotni domačini skoraj niso omenjeni. Niti stavka ni o zgodovini pred 17. stoletjem, poleg tega pa lahko preberemo tudi, da je »na bele naseljence jug Afrike čakal vse do sredine 17. stoletja /.../«. Pri takšnem opisovanju zgodovinskih dogodkov lahko dobi učenec občutek, da je bilo osvajanje afriške celine nekaj pozitivnega in nekaj, na kar so Afričani čakali, zato bi bilo treba omenjen sestavek temeljito preoblikovati.

33/

- Tudi v komentarju k sliki 33 se znova pojavlja zastarela in nekorektna omemba Bušmanov (Grmičarjev) in njihovih »rasno«-telesnih značilnosti.

34/

- Znova se pojavljajo poetični in hkrati tudi sporni naslovi (pod)poglavij: »Črne solze v lesketu diamantov«, »Svetlejša prihodnost črncev«.
- Prav tako je znova govor o plemenih, nejasno je razlikovanje med »ljudstvom Bantujcev« in Zuluji.
- Buri so *po večini* potomci nizozemskih priseljencev, ne pa samo njihovi potomci (Vale, 2002: 16-17; Furlong, 2001: 374). Pravilen zapis za govorce afriškega jezika je Afrikanerji, ne Afrikanarji.
- Politika apartheida uradno ni bila odpravljena leta 1991. Apartheid se je formalno končal leta 1994 – po prvih svobodnih volitvah v JAR. Postopen prehod v njegovo odpravo se je res začel že 1990, a npr. še leta 1991 je bil sprejet zadnji apartheidsko obarvani zakon, in sicer o imigracijah v JAR. Poleg tega so bile vodilne opozicijske stranke in vlada tedaj še sredi pogajanj, do prvih svobodnih volitev pa so minila še tri leta.
- Nikjer ni pojasnjeno, po katerih merilih naj bi bila JAR najrazvitejša afriška država (zadnji odstavek): učenec lahko samo predvideva, da po gospodarstvu.

35/

- Namibija je bila v posesti JAR do leta 1990 in ne do 1989.

36/

- Na zemljevidu »Smeri raziskovanja« so označene skoraj izključno samo fizične lasnosti Afrike. Če je že prisotna kakšna podoba afriškega družbenega mozaika, pa je ta takšna, kot so si Evropejci Afriko predstavljali sredi 19. stoletja oziroma v zlati dobi kolonializma (vključno z izrazom »pigmejski lovci«).



Na zemljevidu je zaznati popolno odsotnost sodobnih afriških značilnosti – tako pozitivnih kot negativnih (gospodarstvo, poselitev itd.), npr. črpanje nafte v Gvinejskem zalivu ter prikaz mest z več kot 10 milijoni prebivalcev. Poudarek je na naravnih bogastvih (rudnine, kmetijski-plantažni pridelki), izbranih rastlinah in divjih živalih, ljudje in kulture pa so prikazani v zelo omejenem obsegu, in še to v »avtentični« in zgodovinski preobleki, ki še dodatno eksotizira prebivalstvo kontinenta in ga oddalji od sodobnega življenja (tuareški plemič, beduinski šotor, piramide v Gizi, »pigmejski« lovci, Nube, masajski pastir).

Vsaj glede sodobne podobe nekega kontinenta primerjajmo obravnavo Afrike z obravnavo Severne Amerike v istem učbeniku (str. 56). Tam so recimo omenjeni severnoameriški tehnični dosežki (letala Boeing – sicer lepa, brezplačna reklama za tega proizvajalca letal –, Cape Canaveral, računalniki, ladja na Atlantiku (?), letalska industrija (še enkrat!), vesoljski teleskop v Socorru, skladišča za žito).

Moteča je tudi odsotnost afriških kulturno-zgodovinskih znamenitosti in pomembnih krajev, kot so npr. obeliski v Aksumu, Veliki Zimbabve in Timbuktu (svetla in tako rekoč obvezna izjema so piramide v Gizi).

Vse te slike bolj spominjajo na slabe karikature kot na povzetke snovi, ki naj bi učencem na zgoščen in slikovit način prikazali določene geografske značilnosti pokrajine.

### **Analiza po straneh delovnega zvezka**

#### **Afrika (str. 7–15)**

»Smer raziskovanja« v učbeniku se tesno navezuje na vsebino delovnega zvezka.

8/

- Tudi tu je opazna raba neprimerne poimenovanja za Afriko – »črna celina«.

12/

- Kongova kotlina leži tako severno kot južno od ekvatorja in ne samo severno ali južno, na kar namiguje vaja na tej strani.

13 - 14/

- V okviru 1. vaje so vsebinsko sporna vprašanja št. 4, 11, 14. Vprašanja in odgovori bodisi preveč poenostavljajo in s tem tudi zavajajo (vprašanja št. 4 in 14) bodisi vsebujejo zastarelo in netočno terminologijo (vprašanje št. 11).

15/

- Prebivalstvena slika, kakršna je upodobljena na zemljevidu, je netočna, zavajajoča in terminološko sporna. O delitvi na rasne skupine je bil govor že v analizi vsebine učbenika, prav tako tudi o terminologiji »Pigmejci in Bušmani«. Za preostale prebivalstvene skupine, z delno izjemo Mavrov in Etiopijcev, pa velja, da ne živijo (samo) na ozemljih, označenih na zemljevidu. Tako npr. Tuaregi ne živijo v severnem Čadu, hkrati pa tudi ne samo v severnem Nigru.
- Zelo sporno je tudi rasno opisovanje značilnosti ljudstev v Afriki kot »ljudstvo z najtemnejšo barvo kože«, »nizkoraslo lovsko ljudstvo« itd. Te dele vaje bi bilo treba črtati iz delovnega zvezka.

## LITERATURA:

- *Atlas Afrike* (2006): Ljubljana: Monde Neuf.
- Baskar, Bojan (2001): Kje se začne Afrika? Južnoevropski kolonializmi in Evrafrika. *Časopis za kritiko znanosti* 29(204/205/206): 64–80.
- Furlong, Patrick J. (2001): South Africa. V: April A. Gordon in Donald L. Gordon (ur.), *Understanding Contemporary Africa*, 3. izdaja, 371–408. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.
- Jeffs, Nikolai (2007): Kje, kdaj, zakaj postkolonialne študije. V: *Zbornik postkolonialnih študij*, ur. Nikolai Jeffs, 461–503. Ljubljana: Krtina.
- Kasule, Samuel (1998): *The History Atlas of Africa*. New York: Macmillan.
- Kotch, Nick (2005): African Oil. Whose Bonanza? *National Geographic* 50–65, september.
- Meredith, Martin (2005): *The State of Africa. A History of Fifty Years of Independence*. Johannesburg, Cape Town: Jonathan Ball Publishers.
- Mezzana, Daniele (2006): A cancerous image. *African societies*. Dostopno na: <http://www.africansocieties.org/n4/eng/Dossier.htm> (27. 6. 2008).
- Mosi-oa-Tunya/Victoria Falls. Unesco, World Heritage, <http://whc.unesco.org/en/list/509/> (28. 5. 2010).
- Provinces of Congo (Kinshasa). World Statesmen.org, [http://www.worldstatesmen.org/Congo-K\\_Provinces\\_1960-1966.html](http://www.worldstatesmen.org/Congo-K_Provinces_1960-1966.html) (28. 5. 2010).
- *State of World Population 2009. Facing a Changing World: Women, Population and Climate*. United Nations Population Fund, [http://www.unfpa.org/swp/2009/en/pdf/EN\\_SOWP09.pdf](http://www.unfpa.org/swp/2009/en/pdf/EN_SOWP09.pdf) (20. 5. 2010).
- O'Toole, Thomas (2001): The Historical Context. V: April A. Gordon in Donald L. Gordon (ur.), *Understanding Contemporary Africa*, 3. izdaja, 23–54. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.
- Vale, Peter (2002): »Migration, xenophobia and security-making in post-apartheid South Africa«. V: *Politikon* 29(1), 7–29, <http://search.global.epnet.com.htm> (1. 3. 2004).
- Wells, Spencer (2005): *Odiseja človeštva*. Tržič: Učila.
- Willis, Michael J. (2008): The Politics of Berber (Amazigh) Identity: Algeria and Morocco Compared. V Yahia H. Zoubir in Haizam Amirah – Fernández (ur.) *North Africa*, 227–242. London in New York: Routledge.

**Mnenja in predlogi o učbeniku in delovnem zvezku  
»Geografija 8« (Ljubljana: Mladinska knjiga Založba, 2007 –  
učbenik; 2008 – delovni zvezek)**

Avtorji učbenika in delovnega zvezka: dr. Tatjana Resnik Planinc, Igor Bahar in Jože Račič

**Sestavil: dr. Janez Pirc**

**na podlagi predlogov Ibrahima Nouhouma, Janeza Pirca, Ajde Radinja in Maxa Zimanija.**

**Projekt Društva Afriški center: »Izobraževanje za razvoj na trdnih temeljih«**

**Ljubljana, julij 2010**

## Splošne ugotovitve

V tem učbeniku, ki obsega 84 strani, je Afriki namenjenih 19 strani (od 8–27).. Splošen vtis je, da je tu z manj besedami povedano več oziroma da so zajeti vsi pojmi, določeni v učnem načrtu. Predstavljeni so tudi na nekoliko manj sporen način. Po večini gre za načelno »korektne«, vsebinsko »pravilne« stavke, a na račun »varčnosti« s prostorom in domnevne korektnosti je vsebina obravnavana brez širšega kritičnega konteksta in pojasnil posameznih družbenih pojavov in procesov v Afriki, čeprav je ta ključen za celostno razumevanje obravnavane problematike.

To je, žal, stalnica učbenika, posledica tega pa so pomanjkljiva sistematičnost pri podajanju snovi, pogosto enostranska ali celo zavajajoča podoba omenjenih pojavov in procesov ter splošno nerazumevanje Afrike. Poleg tega takšno pisanje posredno in neposredno tudi eksotizira afriško družbeno podobo, s tem pa jo oddaljuje od »evropske« perspektive učencev, zato so njihove zmožnosti razumevanja snovi še bolj omejene. Kot piše Pušnikova (2003: 278), je tovrstna dekontekstualizacija posledica moralizacije, torej predvsem prikrievanja, saj je iz spektra resnic izbrana le ena, ki je reprezentirana kot edina resnica.

V strukturi učbenika se pojavlja »železna« delitev Afrike na Tropsko, Severno in Južno, kot sicer izhaja iz učnega načrta. V obravnavi Afrike, predvsem njene družbenopolitične in ekonomske strukture, pa tudi ekoloških procesov, na splošno manjkajo omembe širšega, globalnega, predvsem zgodovinskega konteksta. S tem imamo v mislih predvsem kritični pogled na odgovornost Zahoda za zgodovinske procese in zdajšnje razmere na tem območju (npr. zaslužjevanje, kolonizacija, nepravilnost v mednarodni trgovini in gospodarstvu; vmešavanje evropskih držav v notranjopolitične zadeve afriških držav itd.).

Učbenik kaže zelo kratek zgodovinski spomin: avtorji se ob morebitni omembi zgodovinskih procesov v Afriki osredotočajo samo na njeno »kolonialno« in postkolonialno obdobje, ne omenjajo pa afriške predkolonialne zgodovine. Predvsem zaradi zastarelih ter strokovno in celo etično nesprejemljivih, a še vedno veljavnih osnovnošolskih učnih načrtov za geografijo sta etnična in jezikovna struktura Afrike v začetku 21. stoletja še vedno obravnavani na podlagi t. i. rasnih značilnosti prebivalstva. Kaj podobnega bi bilo povsem nedopustno ob predstavitvi evropske etnične in jezikovne raznovrstnosti. Zaradi tega bi avtorji lahko vsaj skušali narediti kak terminološki, če ne že konceptualni korak naprej in izpustiti kake očitne etično sporne formulacije, na kakršne opozarjamo.

Ob omenjenem se nekajkrat pokaže tudi nerazumevanje ali izrazito enostransko pojmovanje, ki ga avtorji učbenika izkazujejo do nekaterih pomembnih pojavov in procesov v Afriki.<sup>5</sup> Primera za to sta:

- lakota: več o tem v opombah na dveh mestih (na straneh 16 in 19) in
- revščina: o tem pišeta opombi v zvezi z omembo revščine v Sudanu (str. 21) in Maliju (str. 23).

Avtorji učbenika lahko omenjajo in posplošujejo negativne pojave, kot so lakota, bolezni, medetnični in verski konflikti. To je opazno predvsem pri izbiri ključnih besed poglavij. Ne najdemo pa pozitivnih primerov, kot sta recimo večjezičnost in strpnost, ki sta značilni za sobivanje in razumevanje med številnimi narodi in ljudstvi, ki živijo v afriških državah.

---

<sup>5</sup> Težko je pričakovati, da bo učbenik prikazoval realno družbenopolitično podobo sodobne Afrike, če med dodatnimi viri in literaturo (na str. 7) navaja zbirko knjig »Ljudstva sveta« iz let 1979–1980.

Takšno reprezentiranje afriške celine zgolj pogloblja stereotipe in utrjuje obstoječa družbena razmerja.

Fotografije v učbeniku se po večini nanašajo na »naravno, divjo, nerazvito« Afriko ali – v nasprotju s prej ustvarjeno podobo te celine – (pre)gosto naseljeno Afriko in so stereotipno obarvane z domnevno statičnostjo in brezčasnostjo tega kontinenta. Večji delež fotografskega gradiva bi moral biti usmerjen tudi v pozitivne podobe afriškega kontinenta, kot so npr. kulturni in gospodarski dosežki. Merila za izbor navajanja posameznih ljudstev in ponekod tudi njihovih značilnosti so nejasna. Faktografske in terminološke napake so pogosto posledica evrocentričnosti: opazne so predvsem v nedoslednih ali nepravilnih zapisih (zastarelih) geografskih poimenovanj.

Ob koncu je treba dodati še, da je Mladinska knjiga v okviru poučevanja geografije izdala tudi *Priročnik za učitelje geografije v 8. razredu 9-letne osnovne šole* (Račič et al., 2004). Ta se Afrike v podpoglavju o razporeditvi učnih tem<sup>6</sup> podrobneje dotika na vsega samo štirih straneh (od str. 30 do 33 od skupaj 92).<sup>7</sup> Pri tem omenjeni del knjige iz nepojasnjenega razloga skoraj v celoti obravnava samo regionalno delitev kontinenta in njegove fizičnogeografske značilnosti, nasprotno pa v okviru preostalih regij sveta v učbeniku posebej obravnava tudi prebivalstvo oziroma družbeno geografijo.

Zelo podobno je tudi v podpoglavju s tabelarno podanim predlogom razporeditve učne snovi: Afrika je omenjena samo na dveh straneh (73 in 74), pri tem pa je samo v treh alineah posredno ali neposredno omenjeno tudi prebivalstvo celine oziroma tamkajšnjih regij. Zadnje podpoglavje vsebuje rešitve vaj iz delovnega zvezka. Tam lahko kot pojasnilo za dobro uvrstitev Južnoafriške republike v okviru 11. vaje preberemo odgovor, da je ta »/.../ posledica razvitosti zaradi naravnih dejavnikov (rudno bogastvo) in družbenega razvoja (priseljevanje belcev)«. Na podlagi tega bi bilo mogoče sklepati, da bi tudi druge afriške države lahko dosegle večjo stopnjo »razvitosti«, če bi se tja priselilo več belcev in če bi imele več naravnih bogastev. Takšne poenostavljene in celo popačene razlage ter obravnava in pojmovanje Afrike predvsem na podlagi njenih fizičnogeografskih značilnosti se, žal, pojavljajo v vseh delih učbenika, ki obravnavajo Afriko.

### **Analiza po straneh učbenika (Afrika: str. 8–27):**

8–9/

Uvodna ilustracija, ki učence uvaja v novo poglavje učbenika oziroma v obravnavo novega kontinenta, bi morala biti na simbolični ravni bolj reprezentativna za Afriko: tako za njeno sodobnost kot zgodovino, družbeno- in fizičnogeografsko. Tako pa je Afrika prikazana kot prazen kontinent, ki čaka na »raziskovanja« Evropejcev, ob njem pa so prvine, ki bolj spominjajo na »klasično« kolonialno upodabljanje Afrike: divje živali in »plemensko« življenje. Takšno reprezentiranje afriške celine zgolj pogloblja stereotipe.

10/

- Slika: Ob poimenovanju Viktorijinih slapov je treba navesti tudi poimenovanje v lokalnem jeziku – Mosi-oa-Tunya.<sup>8</sup> Pri tem bi morda lahko razložili tudi slikovit pomen tega imena: »grmeči dim«.
- Ob omembi, da je Afrika Evropi najbližja celina, se zastavlja vprašanje, v katerem smislu naj bi to veljalo. Najverjetneje so imeli avtorji v mislih fizično razdaljo med

<sup>6</sup> To in naslednji dve podpoglavji so del širšega tretjega poglavja knjige »Didaktično-metodične usmeritve«.

<sup>7</sup> Nasprotno pa npr. samo Novi Zelandiji namenja dve, Avstraliji pet in Kanadi štiri strani.

<sup>8</sup> Mosi-oa-Tunya / Victoria Falls. Unesco, World Heritage, <http://whc.unesco.org/en/list/509/> (28. 5. 2010).

celinama. Pri tem pa so očitno pozabili na Azijo, ki se stika z Evropo oziroma se ena fizičnogeografsko nadaljuje v drugi.

- Navedba, da je Afrika »prava tropska celina«, ni korektna oziroma je nepotrebna, saj bi se ob tem lahko vprašali, kakšna pa je potem *neprava* tropska celina.
- Afriko od Azije poleg Sinaja in Rdečega morja ločita tudi Adenski zaliv in Arabsko morje.
- Govor kot »to otežuje dostop do notranjosti (Afrike) /.../« namiguje na to, da je Afrika le predmet raziskovanja ali izkoriščanja Evropejcev. Zato je treba take navedbe bodisi utemeljiti bodisi izločiti iz besedila.

11/

- Ob vseh dilemah in vprašanjih ter različnih definicijah regionalne razdelitve Afrike je težko sprejeti dejstvo, da sodijo po večini zelo sušne saharsko-sahelske države, kot so Zahodna Sahara, Mavretanija, Niger, Eritreja in Džibuti, pod t. i. Tropsko Afriko.
- Kot ključna družbenogeografska lastnost celine je navedena njena delitev na »belo« (severno od Sahare) in »črno« Afriko. Poleg spornega izraza »črna Afrika« tu naletimo še na izraz »bela Afrika«. Oba izraza sta nesprejemljiva in nesmiselna. Očitno so v takšni »rasni« terminologiji potem ljudje podsaharskega rodu, ki že stoletja živijo npr. v državah Atlasa, nekakšni »rasni drobci«. Izraz »bela Afrika« ni predpisan niti v sicer zastarelem veljavnem učnem načrtu. Prav tako je treba iz besedila črtati izraz »črna Afrika«, saj ima izrazito negativno konotacijo in ga zaradi znanih diskurzov o Afriki ni mogoče razumeti samo s stališča, da tam prebiva temnopolto prebivalstvo, ampak tudi v smislu, da gre za celino, ki jo zaznamujejo temačnost, stagnacija in nerazvitost (Mezzana, 2006).
- Tako na zemljevidu na tej strani kot tudi na vseh drugih zemljevidih v učbeniku (z izjemo fizičnogeografskega na str. 10 in 16) niso prikazani manjši afriški otoki, ki so hkrati tudi samostojne države (Zelenortski otoki, Mauritius). Prikazani bi morali biti vsaj na enem zemljevidu.

13/

- Ob opisu podnebnih značilnosti tropskega prostora je treba tudi omeniti, da nekateri deli Afrike, ki ležijo v tropskem pasu, sodijo med najgosteje naseljena območja na celini. Takšna so na primer območja delte Nigra (*Atlas Afrike*, 2006: 14–15).<sup>9</sup> To sicer v nadaljevanju omenja tudi učbenik (str. 19), tako da s tem zahaja celo v protislovje.

14/

- Stavek »*Pretirano izsekavanje tropskega gozda povzroča veliko ekološko škodo*« (zadnji stavek 1. odstavka) sicer drži, a je ob tem treba vsaj na kratko prikazati tudi širši kontekst tega problema. Na kratko povedano: poglavitna razloga za izsekavanje gozda v Afriki sta revščina in ekonomska podrazvitost. Približno 90 % prebivalstva Afrike uporablja kot vir energije za kuhanje drva, med vsemi energetskimi viri pa dosega les po uporabi približno 50-odstotni delež. Po eni strani se izsekavanje gozda povečuje z rastjo prebivalstva ter povečano stopnjo urbanizacije, po drugi pa zaradi »čiščenja« zemljišč za potrebe poljedelstva. K temu procesu so svoje prispevali še t. i. strukturni prilagoditveni programi (SAP) Mednarodnega monetarnega sklada in Svetovne banke. Na podlagi teh programov so namreč od konca sedemdesetih oziroma začetka osemdesetih let 20. stoletja ekonomsko revne države spodbujali tudi k večjemu izvozu lesa, s čimer naj bi te države povečale svoj delež v mednarodni trgovini (Nyang'oro, 2001: 223–224; McClintock, 2007: 428–430).

<sup>9</sup> African Population Database Documentation, [http://na.unep.net/globalpop/africa/Appendix\\_6e.html](http://na.unep.net/globalpop/africa/Appendix_6e.html) (28. 7. 2010).

16/

- Povečanje števila prebivalstva prav gotovo ni poglavitni razlog za lakote v Afriki, kot to prikazuje diagram oziroma kot je mogoče sklepati na tej podlagi. Na straneh 16 in 17 bi bilo primerneje omeniti npr. globalne podnebne spremembe oziroma procese, ki vplivajo na suše in širjenje puščav v Afriki ter tudi na pojave lakote.
- Dejansko je preprečevanje lakote v veliki meri odvisno tudi od politične pripravljenosti na ukrepanje v državi, ki daje pomoč, in v državi, ki jo prejema. V Afriki lakoto pogosto povzročajo vojne, to pa pomoč še bolj zapleta. Za neučinkovitost tovrstnih akcij pa niso odgovorne samo vlade držav prejemnic pomoči, kot je prepričana večina. Res je, da je učinkovito preprečevanje lakote tesno povezano s politično stabilnostjo in z dovolj zgodnjim opozarjanjem odgovornih v prizadetih državah oziroma območjih na nevarnost humanitarne katastrofe (de Waal, 2004: 145, 149–150, 179; Moseley in Logan, 2005: 137, 140).

18/

- Med ključnimi besedami je večina takšnih, ki neposredno namigujejo na negativno (družbeno) podobo Afrike: »hitra rast prebivalstva, nepismenost, tropske bolezni«. Kontinent je pogosto obravnavan tudi prek rasne optike, npr. »številno črno prebivalstvo«. Zakaj npr. tudi ob spoznavanju Evrope učencev ne poučimo o najpogostejših boleznih v posameznih delih te celine, kot to skoraj obvezno velja za tropske bolezni, ki jih tako asociiramo z Afriko? Med ključnimi besedami je omenjeno tudi »prevladujoča islam in krščanstvo«, vendar v nadaljevanju (na str. 18–19) o tem ni niti besede. Enako velja tudi za »nepismenost«, o kateri lahko bralec iz odstavka (na str. 19) o nizki izobrazbeni strukturi (izraženi v povprečnem trajanju šolanja) samo sklepa. Navedene ključne besede je treba nadomestiti z novimi, ki ne spodbujajo k poglobljanju razlik (med Zahodom in Afriko) in stereotipizaciji afriške celine in ki so reprezentativne za celotno območje.
- Fotografije ljudi (znova) na eni strani eksotizirajo »prvinska« ljudstva (podobi Tuarega in Masaja), na drugi pa nakazujejo sporno »rasno« tipizacijo. Poleg tega že sicer preživeto in neuporabno »rasno« poimenovanje »sudanski črnc« med učence gotovo vnaša zmedo, češ da naj bi izhajal iz Sudana. Ob vsem tem niti ni razvidno, katera merila so bila odločilna za izbor predstavnikov sicer pisane afriške demografske slike.
- Tako na tej strani kot tudi na naslednji spet ne najdemo ničesar o afriški kulturi v preteklosti in sedanjosti. Eden izmed redkih namigov na to je v splošnem delu o Afriki le na str. 11, kjer je dodatno vprašanje o poznavanju civilizacij v afriškem Sredozemlju v zgodovini.
- Statistični podatki o številu prebivalstva v milijonskih afriških mestih na zgornjem zemljevidu so zastareli. Na tovrstnih zemljevidih, ki prikazujejo podatke dinamične narave, bi bilo bolje, da bi bila ob naslovu ali v opombah zapisana tudi letnica, na katero se ti podatki nanašajo.
- Pri obeh zemljevidih, predvsem pri zgornjem, bi bilo treba posodobiti podatke o številu prebivalstva v največjih afriških mestih. Glede na celotne konurbacije teh mest so številke gotovo premajhne.
- Vnovič je uporabljen izraz »črna celina«.
- Sporna je navedba (1. stavek, 1. odstavek), da naj bi se večtisočletno mešanje prebivalstva v Afriki kazalo v stopnji družbenoekonomskega razvoja (!). Ali naj bi to pomenilo, da npr. manjše »mešanje« prebivalstva omogoča večji družbenoekonomski razvoj ali morda nasprotno? Trditev je v obeh primerih zmotna.

- Afrika se do dandanes še ni dokončno otresla kolonialnega jarma, kot je to navedeno v besedilu (2. stavek 1. odstavka) – npr.: otok Réunion, španske enklave v Maroku itd.

19/

- Znova so poudarjene le negativne (pogosta lakota, nizka izobrazbena struktura, številne bolezni) ali evrocentrične značilnosti in poimenovanja prebivalstva (Pigmejci, Grmičarji oz. Bušmani, Hotentoti) v Afriki. Teh izrazov že desetletja ne uporabljamo več. Osrednje besedilo sicer skuša razložiti družbenopolitične in ekonomske nestabilnosti v Afriki, pri čemer omeni tudi tuje (evropsko) vmešavanje in bremena kolonialne dediščine, a pri vsem tem še vedno manjka širši kritični kontekst. Pristop avtorjev je pri opisovanju oziroma analiziranju kompleksne afriške družbene stvarnosti očitno napačen, saj opisujejo samo t. i. vidna dejstva – ubesedovanje in posploševanje statističnih podatkov ipd., ne pa tudi vzrokov in posledic zgoraj navedenih pojavov. Vzroki, ki vplivajo na te težave, so pogosto isti: nepravilna svetovna trgovina; neenakopravni politični odnosi med afriškimi državami in (njihovimi) nekdanjimi kolonialnimi centri itd.
- Žal je tudi tu (kot na straneh 16 in 17) opazno nerazumevanje vzrokov lakote v Afriki. Kratko pojasnilo v zvezi s preprečevanjem lakote je bilo dodano že komentarjem za stran 16.
- Podobno očitno primanjkuje tudi tehtna razlaga za propadanje t. i. tradicionalne afriške družbe, kar koli naj bi že to bilo (res je, da je treba v učbenikih posploševati in poenostavljati, a ob veliki množici kultur in ljudstev ter ob različnih verstvih je res težko o (tradicionalni) afriški družbi govoriti v ednini). Vojne so prav gotovo vzrok hitrega spreminjanja družbenih ureditev na območjih, na katerih potekajo, in tudi Afrika pri tem ni izjema. Drži tudi, da so številni spopadi spodbujeni iz tujine – a če je pri tem kot »tujina« mišljena ena izmed neafriških držav, npr. katera izmed nekdanjih kolonialnih velesil, bi bili avtorji pri tem lahko določnejši vsaj z nekaj besedami več. Sicer pa so dobro znani primeri nekaterih sicer dolgoletnih diktatorskih režimov (npr. Gvineja in nekdanji Zair), katerih voditelji so z dekreti zapovedali nekakšno »povečevanje kulturnega zavedanja« tamkajšnjih narodov z »vračanji v avtentičnost« (in podobnimi frazami) – torej prizadevanje za ohranjanje neke vrste zamišljenih tradicij. A kot rečeno, Afrika pri tem ni nikakršna izjema.
- Besedilo med drugim omenja tudi zelo gosto poselitev na območju delte Nigra, to pa je, kot že omenjeno, v protislovju s trditvami na 13. str. učbenika, da so ekvatorialna območja s tropskim deževnim podnebjem manj privlačna za poselitev.
- Pri »rasni sestavi« so omenjeni rasni drobcji in celo rumena rasa. Ti opisi so najspornejši, ker ne označujejo ničesar (rase ne obstajajo ne v biološkem ne v družbenem smislu), posredno pa upravičujejo neupravičeno klasifikacijo populacij v večvredne in manjvredne razrede, kar je jedro rasizma. Govor o rasah v zadnjem vsebinskem odstavku bi bilo treba črtati in ga nadomestiti npr. s poudarjanjem pestrosti oz. kompleksnosti afriške etnolingvistične strukture. Tako bi morda lahko npr. omenili približno število jezikov v Afriki, kateri jeziki so najbolj razširjeni ipd.
- Pohvalno je, da je obravnavi prebivalstva dodan zemljevid z etnično sliko Afrike. Žal pa ta (in komentar ob njem) vsebuje številne netočnosti ter zastarele in zavajajoče podatke. Najprej že v naslovu naletimo na tipično preživelo ali, blago rečeno, neustrezno evrocentrično gradacijo ljudstev na »narod – ljudstvo – pleme«. Besede pleme ne uporabljamo niti za označevanje etničnih skupin niti za označevanje lokalnih skupin. Edina možna raba te besede je v pridevniški obliki, kadar označujemo plemensko družbeno ureditev, ki temelji na pripadnosti liniji sorodnikov z nekim skupnim prednikom. Pri tem ni jasno, po kakšnem merilu so bile izbrane na



zemljevidu predstavljene etnične skupnosti. Zemljevid s poudarjanjem samo posameznih ljudstev ustvarja vtis, da naj bi v Afriki živela samo navedena ljudstva, v resnici pa jih na tej celini živi nekaj sto. Poleg tega iz naslova zemljevida tudi ni jasno, katera od teh ljudstev naj bi bila »samo« ljudstva, katera pa plemena ali narodi. Točkovno označevanje življenjskega prostora posameznega ljudstva je zavajajoče oziroma tudi precej netočno. Tako lahko učenci mislijo, da so Berberi in Tuaregi »del« Arabcev, po drugi strani pa so izpostavljeni Arabci, »bantuidi« in »sudanidi«, za katere je označeno, da živijo na širšem teritoriju. Pri tem gre očitno znova za klasično rasistično delitev afriških ljudstev. Omemba »bantuidov« in »sudanidov« je napačna iz vseh vidikov: iz kulturnega, ker ne označuje kultur (v resnici ne označuje prav ničesar), političnega, ker pripadnost skupnostim prečkajo državne meje, in biološkega, saj ta ni v nikakršni povezavi ne s prvim ne z drugim.

- Zaradi številnih netočnosti in bistvenih napak je neustrezen tudi komentar k zemljevidu. Poleg sporne delitve prebivalstva Afrike po barvi kože, ki nikakor ne sodi v učbenike 21. stoletja, se tudi znotraj te delitve pojavljajo trditve, kot npr. »temnopolti Tuaregi, Berberi in Kabilci«, ki nimajo nikakršne zveze z realnostjo. Delna izjema so samo posamezne skupine Tuaregov oziroma Kel Tamašek, kot se sami imenujejo.<sup>10</sup> Navajanje Kabilcev, največje berberske skupnosti, ločeno od drugih Berberov je dediščina francoskega kolonializma v Alžiriji, saj so Francozi ob vdoru leta 1830 najprej naleteli prav nanje (Willis, 2008: 230). Ločevanje Kabilcev od Berberov je približno tako, kot da bi pisali, da v Sloveniji živijo Slovenci in Kranjci. V zvezi z Berberi bi bilo lahko omenjeno, da to ljudstvo samo sebe poimenuje Amazigh, saj naj bi izraz Berber vseboval negativne konotacije na barbore (Willis, 2008: 240).
- Sestavek o Tuaregih (v rubriki »Ali več«) temelji na mitskih in ne preveč realističnih podobah Tuaregov, ki le še poglobljajo stereotip o skrivnostnosti, čudaškosti in vraževernosti afriških ljudstev. Pri tem je treba poudariti še, da točno število Tuaregov ni znano. O številu pripadnikov tega ljudstva obstajajo le ocene, vsekakor pa njihovo skupno število ni tako majhno, saj naj bi jih bilo od nekaj manj kot milijon do milijon in pol (Brumen, 2001: 142). Po nekaterih ocenah živi v omenjenih petih državah (nekaj več kot polovica v Nigru) do 2,5 milijona govorcev tamaškega (Friedl, 2008: 94). Nekateri Tuaregi imajo še dandanes vsaj dele oblačil obarvane z indigom – to torej ni stvar preteklosti. Tuareške ženske pa si ne pokrivajo ust, temveč si z rutami pokrivajo glavo. Namesto da sestavek to ljudstvo precej eksotizira, bi bilo primerneje prikazati nekaj dejstev iz bogate in posebne tuareške kulturne tradicije. Tako recimo Tuaregi uporabljajo pisavo *tifinar*, ki najverjetneje sodi med najstarejše na svetu.

20–21/

- Severna Afrika: Med petimi fotografijami so kar tri (verjetno celo štiri) fotografije iz Egipta. Moti odsotnost preostalih severnoafriških držav. Sicer pa je na teh straneh omemba ljudi oziroma kultur(e) samo posredna – v okviru filtrirane zgodovine in kmetijstva.

20/

- Afriško Sredozemlje (1. stavek 2. odstavka) je (bilo) sicer res tako rekoč od nekdanj povezano z evropsko zgodovino, a hkrati tudi z azijsko oz. z bližnjevzhodno. Prvi del odstavka zveni tako izrazito evrocentrično, saj bi bilo bolj smiselno poudariti prehodnost in zgodovinsko prepletenost kultur in državnih tvorb v sredozemskem

---

<sup>10</sup> Med Tuaregi ima (svetla) barva polti sicer še dandanes predvsem pomembno ideološko vlogo – predvsem v primeru njihovih tradicionalnih plemiških slojev, imažeghen (edn.: imuhar), ki naj bi imeli najsvetlejšo polt (Friedl, 2008: 102).

prostoru, katerih središča niso bila nujno na evropski strani. Tako Fenicija kot Kartagina nista bili v Evropi, kljub temu pa sta svoj vpliv in svojo posest širili tudi tja. Enako velja za Arabce in Berbere.

- Fotografija Casablance (skupaj s komentarjem pod sliko) ustvarja vtis, da je to največje mesto v Maroku izključno turistično/kopališko naselje brez kakršnega koli drugega pomena. To nerepresentativno sliko bi bilo treba zamenjati.
- Neroden oz. nerazumljiv je stavek: »Prevladuje mala posest kmetov«. Morda bi moralo biti zapisano: »Kmetje imajo po večini mala posestva.«

21/

- Ob omembi Aleksandrije in večkratni omembi Sueškega prekopa so poudarjeni in posredno povečani dosežki Evropejcev, čeprav bi na prvo mesto sodile navedbe dosežkov Afričanov samih: npr. graditev piramid; Kairo kot eno izmed najpomembnejših kulturnih središč arabskega sveta (filmska, glasbena industrija ...) itd.
- Ob govoru o »revščini« v afriških državah je treba natančneje in določneje navesti, za kakšno vrsto revščine gre. Tako je npr. kot revna država omenjen Sudan (3. odstavek) – namesto da bi bil označen kot (pogojno) gospodarsko revna država ali pa npr. kot država z velikimi družbenoekonomskimi nasprotji oziroma neenako razporeditvijo ekonomskih dobičkov. Sicer pa je Sudan zelo bogat z nekaterimi naravnimi viri (voda, nafta), seveda pa ima tudi zelo bogato kulturo. Podoben diskurz je tudi ob omembi Malija na strani 23.

22/

- Po vseh omenjenih skupnih značilnostih Tropske Afrike vanjo prav gotovo ne sodijo države, ki smo jih že omenili v zvezi z regionalno delitvijo na strani 11.
- Besedilo v prvem odstavku, v katerem je govor o Tropski Afriki, znova temelji na optiki gospodarske »uporabnosti« ter »barvnih« značilnostih prebivalstva. Šele pri obravnavi Zahodne Afrike je nekaj omemb o številnosti etničnih skupnosti in kolonialni dediščini (vendar zadnje le pri omembi poteka državnih meja).
- Pri omembi nekdanjih kolonialnih velesil bi bilo korektnije govoriti o Veliki Britaniji (ta obstaja pod tem imenom oz. v takšni politični obliki od 1707) kot o Angliji oziroma omeniti obe entiteti skupaj.
- Na kratko bi veljalo vsaj omeniti politično ureditev oz. primere držav v tem delu Afrike pred evropsko kolonizacijo, pa tudi pglavitne gospodarske in izvozne artikle v tem obdobju (zlato, sol ...).
- V okviru Zahodne Afrike lahko v 5. odstavku preberemo, da »v zadnjih letih kmetje s svetovno pomočjo ponovno upoštevajo stara tradicionalna znanja ...« Takšno pokroviteljstvo je popolnoma odveč. Po eni strani namreč na konotativni ravni kaže na nesposobnost afriških kmetov, da bi kmetovali inovativno, hkrati pa ne upošteva tradicionalnih metod kmetovanja, v katere jih uvaja »svetovna pomoč«, kar koli naj bi to že bilo. Poanta je torej v tem, da so dvojno nesposobni.

23/

- Omenjen bi bil lahko tudi izvoz (»krvavih«) diamantov iz nekaterih držav ob Gvinejskem zalivu.
- Velika finančna zadolženost in odvisnost od zahodnega kapitala (1. stavek 2. odstavka) sta prav gotovo problema večine zahodnoafriških držav, vendar razlogov za to ne moremo iskati samo v dejavnikih, navedenih v naslednjem stavku. Ti so preveč posplošeni in netočni, tako da ustvarjajo napačno predstavo o vzrokih. V primerjavi

npr. s članicami EU, bi sicer za večino zahodnoafriških držav lahko govorili o nizki stopnji demokracije, a v afriškem merilu sodi ta regija, vsaj v zadnjem desetletju, med družbenopolitično stabilnejše (z izjemo državnih udarov v štirih državah v zadnjih letih) z razmeroma visoko stopnjo svoboščin (to velja zlasti za Gano, Mali, Senegal, Zelenortske otoke; Pirc, 2009: 225–226).<sup>11</sup> Verska nasprotja med severnim in južnim delom države so samo posredno povzročila oziroma občasno še povzročajo oborožene konflikte, predvsem v Nigeriji, v preteklosti pa je to delno veljalo tudi za Čad in Slonokoščeno obalo. Po navadi so bili v omenjenih primerih razlogi za konflikte tudi nekateri drugi dejavniki, ki so se prepletali z verskimi nasprotji.

- Omembo revščine v Maliju bi lahko kritizirali podobno, kot smo jo v zvezi s Sudanom (str. 21). Ob lakoti naj pomoč ne bi prispela pravočasno tudi zaradi »ropanja Tuaregov« (pri tem stavku tudi ni jasno, ali so ropali Tuaregi ali je nekdo ropal njih), informacija pa je enostranska, če ne celo skrivljena.<sup>12</sup> Tuaregi so bili sicer ena največjih žrtev omenjenih suš (v obdobjih pribl. 1967–1974 in 1984–1985), prej kot njihovemu ropanju pa smo bili priča oboroženim spopadom z malijsko vojsko oziroma policijo. Dandanes v Maliju tako ni medetničnih oziroma verskih konfliktov oziroma gre kvečjemu za manjše, krajevno omejene primere uporništv zaradi socio-ekonomske marginalizacije posameznih, predvsem tuareških delov države. Sicer pa je Mali v zadnjem desetletju in pol primer vzorčne (zahodno)afriške vzpostavitve demokracije, pomiritve konfliktov ter družbenopolitične stabilnosti. Poleg tega bi morali sestavek časovno posodobiti, saj težave pri pridelavi hrane v Maliju dandanes niso posledica medetničnih in verskih konfliktov, temveč predvsem podnebnih nevšečnosti in gospodarske neučinkovitosti oz. zaostalosti, a to znova zahteva dodatno razlago.
- Ob omembi suše, ki je v preteklosti v Maliju povzročila veliko škode (in jo povzroča še zdaj) in tudi žrtev, bi bilo korektno dodati tudi druge načine reševanja tovrstnih težav. Ob hudi suši in lakoti je zunanja pomoč v hrani sicer nujno potrebna, treba pa bi bilo dodati še, kako se npr. saheljsko-saharske države spopadajo ali se skušajo spopadati s preprečevanjem takšnih pojavov oziroma z omilitvijo posledic takšnih pojavov, pa tudi, kaj bi ob tem lahko naredile države darovalke pomoči.
- Ni jasno, zakaj je fotografijama na tej strani učbenika namenjenega toliko prostora – več kot dve tretjini strani. Gotovo ne zaradi njune estetskosti ali poudarjanja afriških kulturnih ali naravnih lepot. Motiva sta sicer brez dvoma del (zahodno)afriške vsakodnevne realnosti, hkrati pa z množicami ljudi in drugih elementov učencem simbolično stereotipno prikazujeta kaotičnost in nered, ki naj bi vladala v Afriki. Vsaj eno sliko bi lahko nadomestili npr. s fotografijo poslovnega dela enega izmed zahodnoafriških mest (Abidžan, Dakar ...) ali s kakšnim kulturno obarvanim motivom (arhitektura, prireditve ...).

24/

- Ključne besede v tem primeru ne prizanašajo Nizki ekvatorialni Afriki: naravna bogastva za izkoriščanje (diamanti, tropski les) ter naravne in družbene nesreče ali katastrofe (muha cece, vojaški spopadi). Te bi morali vsaj uravnesiti s pozitivnimi ključnimi pojmi, namesto perspektive »izkoriščanja« v primeru naravnih bogastev pa bi morali govoriti o biotski raznovrstnosti.

<sup>11</sup> Freedom in the World Comparative and Historical Data, [http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw09/CompHistData/FIW\\_AllScores\\_Countries.xls](http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw09/CompHistData/FIW_AllScores_Countries.xls) (26.7. 2010).

<sup>12</sup> Bolje bi bilo cinično reči, da so posamezni deli malijskega represivnega aparata do začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja posredno ropali Tuarege s popolno socio-ekonomsko in politično marginalizacijo.

- Prvi stavek preveč spominja na kolonialni jezik »primernosti za poseljevanje *belcev*«, zato bi ga bilo treba temeljito preoblikovati ali preprosto črtati iz poglavja.
- Nekdanja provinca v DR Kongo se je imenovala Shaba le v obdobju 1971–1997; od takrat naprej pa se znova imenuje Katanga.<sup>13</sup> Ta je sicer od februarja 2009 formalno razdeljena na štiri province. Da v tem delu DR Kongo prebiva »precej belcev«, je poleg že večkrat poudarjene nepotrebne predstavitve območja prek rasne optike gotovo povsem nepotrebna oziroma pretirana trditev. V obdobju belgijske kolonialne vladavine je sicer v tem delu Konga res živel proporcionalno največji del po večini evropskih priseljencev, približno tretjina vseh v koloniji (Savnik, 1962: 152). Točni podatki o demografski strukturi v DR Kongo tako ali tako niso dosegljivi, predvidoma pa so se ti priseljenci zaradi družbenopolitičnih nemirov in dolgoletnih obdobj nestabilnosti, v veliki večini izselili s tega območja, kot se je to zgodilo z evropskimi priseljenci na območju zdajšnje DR Kongo nasploh. Izjema so redki posamezniki, ki so lastniki posameznih podjetij na rudarskem območju – pa še ti opravljajo svoje dejavnosti iz evropskih/zahodnih mest (*Katanga: The Congo's Forgotten Crisis*, 2006: 1, 8).
- Na tej strani je napačen zapis imena države »São Tomé in Príncipe«. Pravilen je: São Tomé in Príncipe. Izbrati bi bilo treba zapis z vsemi preglasi ali pa opustiti vse.<sup>14</sup>
- Pigmejci je slabšalen evrocentričen izraz, ki temelji na telesnih značilnostih. Namesto tega za ta ljudstva najpogosteje uporabljamo poimenovanja, kot sta Baka (oz. M'Baka) ali Mbuti (Kasule, 1998: 16; O'Toole, 2001: 26).
- Razumljivo je, da morajo biti za učence v 8. razredu povedi kolikor mogoče jasne in preproste, vendar zaradi tega obravnavani snovi ne bi smeli odvzeti širšega kritičnega konteksta, nujnega za razumevanje afriške stvarnosti. Poved, ki se nanaša na položaj v DR Kongo, pa je prav taka: »Pogosta so socialna nasprotja, vojaški udari in spopadi.« Za takšne trditve lahko rečemo, da v grobem sicer držijo, vendar na ta način nastaja zavajajoča in parcialna slika. Učenci lahko dobijo vtis, da so takšni procesi endemični za DR Kongo, kjer spopadi oziroma vojaški udari potekajo zaradi nekih »internih«, nam nerazumljivih vzrokov, socialna nasprotja pa so najverjetneje posledica nesposobnosti in koruptivnosti vladajočih elit. V resnici so vzroki za takšna dogajanja na območju DR Kongo izjemno kompleksni, zato bi lahko vsaj na kratko omenili, da so takšne razmere v veliki meri posledica tako rekoč kontinuiranega neposrednega in posrednega vmešavanja evropskih/zahodnih in tudi sosednjih držav v družbenopolitično in ekonomsko sfero države zaradi njenih izjemnih mineralnih bogastev, pa tudi nemirne soseščine v nedavni preteklosti (Angola, Ruanda, Srednjeafriška republika, Sudan, Uganda).
- Namesto trditve o Gabonu v rubriki »Ali več« (ki je le enostranski del kompleksne slike) bi lahko bila dodana trditev, ki bi povedala, zakaj je bila v Gabonu toliko desetletij mogoča vladavina posameznika (predsednika Omarja Bonga, ki ga je po njegovi smrti nedavno – sicer po volitvah – nasledil njegov sin), čeprav je bilo gospodarsko poslovanje v državi kljub velikim dobičkom zaradi črpanja nafte skrajno netransparentno in je temeljilo na visoki stopnji korupcije ter zelo neenakomerni razporeditvi dobičkov. Brez odkrite podpore Francije (zaradi gospodarskih interesov) vse od osamosvojitve Gabona naprej, bi se takšen režim zelo težko obdržal tako dolgo (Gardinier, 2000: 225–226).

<sup>13</sup> Provinces of Congo (Kinshasa). World Statesmen.org, [http://www.worldstatesmen.org/Congo-K\\_Provinces\\_1960-1966.html](http://www.worldstatesmen.org/Congo-K_Provinces_1960-1966.html) (28. 5. 2010).

<sup>14</sup> Presidência da República Democrática de São Tomé e Príncipe; <http://www.presidencia.st/> (21.5.2007).

- Tako kot drugod v učbeniku, kjer je prostor namenjen posameznim afriškim regijam, tako rekoč nikjer niso omenjeni primeri pozitivnih ali »motivacijskih« zgodb, ki prispevajo k boljši in s tem realnejši podobi Afrike: npr. tradicija bogatih in (mednarodno) vplivnih kulturnih dogajanj v Kinšasi, konec vojne v Angoli leta 2002, hitra gospodarska rast zaradi črpanja nafte v posameznih državah itd.

25/

- Ni jasno, zakaj so med množico vzhodnoafriških ljudstev v besedilu posebej izpostavljeni samo Masaji. Domnevamo lahko, da zaradi njihove »slikovitosti« oziroma poznanosti med turisti, lahko pa je to tudi posledica dediščine kolonialne fascinacije nad tem ljudstvom. To je še en primer eksotizacije afriških ljudstev.
- Za Viktorijino jezero bi bilo treba uporabljati tudi lokalno poimenovanje Ukerewe (*Atlas Afrike*, 2006: 13).
- Sestavek o Vzhodni Afriki je izrazito fizičnogeografski. Vsaj nekaj stavkov bi lahko bilo namenjenih tudi družbenokulturni sliki tega dela Afrike. Omembo bi si zaslužila npr. svojevrstna etiopska kultura in jezik. Enako bi veljalo poudariti pomembnost jezika svahili kot najpomembnejšega jezika za sporazumevanje med večjezičnimi ljudmi v tem delu Afrike.

26/

- V uvodnem delu o južnoafriški regiji bi bilo učence dobro opozoriti na razlikovanje med poimenovanjema za Južnoafriško republiko (JAR) oz. Republiko Južna Afrika ter regijo Južna Afrika.
- Pri navajanju držav v južnoafriški regiji bi bilo primerneje navesti vse države tega dela kontinenta, ne pa samo tiste, ki naj bi bile gospodarsko najuspešnejše.
- V zvezi z gospodarsko uspešnostjo bi bilo treba med otoškimi državami poleg Sejšlov omeniti še Mauritius. Ta ima v primerjavi s Sejšeli v zadnjih dveh desetletjih tudi višjo gospodarsko rast (Pirc, 2009: 216).
- Pravilni zapis za Transval je: Transvaal (tamkajšnja reka se imenuje Vaal).
- Apartheid se je končal leta 1994 (s prvimi svobodnimi volitvami v JAR, 27. 4. 1994, in z izvolitvijo demokratične vlade pod vodstvom Nelsona Mandele).
- Tako kot v primeru Masajev v Vzhodni Afriki tudi v primeru omembe etnične slike JAR ni jasno, zakaj so v oklepaju navedeni samo Zuluji.
- Če je med ključnimi značilnostmi južnoafriške regije navedeno naseljevanje belcev, bi bilo treba omeniti npr. tudi bantujске (pri)selitve v zgodovini in druge posebnosti (npr. jezikovne) Koisanov.
- Na zemljevidu ni Madagaskarja.

27/

- Ob omembi velikega števila umorov v JAR (poleg tega so ocene o tej številki zelo različne) je iz povedi mogoče razbrati, da se ti dogajajo zaradi sporov med različnimi rasnimi skupinami, to pa je brez dvoma preveč poenostavljeno in tudi netočno. Velika večina umorov v JAR se zgodi zaradi velikih družbenoekonomskih nasprotij med prebivalstvom, ki so sicer pogosto še vedno posledica etnične pripadnosti oziroma »rase« (Meredith, 2005: 648–650, 662; Burgis, 2009).
- (Komentar pod sliko): Pretoria ni *edino* glavno mesto JAR. Pretoria je namreč upravno glavno mesto, Cape Town zakonodajno, Bloemfontein pa sodno glavno mesto. Napisati bi bilo treba, da je Pretoria *eno izmed treh* glavnih mest Južnoafriške republike.

### Preostali deli učbenika, ki omenjajo geografske značilnosti Afrike:

80/

- V seznamu afriških držav je São Tomé in Príncipe napačno zapisan kot San Tome in Principe. Za Kapverdske otoke pa po navadi uporabljamo slovensko različico (prevod) Zelenortski otoki.

82–83/

- Največje, najvišje in najdaljše na svetu:
- Tudi tu sta omenjeni nepopolni, evrocentrični imeni: Viktorijino jezero in Viktorijini slapovi.

84/

- Slovarček pojmov:
- Apartheid ni »zapostavljal samo črncev«, temveč je na »rasni osnovi« socio-ekonomsko in politično degradiral vse »nebelce«, torej tudi ljudi azijskega rodu in t. i. mešano prebivalstvo v JAR.
- Če je že treba omenjati pojem rasa, bi bilo ob tem nujno omeniti, da gre v sodobni rabi tega termina predvsem za sociološko kategorijo, preostalo pa je stvar nepotrebnega fiziognomskega kategoriziranja ljudi po svetu.

### Analiza po straneh delovnega zvezka (Afrika: str. 10–20):

10/

- Morda bi bilo za primer Madagaskarja primerneje zapisati, da je ta otok bogat z avtohtonim rastlinstvom in živalstvom.

11/

- Za primer Viktorijinega jezera bi bilo treba uporabiti tudi ustrezno lokalno ime, kot je zapisano zgoraj.

17/

- »Razloži posledice pretiranega izkoriščanja naravnih surovin (npr. krčenja tropskih deževnih gozdov, črpanja nafte, velikih dnevnih kopov bakrove rude ...).«  
Če je naš cilj prikazati celotno sliko, bi bilo primerneje zapisati: »Razloži razloge in posledice pretiranega izkoriščanja naravnih bogastev.«

18/

- Ali se lahko imeni vrhov v pogorju Kilimandžara pišeta kar fonetično, torej *Mavenzi* in *Šira* (namesto: Mawenzi in Shira)? V Sloveniji je dovolj znano in podomačeno samo ime celotnega pogorja, da se ga lahko zapiše fonetično. Po drugi strani pa je v nadaljevanju mesto Moshi zapisano pravilno.

19/

- BDP ni edino merilo za gospodarsko razvitost. Komentar bi lahko opozoril na to, da je bil za to vajo izbran samo eden izmed kazalnikov (meril).
- Tudi tu se lahko pojavi zmeda glede poimenovanja za državo na skrajnem jugu Afrike (in s tem možnost, da bi jo učenci zamenjali z imenom regije). Avtorji naj bodo dosledni in naj uporabljajo samo eno izmed dveh imen: Južna Afrika (kot je zapisano na tej strani delovnega zvezka) ali Južnoafriška republika.

- Na tako podrobnem zemljevidu Afrike bi morale biti prikazane tudi otoške države (Zelenortski otoki, Mauritius, Komori, Sejšeli, São Tomé in Príncipe, otoški del Ekvatorialne Gvineje – otok Bioko in otok Réunion).

20/

- Vnovič omembe »ras«.
- Fotografije same po sebi eksotizirajo in hkrati posplošujejo podobo o afriških ljudstvih v kontekstu »mitskih« (tj. živijo »nekje v Afriki« oz. so nekoč živeli), »plemenskih« (tj. »divjih«) in »turistično atraktivnih« ljudstev. Posamezno izmed upodobljenih ljudstev lahko spada v enega ali več omenjenih kontekstualnih okvirov.

## **VIRI IN LITERATURA:**

- African Population Database Documentation. UNEP (United Nations Environment Programme), [http://na.unep.net/globalpop/africa/Appendix\\_6e.html](http://na.unep.net/globalpop/africa/Appendix_6e.html) (28. 7. 2010).
- *Atlas Afrike* (2006): Ljubljana: Monde Neuf.
- Brumen, Borut (2001): Pozabljeni od boga in prekleti od zgodovine: Tuaregi in njihov boj za preživetje. *Časopis za kritiko znanosti* 29(204/205/206), 141–168.
- Burgis, Tom (2009): »South Africa's Unequal Prospect«. Open Democracy, <http://www.opendemocracy.net/article/south-africa-s-unequal-prospect> (27. 7. 2010)
- Freedom in the World Comparative and Historical Data. Freedom House, [http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw09/CompHistData/FIW\\_AllScores\\_Countries.xls](http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw09/CompHistData/FIW_AllScores_Countries.xls) (26. 7. 2010).
- Friedl, Harald A. (2008:) *KulturSchock Tuareg*. Bielefeld: Reise Know-How Verlag Peter Rump.
- Gardinier, David E. (2000): France and Gabon Since 1993: The Reshaping of a Neo-Colonial Relationship. *Journal of Contemporary African Studies* 18(2), 225–242.
- Kasule, Samuel (1998): *The History Atlas of Africa*. New York: Macmillan.
- *Katanga: The Congo's Forgotten Crisis* (2006): Africa Report 103, International Crisis Group, <http://www.crisisgroup.org/> (26. 7. 2010).
- McClintock, Anne (2007): Angel napredka: pasti termina »postkolonializem«. V: *Zbornik postkolonialnih študij*, Nikolai Jeffs (ur.), 415–433. Ljubljana: Krtina.
- Meredith, Martin (2005): *The State of Africa. A History of Fifty Years of Independence*. Johannesburg, Cape Town: Jonathan Ball Publishers.
- Mezzana, Daniele (2006): A cancerous image. *African societies*. Dostopno prek: <http://www.africansocieties.org/n4/eng/Dossier.htm> (27. 6. 2008).
- Moseley, William G., in B. Ikubólayeh Logan (2005): Food Security. V: *Towards a New Map of Africa*, Ben Wisner, Camilla Toulmin in Rutendo Chitiga (ur.), , 133–152. London, Sterling: Earthscan.
- Mosi-oa-Tunya/Victoria Falls. Unesco, World Heritage, <http://whc.unesco.org/en/list/509/> (28. 5. 2010).
- Nyang'oro, Julies E. (2001): Africa's Environment Problems. V: *Understanding Contemporary Africa*, April A. Gordon in Donald L. Gordon (ur.), , 3. izdaja, 217–243. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.
- Pirc, Janez (2009): *Migracije iz afriških držav v Evropsko unijo, doktorska disertacija*. Ljubljana.



- Presidência da República Democrática de São Tomé in Príncipe, <http://www.presidencia.st/> (21.5.2007)
- Provinces of Congo (Kinshasa). World Statesmen.org, [http://www.worldstatesmen.org/Congo-K\\_Provinces\\_1960-1966.html](http://www.worldstatesmen.org/Congo-K_Provinces_1960-1966.html) (28. 5. 2010).
- Pušnik, Maruša (2003): Moralizacija kot estetski projekt dokumentarnega žurnalizma. *Teorija in praksa* 40(2), 267–286.
- Račič, Jože, Tatjana Resnik Planinc, Sabina Popit, Majda Cenčič in Maruška Željeznov Seničar (2004): *Priročnik za učitelje geografije v 8. razredu 9-letne osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba.
- O'Toole, Thomas (2001): The Historical Context. V: *Understanding Contemporary Africa*, April A. Gordon in Donald L. Gordon (ur.), 3. izdaja, 23–54. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.
- Savnik, Dušan (1962): *Črna celina: prevrat v Afriki*. Celje: Mohorjeva družba.
- de Waal, Alex,ur. (2004): *Kdo se bojuje? Komu je mar? Vojna in humanitarna dejavnost v Afriki*. Ljubljana: Gnostica – Karantanija.
- Willis, Michael J. (2008): The Politics of Berber (Amazigh) Identity: Algeria and Morocco Compared. V: Yahia H. Zoubir in Haizam Amirah - Fernández (ur.) *North Africa*, 227–242. London in New York: Routledge.

**Mnenja in predlogi o učbeniku in delovnem zvezku  
»Raziskujem Novi svet « (Ljubljana: Rokus Klett, 2010 – učbenik;  
2010 – delovni zvezek)**

Avtorica učbenika: Helena Verdev

**Sestavil: dr. Janez Pirc**

**na podlagi predlogov Katje Mrak, Janeza Pirca, Ajde Radinja in Maxa Zimanija.**

**Projekt Društva Afriški center: »Izobraževanje za razvoj na trdnih temeljih«**

**Ljubljana, avgust 2010**

## Splošne ugotovitve

Vsebina učbenika (in uvodnih delov v posamezne vaje v delovnem zvezku) je napisana jasno in jedrnato ter podana vizualno privlačno. Kljub temu pa vizualizacija ne nadomesti diskurza, ki je problematičen predvsem v segmentih, kakršne smo opazili tudi pri drugih učbenikih za geografijo v 8. razredu. Že na začetku obravnavanja afriške celine se učbenik postavi na pozicijo Zahoda in predstavi Afriko skozi oči zahodnjakov, prav tako pa tudi v nadaljevanju uporablja diskurzivne tehnike, na podlagi katerih se oblikuje interpretacija sveta po volji Zahoda. Dogodki in razmere na afriški celini so tako predstavljeni brez kritičnega družbenopolitičnega in zgodovinskega konteksta oziroma pretirano poenostavljeno.

Stalnica v učbeniku je pomanjkanje pozitivnih primerov družbenopolitičnega razvoja (npr. ob omembi izobraževanja na str. 21) oziroma prevlada negativne družbenogeografske podobe Afrike (prenaseljenost, hitro povečevanje števila prebivalstva, vojne, ekonomska revščina itd.). Prikazane podobe te celine bi bilo treba uravnovesiti s pozitivnimi primeri, ki bi lahko bili tudi nekakšni motivacijski elementi, ki bi učencem približali ta del sveta in ga deeksotizirali. Učbenik dokazuje (vsaj v primeru obravnave Afrike), da delitve ljudi na rase zaradi »nepomembnosti« (kot je navedeno na str. 73) ni treba vključiti v učno vsebino, čeprav to predpisuje učni načrt. Kljub temu pa je ponekod še vedno poudarjena binarna delitev prebivalstva po barvi kože na »belce« in »črnce« (str. 20 ob obravnavi splošne prebivalstvene slike Afrike ter na str. 28–29 pri obravnavi južnoafriške regije). Tudi v tem učbeniku se pojavljajo napake in zmeda zaradi mešanja pomenov revščine in gospodarske razvitosti (npr. na str. 26). Za številne afriške države lahko govorimo o drugi, težko pa o prvi, razen če imamo za merilo kvantitativni ekonomski vidik (pa še pri tem ima precej teh »revnih« držav velik ekonomski potencial).

Učbenik vsebuje po večini kakovosten in po motivih korekten izbor fotografij. Nekatere fotografije bi bile lahko opremljene tudi s komentarjem o tem, kje so bile posnete (npr. na str. 10, 18, 19, 22). Splošno gledano je kakovost kartografskih prikazov zelo dobra – dovolj podrobna in natančna, vendar ne s preveč detajli ter z dovolj (barvnimi) poudarki pri tematskih kartah.

Usmeritve in standardi ameriškega Nacionalnega geografskega društva (*National Geographic Society*, NGS), po katerih je nastal učbenik, pomenijo v praksi (po besedah Vasje Kožuha, urednika nekaterih geografskih učbenikov pri založbi Rokus Klett – e-pošta z 11. 8. 2010):

- Po pogodbi založbe Rokus Klett z NGS ji ta dovoljuje uporabo svojega rumenega okvirja, ki je sicer zaščiten blagovna znamka, pod določenimi pogoji, ki morajo biti izpolnjeni pred izidom.
- Pred podpisom pogodbe so morali celotno gradivo učbenika predložiti v pregled. Tako so že pri snovanju prvih gradiv sledili splošno znanim standardom NGS, med katere sodijo npr. vrhunska fotografija, pregledna kartografija, kratka, privlačna besedila, povezava besedilo-slika ipd. Rokus Klett v zvezi s tem ni prejel nikakršnega internega »pravilnika« oz. navodil za vsebino učbenika, so pa uredniki prejeli jasne usmeritve na seminarju v Washingtonu. Tam se vsaki dve leti srečujejo uredniki z vsega sveta, ki kakor koli sodelujejo z NGS.
- NGS jim je poslal nekaj napotkov za učbenik, skupaj s komentarji svojega gradiva (kaj je treba izboljšati, na kaj je treba biti pozoren itd.).

## Analiza po straneh učbenika (Afrika: str. 8–31):

8 (+ 2 dodatni strani za zavihkom)/

- (Pod)naslov lahko pojmuje tudi kot primer eksotizacije Afrike: »Tako blizu, pa tako skrivnostna«.
- Ob splošnem opisu Afrike, v katerem je sicer zelo korektno poudarjeno, da je »celina velike naravne in kulturne pestrosti«, je zapisano, da njeni prebivalci »še vedno iščejo pot med tradicijo in sodobnostjo«. Mar ne velja to tako rekoč za prebivalce vsega sveta? Iz omenjenega stavka je namreč mogoče sklepati, da je afriško prebivalstvo s svojimi navadami in ravnaji ter z zaprtostjo v »plemenskost« »zaostalo« za drugimi.
- Očitno se (tudi) v tem učbeniku niso mogli v celoti izogniti govoru o »(ne)primernosti za poselitev« (2. stavek), čeprav na srečo tega ne omenjajo v kontekstu »poseljevanja z belci«. Ta stavek ima nekoliko nelogično (nerazumljivo) vsebinsko sosledje: »/.../ Afrika (je) celina velike naravne in kulturne pestrosti, čeprav je velik del neugoden za poselitev.« Mar to pomeni, da ob manjšem deležu zemljišč, ki so »ugodna za poselitev«, neko območje ne more biti hkrati tudi naravno in kulturno pestro?
- Pri naštevanju števila afriških držav se pojavlja vprašanje o njihovem pravem številu. Zakaj jih je tu omenjenih samo 53 namesto 54?
- Na dodatni karti (za zgibom) z državnimi mejami je v nasprotju s prej omenjenim številom označenih 54 držav. Na karti sicer ni pojasnjeno, zakaj je npr. Sinajski polotok obarvan s sivo (verjetno zato, ker ni več del Afrike, čeprav je del Egipta) ter zakaj državna meja med Zahodno Saharo in Marokom ter del meje med Sudanom in Egiptom nista označena s polno črto.<sup>15</sup> Poleg tega ni jasno, s čim si je Cape Town kot edino mesto na karti zaslužil omembo kot večje mesto, hkrati pa na karti ni drugih večjih mest, kot so npr. Lagos, Johannesburg, Abidjan. Prav tako za Južnoafriško republiko (JAR) niso navedena vsa tri glavna mesta, temveč samo Pretoria.<sup>16</sup> Za Viktorijino jezero se pojavlja samo evropsko, ne pa tudi lokalno poimenovanje, Ukerewe (*Atlas Afrike*, 2006: 13).<sup>17</sup>
- Na karti tudi ni prikazana lega Mauritiusa (enako velja še za regionalno karto Južne Afrike na str. 28).
- Pohvaliti je treba izbor fotografij, saj te prikazujejo tako bogato afriško zgodovino in kulturo kot tudi sodobne dosežke in raznovrstno naravo.
- Pri eni izmed fotografij je reka v Namibiji poimenovana kot »Ribja reka«. Ali je avtorica prepričana, da za to geografsko ime obstaja ustaljeno poimenovanje v slovenščini? V nasprotnem primeru je treba uporabljati izvirna imena in jim po potrebi dodati prevod oziroma razlago poimenovanja.

9/

- V nadaljevanju je sicer razloženo, zakaj državna meja med Marokom in Zahodno Saharo ni označena s polno črto, s tem pa je morda razkrit tudi razlog za predhodno navedbo 53 namesto 54 afriških držav. Ta razlaga pa je izrazito enostranska, lahko rečemo tudi »marokocentrična«, torej po godu maroške vlade. Poleg tega v besedilu najdemo več faktografskih netočnosti, ki zahtevajo dopolnitev. Po odhodu španskih kolonialnih oblasti leta 1975 sta ozemlje Zahodne Sahare zasedla Maroko in Mavretanija, vendar se je Mavretanija čez štiri leta zaradi vztrajnega delovanja odporiškega gibanja Polisario umaknila. Leta 1991 sta vojskujoči se strani ob posredovanju OZN dosegli premirje, pogajanja o statusu ozemlja pa se predvsem

<sup>15</sup> Enako velja za zemljevid na straneh 24–25.

<sup>16</sup> Enako velja za zemljevid na strani 28.

<sup>17</sup> Enako velja za zemljevid na straneh 26–27.

zaradi šibkosti OZN in neodločnosti afriških voditeljev vse do zdaj niso še niti začela. Ozemlje Zahodne Sahare in tamkajšnje prebivalstvo, Sahravijci, so tako zdaj razdeljeni med maroško okupacijsko cono in cono, ki jo ima v oblasti Polisario. Ločuje ju 2500 kilometrov dolg zid, ki ga straži več 10.000 maroških vojakov. Po maroški okupaciji je z območja zbežala približno polovica Sahravijcev, ki še zdaj živijo v begunskih taboriščih v Alžiriji, preostali pa so pod maroško oblastjo po večini socio-ekonomsko marginalizirani (Khalil, 2000: 300; Nielsen, 2007: 27).<sup>18</sup> Tam ostaja vprašanje Zahodne Sahare prepovedana tema. Glede na to ni mogoče preprosto trditi, da se morajo prebivalci Zahodne Sahare sami odločiti o usodi tega območja na referendumu. Prav tako pa ne drži, da celotno ozemlje Zahodne Sahare »uradno« pripada Maroku. Pri tem je zelo sporno govoriti o »uradno«, saj je to samo maroška interpretacija. Sahravijška demokratična arabska republika, ki jo je leta 1976 razglasil Polisario, je npr. uradna članica Afriške unije in jo priznavajo številne države po svetu.<sup>19</sup> Polisario od leta 1991 nadzoruje tretjino celotnega ozemlja Zahodne Sahare – to je njen vzhodni del, ob meji z Mavretanijo in Alžirijo (Valenčič, 2010: 45).

- Pohvaliti velja omembo, da obstaja veliko meril za regionalizacijo oziroma za delitev Afrike.

11/

- Pri omembi Viktorijinih slapov se sicer – pohvalno – pojavi razlaga pomena lokalnega poimenovanja slapov, vendar se kljub temu, da je to hkrati tudi njihovo uradno ime, potem v besedilu ne pojavi: Mosi-oa-Tunya.<sup>20</sup>

15/

- Ob mestih s klimogrami bi lahko bile v oklepaju zapisane tudi države, v katerih so ta mesta.

16/

- Trditev, da je »pomanjkanje vode eden glavnih vzrokov za lakoto« v nekaterih afriških državah je zelo poenostavljena. Zapisano bi moralo biti kvečjemu, da je »pomanjkanje vode *posredno* eden glavnih vzrokov ...«

18/

- Ob omembi krčenja tropskih deževnih gozdov (1. odstavek) bi bilo treba dodati tudi nekaj širšega kritičnega konteksta o tem, kdo oziroma kateri dejavniki so odgovorni za ta proces. K procesu deforestacije v tropskem delu Afrike (in širše) so prispevali zlasti t. i. strukturni prilagoditveni programi (SAP), ki sta jih dirigirala Mednarodni denarni sklad (IMF) in Svetovna banka (WB). Na podlagi teh programov so ekonomsko revne države, poleg drugih iniciativ, s katerimi so zmanjšali finančno porabo držav na področju sociale in izobraževanja, od konca sedemdesetih oziroma začetka osemdesetih let 20. stoletja naprej spodbujali k večjemu izvozu lesa, da bi tako dosegle večje deleže v mednarodni trgovini (Nyang'oro, 2001: 223–224; McClintock, 2007, 428–430). (Številne) afriške države so bile zaradi tega prisiljene spremeniti svoje zakone tako, da so ti ustrezali tujim lesarskim podjetjem, same pa so nosile posledice teh ukrepov, med katerimi so tudi ekološke katastrofe (Honey, 2004: 85–86).

<sup>18</sup> *Al Jazeera English – News – New Round of W Sahara Talks Begins*, <http://english.aljazeera.net/> (14. 1. 2008).

<sup>19</sup> Glej African Union – Member States, <http://www.africa-union.org/root/au/memberstates/map.htm> (5. 8. 2010).

<sup>20</sup> Glej Mosi-oa-Tunya / Victoria Falls. Unesco, World Heritage, <http://whc.unesco.org/en/list/509/> (28. 5. 2010).

20/

- V uvodnem odstavku o prebivalstvu Afrike je pohvalno navedena njegova etnično-lingvistična pestrost (tudi numerično). Žal pa v nadaljevanju na straneh 20 in 21 ne najdemo nobenega pozitivnega primera s področja družbenega razvoja v Afriki (razen če k temu štejemo tudi to, da so »rast prebivalstva uspešno omejile le nekatere gospodarsko najbolj razvite države v Afriki«; str. 21).
- Ilustracija v zgornjem levem kotu bi lahko bila veliko bolj informativna in ustreznejša, če bi bilo v oblačkih navedeno besedilo posameznih primerov afriških jezikov ter različnih pisav (npr. amharska, arabska, tifinar). Tako pa je nekaj zapisano v sicer uradnih jezikih, ki so jih v številnih državah uvedli še kolonizatorji (v angleščini in francoščini – a v tej z nepravilnim zapisom), poleg tega pa še v oblačkih z namišljenimi »hieroglifskimi« pisavami, za katere ni jasno, kakšen je njihov namen.
- Kljub temu da je o prebivalstvu Afrike v nadaljevanju spet govor z vidika barve kože, pa v tem okviru vsaj ni govora o rasah oziroma o t. i. rasnih skupinah.
- Trditev, da se v zadnjih desetletjih »ponekod povečuje delež priseljencev iz Južne Azije«, je netočna oziroma relativna. Morda se pač nanaša na dejstvo, da se povečuje število prebivalstva azijskega (predvsem indijskega) rodu – to velja zlasti za države Južne oziroma Vzhodne Afrike (zlasti za JAR in manjše otoške države v Indijskem oceanu; Hofmeier in Mehler, 2004: 158, 187, 246). V resnici ima južnoazijska navzočnost v posameznih delih Afrike stoletne korenine. Tako se je npr. poselitev Madagaskarja pred pribl. 1600 leti začela prav s priseljenci iz Jugovzhodne Azije, v 7. stoletju pa se je začela postopna arabska ekspanzija proti Severni in pozneje še Vzhodni in Zahodni Afriki (Kasule, 1998: 144). Delež priseljencev južnoazijskega rodu, zlasti indijskega, delno pa tudi kitajskega rodu, se je v Afriki začel povečevati zlasti v zadnjih nekaj stoletjih na območju nekdanjih britanskih kolonij na jugu in vzhodu kontinenta. Po uradni odpravi suženjstva je šlo predvsem za t. i. pogodbene delavce za (sprva časovno omejeno) delo na plantažah in v rudnikih (Peberdy, 1997; Hofmeier in Mehler, 2004: 158, 187, 246). Savnik (1962) za obdobje najintenzivnejšega osamosvajanja afriških držav izpod kolonialnih režimov omenja, da je v Afriki živelo približno 850.000 ljudi indijskega rodu, samo v podsaharski Afriki pa več kot 150.000 ljudi z arabskimi koreninami. Pozneje se je delež prebivalstva indijskega rodu v nekaterih vzhodnoafriških državah (npr. v Ugandi) zelo zmanjšal zaradi množičnih emigracij (Meredith, 2005: 236; Skeldon, 1997: 177).
- Pojasnila v podpoglavju »Posledice pestre etnične sestave prebivalstva« so daleč preveč poenostavljena ter zato enostranska in zavajajoča. Učenci namreč ob branju besedila dobijo vtis, da je vzroke spopadov oziroma nemirov na afriški celini iskati samo med njenim prebivalstvom in (nesposobnimi) politiki, prav tako pa tudi, da spopadi potekajo tako rekoč »sami od sebe«, brez nam razumljivih globljih vzrokov. Glede na to, da je besedilo pisano v sedanjiku, lahko sklepamo, da se ta oris družbenopolitičnega stanja nanaša na zdajšnje razmere v Afriki. Pri tem bi bilo zanimivo izvedeti, na podlagi katerih meril je bilo ocenjeno, da »šibke oblasti v večini držav<sup>21</sup> niso sposobne obvladovati razmer v državi in preprečiti nasilja«. Ta trditev sicer velja za nekaj držav (v Tropski Afriki), a je hkrati tudi dekontekstualizirana. Če gledamo npr. na pojavnost prisilnih migrantov v afriških državah, ki je posreden kazalnik za to, ali tam potekajo spopadi oziroma politično-etnične napetosti ali ne, lahko npr. za leto 2006 vidimo, da je bilo stanje najbolj kritično v 21 državah. V teh so bili hkrati t. i. notranje razseljene osebe ter begunci tako po državi izvora kot azila.

---

<sup>21</sup> Poudaril J. P.

Njihov skupni delež pa je manj kot 50 % vseh afriških držav (Pirc, 2009: 226-229), glede na to pa zgoraj navedeni stavek ne drži.

- Ni jasno, zakaj je bila izbrana prav fotografija barakarskega naselja v Adis Abebi. Izbor bi moral biti utemeljen npr. v komentarju pod sliko, a tam najdemo samo »faktografijo« brez konteksta. Lahko bi bilo zapisano, da so takšna bivališča in mestne četrti posledica hitre rasti mest (ali nekaj podobnega) ali pa bi se avtorica odločila za izbor kake druge fotografije, ki recimo prikazuje središče katerega izmed velikih afriških mest.

21/

- V povzetku so omenjene »slabe naravne razmere v Afriki«, to pa je veliko posploševanje in relativna, evrocentrična perspektiva. Prav gotovo so takšne razmere npr. v večini Sahare in še nekaterih regijah, kjer predvsem primanjkuje vode, zato razmere niso primerne za rast poljščin, drugače pa so lahko »slabe naravne razmere« za Afričane tudi v Evropi – prenizke temperature itd.
- Tekst pod fotografijo otrok je zunaj konteksta. Poleg tega bi lahko fotografija sporočala dosti bolj pozitivno ali vsaj nevtralno vsebino, v nasprotnem pa bi jo bilo treba zamenjati. Motiv kar kliče k »zahodnjaški pomoči«.
- Navedba o stopnji nepismenosti (»več kot 40 %«) med prebivalstvom Afrike je napačna. Če pogledamo na tovrstne podatke z zrcalne perspektive – in upoštevamo stopnjo pismenosti – je ta v podsaharskih državah 62,9 %, v severnoafriških državah pa od 55,6 % (Maroko) do 86,8 % (Libija) (*Human Development Report 2009*, 2009: 171–175).<sup>22</sup>
- Takšno slabo stanje na področju izobraževanja je po eni strani v veliki meri prav »zasluga« evropskih kolonialnih režimov, ki so po večini načrtno zavirali izobraževanje Afričanov oziroma ga spodbujali samo do stopnje, ki je še koristila kolonialnim ekonomsko-političnim interesom (Rodney, 1995: 263-4). Šele v zadnjih letih pred padcem kolonialnih režimov so se razmere na tem področju začele postopno izboljševati (Rodney, 1995: 265; Cooper, 2002: 81). Morda je bilo na tem področju najbolje za prebivalce angleških zahodnoafriških kolonij (Rodney, 1995: 266). Po drugi strani pa so v večini podsaharskih držav od konca sedemdesetih let 20. stoletja začeli hiter napredek na področju šolstva zavirati oziroma obračati v nasprotno smer t. i. strukturni prilagoditveni programi Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada (Meredith, 2005: 275–276, 369–371; Adekanye, 1998: 174).
- V sestavku o izobrazbi bi bili lahko omenjeni tudi nekateri pozitivni primeri afriških držav, v katerih so po osamosvojitvi (vsaj v določenem obdobju) dobro poskrbeli za hitro zvišanje izobrazbene ravni prebivalstva, npr. nekatere severno- in južnoafriške države, kot so Gabon, Mauritius, Zelenortske otoki itd.

22/

- Ilustracija v zgornjem levem kotu je znova neposrečena, lahko bi rekli tudi provokativna. Poglavitni očitek temu delu je »propagiranje« 'kave zamorček'. Kljub temu, da gre v tem primeru za omenjanje tržne znamke kave, takšni primeri le še utrjujejo preživele in neprimerne izraze za Afričane. Poleg tega bi se lahko vprašali, ali je proizvajalec plačal založbi, da je objavila ilustracijo z njegovim izdelkom.<sup>23</sup> Ilustracija naj bi najbrž povzemala afriške proizvodne oziroma izvozne artikle, vendar so prav z izborom tropskega sadja in kave kot najpomembnejših tovrstnih artiklov ti prikazani neustrezno in stereotipno.

<sup>22</sup> Omenjene stopnje pismenosti se nanašajo na obdobje 1999–2007 in veljajo za prebivalstvo, staro 15 let in več.

<sup>23</sup> Če so že prikazane tržne znamke, bi na tem mestu lahko propagirali pravično trgovino oziroma njene artikle.

- Naslov podpoglavja/odstavka o razvoju afriškega gospodarstva je iz neznanega razloga postavljen v preteklik. Ali morda namiguje na to, da se afriško gospodarstvo ne razvija več? Odstavek je mogoče razumeti tudi tako, da se gospodarstvo večine afriških držav po odhodu evropskih kolonialnih sil ni bilo sposobno razvijati, to pa je seveda veliko poenostavljanje oziroma enostransko predstavljanje minulih procesov. Nekatero državo Tropske Afrike so v določenem obdobju, zlasti v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, doživele velik gospodarski vzpon (npr. Gana, Nigerija, Slonokoščena obala), v zadnjih dveh desetletjih pa so tovrstni gospodarski trendi značilni predvsem za države izvoznice nafte, kot so recimo Gabon, Ekvatorialna Gvineja, Angola (Pirc, 2009: 216–218). V tem odstavku manjka tudi nujno potrebna razlaga zgodovinske in zdajšnje evropske oziroma zahodne odgovornosti za slabo socio-ekonomsko stanje v številnih afriških državah (vsaj kratka omemba suženjstva – ne samo čezatlantskega – in ropanja afriških naravnih bogastev za gospodarski vzpon zahodnoevropskih držav ipd.). Če stavek »Z umikom Evropejcev so gospodarstva afriških držav, z izjemo držav Severne Afrike in Južnoafriške republike, zašla v velike težave« razumemo, kot da govori o umiku Evropejcev iz gospodarstev afriških držav, potem je trditev celo napačna.
- Pohvalno je na tej strani naveden prelomni dosežek v eni od afriških držav (v tem primeru na področju medicine). Vendar bi lahko navedli vsaj še nekaj dosežkov Afričanov na kakih drugih področjih, na primer afriške Nobelove nagrajence.
- Tako na tej kot na naslednji strani pa znova manjka kak primer afriške države s kontinuiranim pozitivnim gospodarskim razvojem – kot npr. Bocvana, Namibija, Mauritius, v zadnjem času tudi Angola.

23/

- Ob omembi čezmernega ribolova bi v oklepaju lahko namesto »tujci« zapisali, da to počnejo predvsem ribiške flote iz nekaterih evropskih in azijskih držav.
- V povzetku je osamosvojitve afriških držav predstavljena negativno. Vpliv kolonizacije na gospodarstvo ni problematiziran. Aktualno izkoriščanje ni omenjeno (če že omenjajo poljedelstvo in rudarstvo). Industrija še ne zagotavlja družbene blaginje.
- V rubriki *Ponovi* zasledimo vprašanje »Kaj ovira gospodarski razvoj Afrike?« Učenci nanj ne morejo odgovoriti korektno, ker o tem v besedilu ni dovolj informacij oziroma so te pomanjkljive.

24/

- Ob omembi Berberov (v 4. odstavku) bi lahko zapisali, da so »prevzeli islam in večinoma tudi arabski jezik«.
- Zadnji stavek (4. odstavka) je neposrečen ali nepopoln. Samo zato, ker se nekje »stikata« Severna in Tropska Afrika, se tam pač ne pojavi najbolj raznovrstna sestava prebivalstva, kot je to navedeno za Sudan. Morda bi moral biti stavek dopolnjen nekako takole: »Najbolj raznovrstna je sestava prebivalstva v Sudanu, to pa je posledica stika med Severno, po večini arabsko, ter Tropsko Afriko, v kateri živi na stotine različnih ljudstev«.
- Tako za Berbere kot za Tuarege bi bila lahko vsaj v oklepaju omenjena tudi izraza, s katerima ti dve ljudstvi poimenujeta sami sebe: Amazigh in Kel Tamashek. Pri Tuaregih bi moralo biti zapisano, da »se še vedno preživljajo tudi z vodenjem kamel«. Že dalj časa pa ni to več njihova najpomembnejša gospodarska dejavnost; poleg tega je primernejše kot o »vodenju kamel« govoriti o vrsti karavan – npr. solna, saj ni nujno, da si bodo sicer učenci sploh predstavljali, kako lahko Tuaregi »tržijo« vodenje kamel.



25/

- V »okvirčku« o Sudanu bi bilo lahko omenjeno še, da vojna v zahodnosudanski regiji Darfur še vedno traja.
- V okvirčku o reki Nil se vnovič pojavi samo evropsko poimenovanje Viktorijinega jezera, ne pa tudi lokalno poimenovanje Ukerewe (*Atlas Afrike*, 2006: 13).

26/

- Tudi tu se v primerih posameznih afriških regij pojavlja nejasen in zavajajoč govor o »revščini«, ki je očitno izenačena z gospodarsko (ne)razvitostjo, višino dohodkov in drugimi ekonomskimi statistično izmerljivimi kazalniki. Če bi recimo govorili o kulturi ali zgodovini, bi lahko rekli tudi, da sodi Zahodna Afrika med najbogatejše regije na Zemlji.<sup>24</sup>
- Diskurz zadnjega stavka o Zahodni Afriki je preblag in zavajajoč: »Obalna območja Zahodne Afrike so bila v preteklosti zanimiva za številne evropske države, ki so tu iskale predvsem poceni surovine in sužnje. Danes so rudna bogastva večinoma neizkoriščena.« Tu bi moralo biti omenjeno kolonialno (imperialno) izkoriščanje (zahodno)afriških naravnih bogastev za zadovoljevanje potreb porabnikov na Zahodu, trgovina z afriškimi sužnji oziroma zaslužnjevanje Afričanov pa bi moralo biti označeno kot eden izmed največjih zločinov zahodnih držav v obdobju (vsaj) od 15. do 20. stoletja.
- Okvirček o suženjstvu povečuje vlogo ZDA pri osamosvajanju Afrike izpod kolonialnega jarma, pri tem pa preprosto »pozablja« omeniti najstarejšo samostojno afriško državo, Etiopijo. Poleg tega okvirček bolj kot o sužnjih govori o Liberiji.

27/

- Trditev, da se afriške države »zaradi želje po dobičku« še ne ukvarjajo z negativnimi posledicami čezmernega izsekavanja, ne drži oziroma je odsev prevelikega posploševanja in dekontekstualizacije. Treba bi bilo dodati še komentar o tem, da so k deforestaciji pravzaprav prispevali t. i. strukturni prilagoditveni programi (kot je to predlagano že v opombi v zvezi z vsebino učbenika na str. 18).
- Končno smo dočakali tudi kak pozitiven primer Afričanov oziroma »nekaj afriškega«, v tem primeru legendarnega etiopskega tekača Gebrselassieja.
- Povzetek je precej neposrečen, saj je vpliv geografske lege in nadmorske višine pomemben tudi v drugih svetovnih regijah. Treba bi bilo opisati nekaj, kar je značilno samo za ta del Afrike: morda ekstreme v fizičnogeografskem smislu – od puščav do tropskega gozda in gorovij – ali izjemno kulturno-etnično pestrost.

28/

- Trditev (v 2. odstavku), da so se Angleži začeli v Južno Afriko priseljevati že v 17. stoletju, ne drži. Na ozemlje zdajšnje JAR so se začeli v večjem številu naseljevati šele ob koncu 18. stoletja (Kasule, 1998: 96–97), v druge dele južnoafriške regije pa še pozneje.
- V tem kontekstu bi bil lahko omenjen tudi razmeroma velik delež prebivalstva azijskega rodu v številnih južnoafriških državah (več o tem je omenjeno na 5. strani tega poročila).

29/

- V okvirčku ob sliki delte reke Okavango je uporabljen sporen izraz »največja *afriška divjina*«, kar daje vtis o divji in eksotični Afriki. Namesto tega bi bil gotovo

---

<sup>24</sup> Na strani 29 je kot »najbogatejša država« v povezavi z gospodarsko razvitostjo predstavljena JAR.

primernejši izraz »ekosistem«, poleg tega pa tudi ni jasno, po katerih merilih naj bi bila ta divjina »največja«. Kaj pa npr. Sahara in njeni različni tipi zelo obsežnih puščav?

- V okvirčku o apartheidu je nujno dodati, da pri apartheidu ni šlo samo za preprosto binarno rasno razlikovanje »belci : črnici« (omenjeno velja kot socialno-ekonomska kategorija prebivalstva), temveč za razlikovanje »belci : vsi preostali«. Res pa je, da je bilo temnopoltno prebivalstvo izpostavljeno največjim restrikcijam ter najhujšemu izkoriščanju in zatiranju. Iz besedila je razumeti, da se je temnopoltno prebivalstvo začelo proti apartheidu bojevati šele potem, ko je to politiko obsodila mednarodna skupnost, to pa seveda ni res. Politične organizacije temnopoltih domačinov so se proti diskriminatorni politiki (predvsem) afriških političnih strank aktivno bojevale že od začetka 20. stoletja (Furlong, 2001: 381, 383, 386).
- V 2. stavku bi bilo treba dodati, da je bila »vsa politična in ekonomska moč« v rokah belcev.

30/

- Čeprav je v uvodu poglavja Izzivi Afrike navedeno, da Afrika ni samo celina revščine, lakote, bolezni, visoke rodnosti, nerazvitosti in številnih medetičnih spopadov, ampak da je še veliko več, jo tudi v tem sklepnem delu po večini predstavi prav kot tako. V tem poglavju učbenik s stereotipizacijo in utrjevanjem razlik ustvarja razmerje »mi« – »oni«, v katerem je seveda superioren Zahod, saj Afriko prikaže kot nerazvito, zaostalo, temačno, kot celino, za katero so značilne bolezni, vojne in naravne katastrofe, celino, ki samo čaka na pomoč Zahoda. Reprezentacija Afrike v učbeniku tako ni nevtralna, temveč je učencu predstavljena z vidika Zahoda in je tudi njegov konstrukt.
- Trditev o pomembnosti vode zavaja oziroma je vzeta iz konteksta in je nejasna. Voda je seveda pomembna za vse človeštvo in prav tako za veliko večino gospodarskih dejavnosti po svetu, sploh za kmetijstvo. Moralo bi biti napisano, da je voda v številnih afriških državah še toliko bolj dragocena zaradi majhne količine padavin in slabega sistema oskrbe s čisto pitno vodo.
- Migracije Afričanov proti Evropi niso samo prikrite oziroma nezakonite, pogosto s tragičnimi posledicami za migrante same. Veliki so tudi deleži ekonomskih migracij izobražencev, migracij celih družin itd. Evropske države pa nedokumentirane migrante pogosto vračajo v nehumanih okoliščinah ali celo v legalno dvomljivih okoliščinah (Pirc, 2009: 64, 73–79).
- Omenjena suša v Sahelu je trajala daljše obdobje, ne samo leta 1984: 1984–1985 (De Waal, 2004: 131, 133). Ob tem je zahodnjaški način humanitarne pomoči ob lakotah v Afriki prikazan kot a priori moralno neoporečen in učinkovit, povsem nasprotno pa je na afriški strani, saj sta velika problema težavna dostopnost do pomoči potrebnih na terenu in korumpiranost pristojnih organov oblasti. Besedilo prikazuje samo del resnice, hkrati pa zelo poenostavlja vso kompleksnost problematičnosti pomoči ob pojavih lakote v Afriki v škodo Afričanov.
- V primeru osebne zgodbe fantka je problematično že to, da zgodba kot posamičnost prevzame funkcijo univerzalne reprezentacije. Eden izmed »njih« postane reprezentativen za celotno verigo, to pa je brez dvoma hegemonsko dejanje (Pušnik, 2003: 283). Ob kratki (citirani) pripovedi 14-letnega fanta bi obvezno moralo biti navedeno, iz katere države je in katerega leta oziroma v kakšnih okoliščinah je bilo to povedano oziroma so se mu zgodile te tragične stvari.

31/

- Pohvaliti velja, da je na tej strani v okviru izzivov omenjena tudi odgovornost (sicer ne neposredno) evropskih oziroma zahodnih podjetij in držav za slabšanje ekoloških razmer v Afriki. Hkrati pa pri tem ni omenjeno, da velik delež teh industrijskih obratov proizvaja izdelke, namenjene neafriškim porabnikom. Poleg tega je pogled na »neupoštevanje sodobnih ekoloških smernic« precej evrocentričen, saj se je podobno dogajalo tudi na evropskih tleh še pred nekaj desetletji, ko je bila npr. težka industrija še paradni konj velike večine evropskih držav.
- V oklepaju bi lahko bilo navedeno, v kateri državi je narodni park Serengeti (Tanzanija).
- Prav tako je na tej strani pohvalna tudi omemba postopne gospodarske rasti afriških držav.
- V zvezi z rubriko »Odgovori in odgovore pojasni / Povej svoje mnenje« se pojavlja vprašanje, ali učenci dobijo iz prej obravnavane snovi dovolj informacij, da lahko odgovorijo na vsa zastavljena vprašanja (npr. vprašanja 7–9 in 12 ter mnenji 6 in 7).

### **Drugi deli učbenika, ki omenjajo ali se vsaj posredno nanašajo na geografske značilnosti Afrike**

Naslov učbenika:

- Zakaj ni v naslovu raje formulacija »Spoznavam te in te celine«? Tako je vse skupaj lahko videti kot klasična evropska kolonialistična perspektiva delitve sveta na »Stari svet« in na še »neodkriti«, neraziskani »Novi svet« (nekaj več o tem je v opombi za strani 6–7).

6/

- Kot rečeno, učbenik uvede učenca v spoznavanje neevropskih (in neazijskih) delov sveta iz izrazito evrocentrične, posredno tudi kolonialne perspektive delitve sveta na »Stari svet« ter na še neodkriti, neraziskani »Novi svet«. Tako še vedno govori o »odkrivanju« drugih celin, ob tem pa se npr. sklicuje na mite Kolumbovega prihoda v Ameriko kot »prvega Evropejca« na tamkajšnjih tleh in negira obstoj tam živečih »staroselcev«. Čas bi že bil, da v zgodovinopisju in geografiji prenehamo pisati o t. i. geografskih odkritjih od konca 15. stoletja naprej in začnemo govoriti kvečjemu o raziskovanjih, ekspedicijah in spoznavanjih. Kot piše O'Toole (2001: 44), je »ironično, da ljudje še naprej pripisujejo evropskim raziskovalcem iz 19. stoletja zasluge za »odkritje« rek, slapov in podobno v Afriki, ko je očitno, da so tam živeči Afričani že vedeli, da te stvari obstajajo. Očitno je, da je odkritje enostavno pomenilo, da so Evropejci pisno dokazali obstoj nečesa, kar je bilo že dolgo poznano drugim.«

7/

- Takšen je tudi diskurz o »odkrivanju Afrike«. Če ne drugega, je to nesmiselno, saj afriška celina velja za pradomovino človeštva, za območje, s katerega izvirajo vsi naši predniki.
- Na tej strani učbenika je sicer zapisano, da je Afrika »zibelka človeštva« (na str. 6 delovnega zvezka pa, da je »domovina sodobnega človeka«), a nikjer v nadaljevanju ni napisane nobene podrobnosti o tem.
- Namesto Afrika, »celina visokih temperatur«, bi lahko bila navedena kakšna druga značilnost tega kontinenta – npr. kaj o kulturni raznovrstnosti ali biotski pestrosti.

72/

- Vtis o izraziti evrocentrični perspektivi pogleda na druge kontinente se nekoliko popravi v dodatku »V žarišču – Stare in nove kulture« (str. 72–73), v katerem je omenjen obstoj človeštva in številnih držav v Afriki še pred prihodom Evropejcev. Hkrati pa se tu še vedno nadaljuje diskurz o »odkrivanju Novega sveta«.
- Govor o sužnjih je na tem mestu zelo problematičen, saj je suženjstvo Afričanov skorajda prikazano kot logično dejanje evropskih kolonizatorjev v Ameriki: »Zaradi tega se je število prvotnih prebivalcev zelo hitro zmanjšalo, zato so beli naseljenci za opravljanje težkih del iz Afrike množično vozili sužnje.« Pri tem mora biti učencem očitno logično, da sužnje niso vozili npr. iz Evrope ali od kod drugod, temveč prav iz Afrike. Pri tem tudi nikjer ni omenjeno, da je velikansko število ljudi afriškega rodu, ujetih v suženjstvo, umrlo v nehumanih razmerah – bodisi še kot ujetniki v Afriki, med prevozom ali v »novih domovinah«.

73/

- Novejša literatura o transatlantskem suženjstvu (oziroma o evropski trgovini s sužnji) navaja višje ocene o številu prepeljanih sužnjevev čez Atlantik v Ameriko in ne samo o 8 milijonih, kot je navedeno v učbeniku. Tako za obdobje od sredine 15. do konca 19. stoletja ocenjujejo, da jih je bilo od 9,4 milijona do 12 milijonov (Palmer, 2001: 59; Parker in Rathbone, 2007; Reader, 1998: 370–371; Rodney, 1995: 104; O'Toole, 2001: 42). Ob teh številkah je po večini govor o sužnjih, ki so preživeli potovanje čez Atlantski ocean, tem pa bi morali prišteti še tiste, ki so na poti umrli. Tako naj bi bila mortaliteta na poti po nekaterih ocenah 10–20 % (Reader, 1998: 370). Temu številu je treba prišteti še Afričane, ki so ujeti v suženjstvo umrli že v Afriki.
- Pohvalno je, da je v tem okviru zanikana pomembnost delitve ljudi na rase.

86/

- Sklepno poglavje »Kam gre ta svet« (str. 86 in 87) vsebuje veliko odprtih in aktualnih kompleksnih tem, ki jih je seveda zelo težko predstaviti v tako omejenem obsegu, zato je še toliko pomembnejše, da je vsebina podana jedrnato in »pazljivo«. Ob branju poglavja sicer dobimo občutek, da je veliko tem samo omenjenih in odprtih, njihova predstavitev pa je nedodelana oziroma nekončana (npr. terorizem, onesnaževanje okolja).
- Zemljevid s prikazom kriznih žarišč po svetu je najverjetneje zastarel za kako desetletje (v nasprotnem primeru pa za določanje držav, v katerih so krizna žarišča, uporablja neustrezna merila).

### **Analiza po straneh delovnega zvezka (Afrika: str. 6–23):**

6/

- Že takoj na začetku je prebivalstvo (znova) povezano z negativnimi pojmi oziroma domnevnimi grožnjami (hitra rast prebivalstva).
- Prva vaja je lahko dobro izhodišče za problematiziranje stereotipnih in eksotiziranih predstav o Afriki, zato lahko samo upamo, da je založba učiteljem posredovala smernice za kaj takšnega. V nasprotnem primeru pa se učenci, če upoštevamo tudi podobe o Afriki iz novic in reklam, lahko naučijo predvsem prej omenjenih predstav o tem kontinentu.
- Glede lokalnega poimenovanja za Viktorijine slapove velja enako, kot je bilo omenjeno na 4. strani tega poročila (v zvezi z omembo slapov na 11. strani učbenika).

8/

- Pohvalna je vključitev (najbolj) aktualnih oziroma sodobnih dogodkov, npr. potresa na Haitiju januarja 2010.

13/

- Pod točko Č je pozitivno, da je humanitarna pomoč problematizirana. Vprašanje pa je, ali učenci v učbeniku pridobijo tudi informacije za odgovor na to vprašanje. Pri tej točki je problematična uporaba izraza *razviti svet*. Pred izrazom bi lahko pisalo npr. »tako imenovani« *razviti svet* ali pa bi bilo lahko pojasnjeno, na katero vrsto razvitosti se izraz nanaša: npr. na ekonomsko razvitost. Primerneje bi bilo uporabljati tudi gradacijo bolj (in manj) *razviti svet*, ne pa *razviti in nerazviti svet*.

14-5/

- V delu, namenjenem prebivalstvu, so vse naloge obarvane z negativnimi oziroma istovrstnimi vsebinami: hitra rast prebivalstva in bolezni. Namesto tega bi vsaj dve vaji morali vsebovati poudarke o kulturni pestrosti in zgodovini afriških ljudstev, kot je recimo primer pri obravnavi (prebivalstva) ZDA na strani 32.

16/

- V uvodu v vaje o afriškem gospodarstvu so rudna bogastva enostransko in preveč poenostavljeno izenačena z gospodarskim razvojem neke svetovne regije.

17/

- Vaja 3B bi bila lahko dobro izhodišče za problematiziranje vloge tujih podjetij oziroma koncesij pri izkoriščanju afriških surovin. Morda bi bilo lahko vprašanje pri tej vaji še bolj konkretno preoblikovano prav v to smer.

20/

- Izbor treh fotografij o Tropski Afriki je neposrečen. Gre samo za motive narave oziroma rastlinstva in živalstva (čeprav ena fotografija nakazuje izsekavanje tropskega gozda), brez ljudi oziroma njihovih dosežkov. S tem se ustvarja podoba »divjega« in eksotičnega kontinenta.

21/

- Serengeti je ime narodnega parka v Tanzaniji (sicer sega vse do meje s Kenijo) in ne tudi v Keniji. Res pa pokrajina z imenom Serengeti obsega tako območja v Keniji kot v Tanzaniji.<sup>25</sup>

22/

- Komentar k 1. vaji namiguje, da naj bi bilo logično, če bi se večina prebivalstva južnoafriške regije usmerila v rudarstvo, s tem pa se je seveda težko strinjati.
- Pri vprašanju 2B bi bilo ustrežnejše vprašanje, ki bi poudarjalo nenehne upore »nebelskega« prebivalstva proti apartheidu, ne pa, da je poudarjeno, »kako je svet gledal na politiko apartheida«.

23/

- Vaji na tej strani bi se kljub aktualnosti in (ne)posredni povezanosti z državami Južne Afrike lahko konkretnije navezovali na tematike tega dela Afrike (vprašanje C pri 4.

---

<sup>25</sup> Glej Serengeti National Park. Unesco, World Heritage, <http://whc.unesco.org/en/list/156/> (15. 8. 2010).

vaji nima tako rekoč nobene zveze več z geografijo Afrike). Potencialni primeri: Razloži vzroke za pozno oziroma celo nedokončano dekolonizacijo nekaterih območij tega dela Afrike; razloži, zakaj Bocvana že desetletja dosegla razmeroma dober gospodarski razvoj in je tudi družbenopolitično zelo stabilna država; razloži vzroke in posledice hitrega gospodarskega vzpona Angole v zadnjih letih itd.

**Drugi deli delovnega zvezka, ki omenjajo oziroma se vsaj posredno nanašajo na geografske značilnosti Afrike:**

4/

- Stališče glede delitve sveta na Stari in Novi svet (v 1. vaji) je bilo predstavljeno že na 10. strani tega poročila (v zvezi s 6. stranjo učbenika).

48/

- V uvodu v poglavje o starih in novih kulturah se delovni zvezek opira na izrazito evrocentrično gledanje na druge dele sveta z vidika geografskih »odkritij« (problematicnost te perspektive je predstavljena na 10. strani poročila v zvezi s 6. stranjo učbenika) ter na miselnost, da je šele evropsko imperialno prodiranje po svetu od 15. stoletja naprej prispevalo k mešanju različnih kultur, to pa je seveda znova samo del resnice. Na kratko povedano, kulture so se po svetu prepletale, nastajale in medsebojno »odkrivale« že tisočletja pred tem.
- Diskurz v prvi vaji ne problematizira konteksta evropskih kolonialnih osvojitvev po svetu.

57/

- Dober primer med vprašanji za premislek na koncu strani je vprašanje o iskanju v Afriki izdelane čokolade v trgovini.

## **VIRI IN LITERATURA:**

- Adekanye, J. 'Bayo (1998): Conflicts, Loss of State Capacities and Migration in Contemporary Africa. V: Reginald Appleyard (ur.) *Emigration Dynamics in Developing Countries. Vol. I: Sub-Saharan Africa*, 165–206. Aldershot: Ashgate.
- African Union – Member States, <http://www.africa-union.org/root/au/memberstates/map.htm> (5. 8. 2010).
- *Al Jazeera English - News - New Round of W Sahara Talks Begins*, <http://english.aljazeera.net/> (14. 1. 2008).
- *Atlas Afrike* (2006). Ljubljana: Monde Neuf.
- Cooper, Frederick (2002): *Africa Since 1940: the Past of the Present*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hofmeier, Rolf, in Andreas Mehler (2004): *Kleines Afrika Lexikon*. München: C. H. Beck.
- Honey, Rex (2004): Impact of the Globalization of Capital on Human Rights. *GeoJournal* 60(1): 93–98.
- *Human Development Report 2009. Overcoming barriers: Human Mobility and Development* (2009). New York in London: United Nations Development Programme in Palgrave Macmillan, [http://hdr.undp.org/en/media/HDR\\_2009\\_EN\\_Complete.pdf](http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2009_EN_Complete.pdf) (27. 5. 2010).
- Kasule, Samuel (1998): *The History Atlas of Africa*. New York: Macmillan.
- Khalil, M. I. (2000): »Conflict Resolution in Africa«. V: *Journal of African Economics* 9(3), 295–322, <http://proquest.uni.com> (14. 1. 2008).
- Meredith, Martin (2005): *The State of Africa. A History of Fifty Years of Independence*. Johannesburg, Cape Town: Jonathan Ball Publishers.
- Mosi-oa-Tunya / Victoria Falls. Unesco, World Heritage, <http://whc.unesco.org/en/list/509/> (28. 5. 2010).
- Nielsen, Nikolaj (2007): Stones in a Minefield. *New Internationalist* 407, 27.
- Palmer, Colin (2001): »The African Diaspora«. V: *The Black Scholar* 30(3–4), 56–59, <http://search.epnet.com/login.aspx?direct=true&db=aph&an=4045035> (1. 8. 2006).
- Parker, John, in Richard Rathbone (2007): *African History. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Peberdy, Sally (1997): »A Brief History of South African Immigration Policy«. V: *Briefing Papers: International Migration Green Paper*, [http://www.polity.org.za/html/govdocs/green\\_papers/migration/histsa.html](http://www.polity.org.za/html/govdocs/green_papers/migration/histsa.html) (5.3.2004).

- Pirc, Janez (2009): *Migracije iz afriških držav v Evropsko unijo: doktorska disertacija*. Ljubljana.
- Pušnik, Maruša (2003): Moralizacija kot estetski projekt dokumentarnega žurnalizma. *Teorija in praksa* 40(2), 267–286.
- Reader, John (1998): *Africa. A Biography of the Continent*. London: Penguin Books.
- Rodney, Walter (1995) [1972]: *How Europe Underdeveloped Africa*. Nairobi: East African Educational Publishers.
- Savnik, Dušan (1962): *Črna celina: prevrat v Afriki*. Celje: Mohorjeva družba.
- Serengeti National Park. Unesco, World Heritage, <http://whc.unesco.org/en/list/156/> (15. 8. 2010).
- Skeldon, Ronald (1997): *Migration and Development: A Global Perspective*. Harrow: Longman.
- O'Toole, Thomas (2001): The Historical Context. V: April A. Gordon in Donald L. Gordon (ur.) *Understanding Contemporary Africa*, 3. izdaja, 23–54. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.
- Valenčič, Erik (2010): Ultimat iz Zahodne Sahare. *Mladina*, 1, 45.
- De Waal, Alex, ur. (2004) *Kdo se bojuje? Komu je mar? Vojna in humanitarna dejavnost v Afriki*. Ljubljana: Gnostica – Karantanija.



**Mnenja in predlogi o učbeniku in delovnem zvezku  
»Geografske značilnosti sveta« (Ljubljana: Mladinska knjiga  
Založba, 2004 – učbenik; 2007 – delovni zvezek)**

Avtorji učbenika in delovnega zvezka: dr. Terezija Kürbus, Boris Hajdinjak, Branko Kandrič  
in Svit Šturm

**Sestavil: dr. Janez Pirc**

**na podlagi predlogov Janeza Pirca, Ajde Radinja, Tanje Uršič in Maxa Zimanija.**

**Projekt Društva Afriški center: »Izobraževanje za razvoj na trdnih temeljih«**

**Ljubljana, avgust 2010**

## Splošne ugotovitve

Že po bežnem pregledu poglavij učbenika, namenjenih družbenogeografskim podobam Afrike (od str. 44 do str. 59) dobimo vtis, da gre za »katalog« črne kronike, s katero je izenačena afriška celina. Zaradi tega je druga splošna značilnost poglavja, ki obravnava Afriko, pomanjkanje kakršnih koli pozitivnih oziroma »motivacijskih« primerov z družbenopolitičnega in ekonomskega področja. Takšen pristop še pogloblja stereotipno podobo Afrike kot zakletega kontinenta, obsojenega na vojne (katerih vzrokov si ne znamo razložiti), lakoto, bolezni in druge nesreče (ki kličejo po domnevno nesebični pomoči »razvitega« in racionalnega Zahoda).

V službi takšnega, ideološko obarvanega prikaza Afrike so tudi »izseki« iz časopisnih novic/prispevkov, ki se pojavljajo tako rekoč na vsakih nekaj strani učbenika. Nerazumljivo je, kako lahko avtorji učbenika brez posebnih komentarjev ob teh »izsekih« prelagajo tako velik delež vsebine in s tem tudi svoje odgovornosti za njeno podajanje na tovrstne prispevke. Članki, na katere se učbenik opira, so (po večini) potopisni (npr. iz revije Gea; spodnji na str. 38, 47, 48), agencijski in analitični (Delo in Sobotna priloga Dela) ter deli knjig ali povzetki poročil različnih organizacij (npr. WHO, Unicef, Aids Support) in kot takšni v dobršni meri ne morejo biti verodostojni viri za vsebino učbenika. Nasprotno, tovrstno gradivo je v številnih primerih populistično, s tem pa prispeva k eksotizaciji in posploševanju podob o Afriki. Že uvodna fotografija (na straneh 36–37) stereotipizira afriško celino in hkrati nakazuje tudi eno izmed večjih pomanjkljivosti učbenika, tj. da se dotika le tem, ki so »značilne« za Afriko. Kajti Afrika, kakršno prikazuje analizirani učbenik, je predvsem celina že omenjenih nesreč. Kot takšno jo še dodatno poudarja izbor fotografij. V učbeniku ostane preostala Afrika, tista, v kateri živijo ljudje tako kot povsod drugod, nevidna.

V tem učbeniku Afrika – začuda – ni podrobneje obravnavana na podlagi »železne« regionalizacije na Severno, Tropsko in Južno Afriko, kakršna je značilna za osnovnošolsko učno gradivo (in učni načrt). Čeprav vsebinska struktura učbenika nakazuje, da bodo v njem predstavljene le izbrane družbenogeografske podobe Afrike, bi katero izmed poglavij lahko obravnavalo prebivalstvo tega kontinenta (kot je to značilno za vse preostale kontinente v učbeniku). Avtorji v njem dosledno uporabljajo izraz »pleme«, izjemi sta le primera na strani 47, na kateri je uporabljen izraz ljudstvo Hamer-Bana (vendar gre za citat iz časopisnega prispevka), ter omemba nomadskih ljudstev na Atlasu na strani 42). Pozitivne elemente vsebinske strukture učbenika najdemo v delih, ki obravnavajo teme, kot so kolonizacija, neokolonializem in ekonomsko izkoriščanje Afrike, vendar vsebina, žal, tudi v teh delih hitro razvodeni zaradi nedodelane ali površne, enostranske obravnave.

Vizualno in strukturno učbenik deluje precej nesistematično oziroma nepregledno (kljub številnim fotografijam, zemljevidom in drugim grafičnim prilogam). Pod številnimi fotografijami manjkajo komentarji (vsaj osnovna faktografija, npr. na str. 44, 47, 49, 50, 53, 57). Afriki je neupravičeno namenjen sorazmerno majhen delež prostora v učbeniku (24 strani – v praksi samo 20). Za primerjavo: Latinska Amerika je predstavljena na 26 straneh, Severna Amerika na 30 in Azija na 30 straneh. Po drugi strani pa je Afriki večji delež strani namenjen v delovnem zvezku; ta je enak deležu Azije in Latinske Amerike in precej večji od deleža Severne Amerike in Avstralije.

### Pregled vsebine po straneh (učbenik: 36–59):

36/

- Uvodna fotografija (na dveh straneh) o Afriki prikazuje to, kar Afrika v zahodnih glavah med drugim tudi je: suha, vroča, črna celina, na kateri ljudje živijo v barakah in hišah s slamnato streho (enako velja za podobe preostalih celin – Azija je tako dežela riža, Amerika pa celina razvoja, uspeha, demokracije ...).

38/

- V komentarju pod skico Vzhodnoafriškega tektonskega jarka je navedeno samo evropsko poimenovanje za Viktorijino jezero, manjka pa lokalno poimenovanje Ukerewe (*Atlas Afrike*, 2006: 13).
- V članku o Ngorongoru je govor o »plemenih« (ob omembi Masajev). Tovrstno ponižujočo in ločevalno terminologijo bi bilo treba črtati in jo nadomestiti z nevtralnim izrazom ljudstva.<sup>26</sup> Poleg tega življenjsko okolje Masajev popolnoma eksotizira in naturalizira tale stavek: »Danes je raj za okoli 30.000 živali in plemena Masajev.« .

39/

- Razlogi za izginevanje tropskega deževnega gozda so predstavljeni enostransko, brez širšega družbenoekonomskega konteksta. Omenjene so samo »vse večje potrebe po lesu in pridobivanje novih obdelovalnih površin«. Širši kontekst je na kratko lahko razložen tako kot v mnenju o osnovnošolskem učbeniku založbe MK (v zvezi s stranjo 14).
- Skica o dnevnem segrevanju na ekvatorju ni dovolj zgovorna, da bi na kratko pojasnila ali vsaj namignila, kako in zakaj se v tropskem klimatskem pasu pojavljajo dnevne padavine..
- Pri omembi Abidžana (v »prilepljenem« prispevku Iztoka Bončine) bi avtorji učbenika lahko izbrali fotografijo, ki bi prikazovala sodobno afriško velenje, ki ima svojo poslovno četrt, in omenili, da je bil Abidžan (vsaj do nedavnega) eno izmed ključnih ekonomskih in tudi kulturnih središč zahodnoafriške regije. A očitno so se raje odločili za prikaz »še enega revnega« afriškega mesta »z milijon problemi«, ki se ne razlikujejo od drugih na celini, mesto pa je, če sodimo po fotografiji, znano po barakarskih naseljih.<sup>27</sup>

40/

- Pri komentarju o Čadski kotlini oziroma jezeru (to pravzaprav nikjer ni omenjeno z imenom) je znova govor o plemenih – v tem primeru nomadskih.

41/

- Ob omembi Viktorijinega jezera velja enaka opomba kot zgoraj (za str. 38).
- Bolje bi bilo, če bi tudi klimogram Nairobijskega jezera povežemo z zemljevidom Afrike (na str. 40) in tako prikazali, kje leži to mesto.

---

<sup>26</sup> S »plemenskimi besednjakom« se prvič srečamo pri Aziji (na str. 17): »Prebivalcem teh območij, nomadskim sibirskim plemenom Nencem ...«.

<sup>27</sup> Avtorji učbenika se po tem ključu gotovo ne bi lotili opisa Ljubljane za neki tuji geografski učbenik ter mu dodali fotografijo šišenskih blokov ali hiš na Rakovi Jelši kot reprezentativno vizualno podobo mesta.

42/

- Ali se poimenovanje osamelca v Čadu lahko zapiše kar fonetično, Enedi, ne pa Ennedi (1. odstavek)?
- Znova je govor o (nomadskih) plemenih (1. odstavek): »/.../ nomadska plemena iz kotline El Doujf v zahodni Sahari«.
- Tokrat avtorji uporabijo izraz ljudstvo – komentar pod sliko gorstva Atlas. Vprašanje je, ali je ob uporabi teh besed namenoma vzpostavljena razlika med Afriko ob Sredozemlju in Afriko proti jugu (za prvo je uporabljen izraz ljudstvo, za drugo pa pleme).

43/

- Bolje bi bilo, če bi tudi klimograme treh mest s črtami povezali z zemljevidom Afrike (na str. 40) in tako prikazali, kje ta mesta ležijo.
- Pri 3. vprašanju je sporno, da so afriške regije znova prikazane v imperialističnem diskurzu belskega »odkrivanja« posameznih regij sveta. Pri tem se zastavlja še vprašanje, zakaj je v tem primeru uporabljen termin »belci« in zakaj ne Evropejci.

44/

- Pohvalno je, da so avtorji na začetek tistega dela učbenika, ki govori o izbranih družbenogeografskih značilnostih Afrike, umestili poglavje o kolonialni preteklosti in njenih posledicah (v sedanjosti).
- Na stran sta »prilepljeni« dve pomensko sicer zelo zgovorni besedili, zelo pa je moteče, da nista opremljeni s komentarji avtorjev.
- *Razviti – nerazviti, 2. del.*<sup>28</sup> v tem sicer zelo informativnem in korektnem prispevku sta hkrati uporabljena izraza »države v razvoju« (DRV) in »nerazvite države« (ND). Problematičen je lahko vsaj drugi pojem, med drugim tudi zaradi sočasnega pojavljanja z izrazom DRV. Pred ND bi lahko pisalo npr. »tako imenovane« nerazvite države, nekje v učbeniku (morda bi učbenik lahko vseboval seznam pojmov na koncu) pa bi moralo biti pojasnjeno, na katero vrsto (ne)razvitosti se izraz nanaša. Kljub ustaljenosti izraza, bi bilo primerneje uporabljati gradacijo bolj (in manj) razviti svet, ne pa razviti in nerazviti svet (kajti tisto, kar je »razvito«, je že doseglo svoj vrh, v nasprotju z »nerazvitim«, ki se (še) ni niti premaknilo čez kritične pragove razvoja). Prav tako bi bilo primerneje, če izraza ne bi uporabljali hkrati z DVR. Termin DVR je blizu klasifikaciji Organizacije združenih narodov, ki uporablja izraz *developing countries*, v okviru teh pa ločuje še »najmanj razvite države« (*least developed countries, United Nations Development Policy and Analysis Division – Committee for Development Policy*, <http://www.un.org/esa/policy/devplan/index.html> (20. 8. 2010)).<sup>29</sup>
- Drugo dodano besedilo je neposrečena kompilacija, ki v 1. odstavku vsebuje elemente pripovedi o udeležencih enega izmed tragičnih dogodkov (za katerega lahko dijak samo sklepa, da se nanaša na Afriko, saj to ni nikjer eksplicitno omenjeno), v nadaljevanju vsebuje kratek oris vplivov kolonialnega plenjenja v celotni Afriki, v sklepnem odstavku pa opozarja na nekatere posledice genocida v Ruandi leta 1994. Besedilo je zaradi tovrstnega vsebinskega kombiniranja težko berljivo kot celota. Poleg tega dijaku gotovo ne morejo biti jasne povezave med omenjenim genocidom in evropskim kolonialnim plenjenjem (razen če se ni nekje že dodobra seznanil z nemško

<sup>28</sup> Prispevek je nadaljevanje 1. dela, ki se pojavi v poglavju o Aziji (str. 26–27).

<sup>29</sup> Političnoekonomska delitev sveta na »gospodarsko razviti / bogati Sever« in »gospodarsko nerazviti / revni Jug«, ki se pojavlja v učbeniku na str. 27 (v okviru poglavja o Aziji), je zaradi geografske nedoslednosti in ohlapne opredelitve še manj primerna. Da je zmeda še večja, pa v istem učbeniku zasledimo tudi izraz tretji svet (npr. v primeru Brazilije na str. 82).

ter belgijsko kolonialno politiko v Ruandi), najverjetneje pa tudi ne povezave med pripovedjo o trpljenju in kolonializmom, razen če sklepa (iz spodaj navedenih virov), da je prvi odstavek del knjige Alexa Haleya in da to njegovo zgodbo seveda pozna. Skratka – veliko je če-jev, neznank in ugibanj, vse to pa ne govori v prid temu besedilu. Vsemu temu je dodana še fotografija s tragičnim motivom otroka. Ob že tako pretresljivi vsebini je ta gotovo nepotrebna, saj le še dodatno prispeva k pojmovanju Afrike kot kontinenta vojn in drugih človeških tragedij. Fotografija ima podobno vlogo kot prvi odstavek besedila, to je vzburjanje čustev bralcev. Takšne fotografije torej ne temeljijo na informacijah, temveč na vzburjanju čustev, šokiranju in približevanju dogodka (Sontag, 2006: 61).

- V 1. stavku matičnega besedila bi moralo biti najprej dodano »Afrika /.../ kot neizčrpen vir *suženjske in poceni delovne sile* /.../«. V 3. stavku »Kolonizacija s strani evropskih velesil je usodno spremenila nekdanjo plemensko organizacijo večine afriških držav«, je treba besedo »plemensko« zamenjati z »družbenopolitično«. Tu bi bilo primerno omeniti vsaj afriška kraljestva v predkolonialnem obdobju (npr. Songhai, Gana, Kongo, Mali ...). Govor o »plemenski organizaciji« daje vtis, da Afrika pred prihodom belcev sploh ni bila družbenopolitično organizirana. Zamolčani sta tudi zgodovina trgovanja s sužnji in celotna družbena zgodovina Afrike, ki je zbanalizirana na »plemensko organizacijo«.
- V zadnjem odstavku bi bilo treba spremeniti stavek: »/.../ zadnja kolonija, ki se je osamosvojila, je bila Namibija (nekdaj: Jugozahodna Afrika) šele leta 1990.« Nekatera afriška ozemlja se namreč še vse do dandanes niso otresla kolonialne oblasti (npr. otoka Mayotte in Réunion, španske enklave v Maroku).
- 1. stavek v poudarjenem tisku je neroden oz. nejasen. Ustrežnejše bi bilo npr. »Osamosvojitve večini držav niso omogočile mirnega življenja /.../« ali »Obdobje po osamosvojitvi za večino držav ni bilo mirno /.../«. Naslednji stavek bi bilo nujno dopolniti: »Številne nove države so zaradi revščine in gospodarskopoličnih problemov, ki so jih po večini povzročile prav kolonizatorske oblasti, pristale na različne oblike odvisnosti od nekdanjih kolonizatorjev ali multinacionalk.« V nasprotnem gre namreč za dekontekstualiziran in nepopoln oris okoliščin, ki so številne afriške države privedle v neokolonialistične odnose z zahodnimi političnoekonomskimi centri.
- Iz matičnega besedila le malo izvemo o časovni umestitvi evropskega kolonializma v Afriki ali o kolonialni preteklosti sami, tako da bralec o vsem tem pridobi samo zelo površno sliko.

45/

- Pri naštevanju problemov na novo nastalih držav je iz več razlogov treba temeljito preoblikovati 3. alinejo, ki govori o »starih ozemeljskih zahtevah zaradi ohranjene plemenske pripadnosti in organiziranosti prebivalstva«. Formulacija je namreč nejasna in pretirano poenostavljena, poleg tega pa vsebuje tudi neprimeren izraz »plemenske pripadnosti«. Alineja bi morala kvečjemu govoriti o umetno zarisanih meddržavnih mejah, ki so dediščina evropske kolonialne politične uprave. Ta je po nekaterih ocenah med dve ali več držav ločila 177 »etničnih kulturnih območij« (Reader, 1998: 569). Poleg te je nejasen oziroma nepopoln tudi pomen 6. alineje »izginotje kapitala«. Ni jasno, ali avtorji pri tem namigujejo na umik evropskega/neafriškega kapitala iz gospodarstev afriških držav po odpravi kolonialne oblasti ali na domnevno nesposobnost omenjenih gospodarstev za privabljanje tujega kapitala.
- Pri naštevanju oblik neokolonializma bi lahko dodali tudi alinejo o postavljanju pogojev za pridobitev t. i. razvojne pomoči zahodnih držav v zameno za spremembe v

pogojih trgovanja s temi afriškimi državami oziroma v zameno za posredno vmešavanje v politične razmere omenjenih držav.

- Namesto faktografskega in kvantitativnega naštevanja vojn v Afriki – očitno ni bilo prostora za širšo razlago okoliščin, ki so privedle do teh konfliktov – bi avtorji lahko ob primeru ene ali kvečjemu dveh vojn podrobneje predstavili kompleksnost družbenopolitičnih in pogosto tudi ekonomskih okoliščin. Sicer pa bi bilo treba ob naštevanju vojn v afriških državah podatke posodobiti: morda bi lahko v tem delu, če je sploh potreben, omenili samo tiste, ki še niso končane: Uganda (deli severa), Somalija, Sudan (Darfur). V primeru Angole je sicer treba omeniti, da so tamkajšnji obsežni in več mesecev trajajoči spopadi potekali tudi v obdobju med 1991 in 1997, predvsem po volitvah leta 1992 in do novih mirovnih pogajanj konec leta 1994 (Meredith, 2005: 608–611; Bauer in Taylor, 2005: 150). Za Etiopijo bi bilo treba dodati, da je v obdobju 1961–1991 pravzaprav šlo za secesijsko vojno, ki se je končala s poznejšo razglasitvijo neodvisnosti Eritreje od Etiopije. Za Liberijo bi bilo treba zapisati, da je bila leta 1992 začeta vojna v drugi polovici devetdesetih let prekinjena samo za nekaj let in da se je končala šele leta 2003 (Meredith, 2005: 567–568, 572). V Sudanu se je državljanska vojna med severnim in južnim delom končala leta 2005, čeprav spopadi že od začetka prejšnjega desetletja še vedno potekajo v Darfurju.<sup>30</sup> Vojna v Ruandi se je formalno končala leta 2004; iz alineje s to omembo pa bi bilo treba črtati besedo »plemena« in jo nadomestiti z besedo »ljudstva« (Meredith, 2005: 522).
- Ob naštevanju vseh težav, s katerimi se številne afriške države spopadajo v zadnjih desetletjih, pa bi bilo nujno opozoriti tudi na nekaj pozitivnih primerov družbenopolitičnega in ekonomskega razvoja – bodisi da je bil ta v omejenem časovnem obdobju stabilen oziroma uspešen bodisi da kontinuirano poteka vse do dandanes (npr. Gana, Bocvana, Zimbabve, Mali ...). Kljub nekaterim najbolj krvavim vojnám v obdobju po 2. svetovni vojni (npr. »svetovna vojna« na območju Demokratične republike Kongo, ki na tej strani sploh ni omenjena) Afrika vendar ni samo kontinent gospodarskih in političnih kriz, vojn in drugih nesreč, temveč kontinent velikega kulturnega in naravnega bogastva, pestrosti ter izjemne človeške kreativnosti in medsebojne strpnosti!
- Poleg tega je za številne afriške države v obdobju od začetka šestdesetih do sredine sedemdesetih let 20. stoletja veljalo, da so se razmeroma ugodno razvijale tako na gospodarskem in političnem kot tudi na socialnem področju (Cooper, 2002: 93, 95, 100–101, 105).
- Od avtorjev bi bilo zanimivo slišati, kaj/kateri naj bi bili »tipično afriški vzroki« za hitro urbanizacijo. Takšno posploševalno izrazje na podlagi stereotipnih in nepreverjenih predstav oziroma podatkov za šolski učbenik gotovo ni dopustno. Širjenje puščav, lakote in bolezni se kot »vzrok oziroma kot posledica prehitre in nenačrtne urbanizacije« ne pojavljajo samo v Afriki, kot je navedeno na tej strani učbenika.
- Prav tako je nesprejemljivo zastavljati dijakom na koncu poglavja vprašanja, kot je »kakšne naj bi bile pozitivne posledice neokolonializma v Afriki«. Neokolonializem sicer v prejšnjem besedilu res ni nikjer dobesedno omenjen, kaj šele definiran, čeprav bi bilo to brez dvoma potrebno, kljub temu pa avtorji pričakujejo, da bodo dijaki znali odgovoriti na vprašanje. Res pa je »med vrsticami« vendarle mogoče razbrati, kaj naj bi neokolonializem bil – kakšne so njegove negativne posledice na političnoekonomskem področju in v razvoju (afriških) držav. Kot piše Južnič (1980:

---

<sup>30</sup> *Sudan Conflict History*, <http://www.crisisgroup.org/en/key-issues/research-resources/conflict-histories/sudan.aspx> (20. 8. 2010).

164), je neokolonializem »v smislu nadaljevanja dejanske odvisnosti afriških držav od velesil kontinuiteta kolonializma«. Cinično gledano, imajo koristi od tega režima zlasti posamezne multinacionalke in vlade številnih zahodnih držav, na afriški strani pa kvečjemu nekatere skorumpirane politične klike.

46/

- Uvod razdelka o kmetijstvu je zelo ideologiziran, saj besedilo kot problem predstavi že sam pojav kmetijstva v Afriki: »Delež kmečkega prebivalstva se je l. 2001 v primerjavi z l. 1987 sicer zmanjšal s 65 % na 60 % zaradi prestrukturiranja gospodarstva, na žalost pa tudi zaradi AIDS-a, ki pobira svoj davek med najrevnejšimi prebivalci.« V nadaljevanju pa avtorji navedejo nerelevantno primerjavo s Slovenijo, saj je odstotek aktivnega kmečkega prebivalstva pri nas veliko manjši.
- Pri razlagi vzrokov velikega števila otrok avtorji omenjajo tudi vpliv vere. Glede na to, da je verstvom v Aziji namenjeno celo poglavje, bi bilo dobro navesti, za katero/-e vero/-e gre, razen če se avtorji temu namerno izogibajo.

47/

- Ob omembi velikih kmetijskih posestev, ki so jih v posameznih afriških državah ustanovili evropski naseljenci, bi bilo treba omeniti, da so njihov nastanek v večini primerov omogočili prisilni odvzemi najrodovitnejših oziroma najprimernejših zemljišč tam živečemu domačemu prebivalstvu (npr. na območju zdajšnje Južnoafriške republike, Zimbabveja, Kenije itd.).
- Ni jasno, kakšno zvezo s poglavjem o gospodarstvu oziroma kmetijstvu ima citiranje dela članka o ljudstvu Hamer-Bana, ki govori o njihovih pričeskah in kožnih premazih. Na podlagi fotografije in podrobnega naštevanja »modnih« značilnosti tega ljudstva lahko sklepamo, da je namen prispevka prikazati njihovo eksotičnost, ne pa tudi, zakaj vse je mogoče uporabiti domače pridelke oziroma naravne sestavine okolja.
- Poleg tega je na tej strani veliko fotografij, ki poudarjajo afriško zaostalost – prevladuje vizualna retorika.

48/

- Čeprav so v zgoraj omenjenem prispevku avtorji dopustili uporabo (sicer v »prilepljenem« prispevku) besede »ljudstvo«, tu znova zasedimo uporabo besede »plemena«, tokrat gre za tista v Sahari. Drugi stavek je tako treba popraviti.
- Namesto o izraziti subjektivnosti in nedoločnosti »eksotičnosti« Afrike bi v sestavku »Kmetijstvo in turizem« lahko govorili kvečjemu o »drugačnosti« te celine. Nerodno je zapisan tudi tretji stavek tega sestavka (»/.../ Egipt, sredozemske dežele, /.../«) in bi ga bilo treba spremeniti, npr.: »/.../ Egipt *in druge* sredozemske države /.../«, saj tudi Egipt leži ob Sredozemlju. Ni jasno, zakaj je treba prav ob primerih priljubljenih afriških turističnih destinacij oziroma držav pisati tudi o nestrpnosti do tujih turistov, ki (med drugim) »pogosto ovira večji turistični obisk«. V diagramu o Serengetiju je znova nekorektno uporabljena beseda »plemena« namesto ljudstva. Ob tem lahko stavek, »Spreminja se tradicionalni način življenja plemen na območju parka /.../«, bralcu zbudi občutek, da bi bilo najbolje, če bi Afričani za vedno ostali »tradicionalni« oz. »primitivni«.

49/

- Znova naletimo na fotografije brez komenatarja oziroma umestitve v tekst (primera eksotizacije z motivom Masaja, ki je očitno obvezen »element« učbenikov, ter džipa na »blatnih afriških brezpotjih«).
- V nekritično prilepljenem/dodanem prispevku o državnem udaru v Srednjeafriški republiki leta 2003 je znova govor o »revni državi«, brez kakršnega koli pojasnila, za kakšno vrsto revščine gre. Prav tako ni jasno tudi, zakaj je v naslovu navedeno, da je Afrika »pozabljena celina«. Sicer zanimiva »namigovanja« oziroma odprta vprašanja o vpletenosti Francije v notranjepolitične in ekonomske razmere v državi pa zasenči preveliko posploševanje v članku (najverjetneje agencijski novici), ki govori, da je (tisto leto) nemirno območje v Afriki segalo vse od Sudana do Slonokoščene obale. Ob tem gladko spregleda Kamerun, Togo, Benin in Gano, ki ležijo na tej »osi« in v katerih ni bilo ne takrat ne pozneje (z delno izjemo Toga ob volitvah 2005 in nasilnih demonstracij v Kamerunu leta 2008) večjih družbenopolitičnih nemirov.
- Ob omenjanju gospodarskega razvoja v JAR je nekritično navedena »poceni delovna sila« (enako tudi na str. 44) brez širšega ekonomskosocialnega konteksta, ki bi omenjal izkoriščanje domačega prebivalstva kot delovne sile v rudnikih in v kmetijstvu (npr. v državah južnoafriške regije) pravzaprav vse od prihoda evropskih naseljencev do konca apartheida v JAR oziroma osamosvojitve držav (kot npr. Zimbabveja, Mozambika, Angole ...).

50/

- Provinca Katanga v Demokratični republiki (DR) Kongo se je imenovala Shaba samo v obdobju 1971–1997; od takrat naprej se spet imenuje po starem.<sup>31</sup> Od februarja 2009 je sicer formalno razdeljena na štiri province. Glede na to je v besedilu (1. stavek) in tudi na zemljevidu na isti strani potreben popravek.
- Prvi del 4. stavka je nepotreben, saj ponavlja že povedano, namreč, kje so nahajališča bakrove rude (Zambija in DR Kongo), zato ga je treba črtati: »Bakreni pas poteka tudi prek Demokratične republike Kongo (DRK) in Zambije /.../«.
- V tem odstavku je znova govor o »revščini« posameznih držav (v tem primeru DR Kongo in Zambije), ne da bi bilo natančno navedeno, za kakšno vrsto revščine gre.
- V sestavku o gospodarstvu je sicer jasno razložena gospodarska odvisnost številnih afriških držav od spreminjanja cen na svetovnih trgih surovin, hkrati pa je zamolčan vpliv delovanja (diktiranja) Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada, ki prav tako ključno vplivata na gospodarskopolični razvoj teh držav. Omeniti bi veljalo tudi, da afriške države nimajo nikakršnega vpliva na gibanje cen surovin na svetovnih trgih. Poleg tega je oris družbenopolitičnih procesov na območju zdajšnje DR Kongo (nekdanji Zair), predstavljen v nadaljevanju, zelo zmeden in površen, tako da dijaki po branju tega dela najverjetneje ne razumejo kaj dosti več o vzrokih za nemire v novejši zgodovini te afriške države. V tem delu je Katanga napačno omenjena kot mesto namesto kot pokrajina (provinca) v DR Kongo. Površen je tudi opis gospodarskopoličnih dogajanj v Zambiji; korektnije bi bilo govoriti o zaslugi »tradicionalnega družbenopolitičnega miru«, namesto »desetletnega miru«.
- Pri citiranju (sicer odličnega) prispevka »Kolonializem multinacionalk in najemniških vojska« neupravičeno ni naveden avtor – tj. eden največjih poznavalcev družbenopolitičnih procesov v Afriki, pokojni Borut Brumen.

---

<sup>31</sup> Provinces of Congo (Kinshasa). World Statesmen.org, [http://www.worldstatesmen.org/Congo-K\\_Provinces\\_1960-1966.html](http://www.worldstatesmen.org/Congo-K_Provinces_1960-1966.html) (28. 5. 2010).



- Ni jasno, zakaj morajo biti na eni strani kar tri fotografije z bojnimi motivi. To namreč samo potrjuje stereotip o Afričanem kot bojevniki.

51/

- Pri navajanju podatkov o petrokemični industriji v Alžiriji bi bilo treba stavek popraviti in omeniti, da *približno* 90 % vsega izvoznega prihodka dobijo od črpanja, predelave in izvoza nafte *ter zemeljskega plina*. Tudi podatke o Angoli bi bilo treba posodobiti, saj tam samo izvoz surove nafte obsega več kot 90 % vsega izvoza (*Africa Development Indicators 2007, 2008: 68–69*). V besedilu je napačno omenjeno, da je Angola največja izvoznica nafte v podsaharski Afriki. V resnici je Angola za Nigerijo na drugem mestu v regiji (Perry, 2007: 25–26). Zanimiv je opis Kameruna kot »malega afriškega gospodarskega čudeža« v osemdesetih letih. Pri tem ni jasno, od kod avtorjem te informacije oziroma kakšna merila so jih vodila pri takšni oznaki te afriške države. O »gospodarskem čudežu« v Kamerunu bi zelo pogojno lahko govorili samo v obdobju od 1978–1981, ko je imela država relativno visoko letno gospodarsko rast, ki jo je sprožil val investicij. V tem primeru pa bi, npr. do začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja, v Afriki našli še nekaj afriških »gospodarskih čudežev«, ki to pravzaprav niso (Isaac, 1997: 60, 66).
- Ob omembi razvoja petrokemične industrije v podsaharskih državah v zadnjih desetletjih bi bilo nujno omeniti še veliko okoljsko škodo (npr. v delti Nigra), ki je posledica te dejavnosti, ter pogosto nepregledno poslovanje v tej panogi – vse to po večini poteka pod taktirko zahodnih naftnih multinacionalk.
- Ob zemljevidu Afrike s pomembnejšimi nahajališči nafte ni jasno, od kod avtorjem podatek, da so takšna nahajališča tudi na Slonokoščeni obali in v Egiptu, ne omenjajo pa npr. Sudana, Čada, Kameruna, Konga in Ekvatorialne Gvineje (*Africa Development Indicators 2007, 2008: 68*).
- Za zadnje (3.) vprašanje v okviru rubrike »Stop« bi bilo treba podatke posodobiti: leta 2005 so namreč gospodarsko najrevnejšim državam sveta odpisali njihove dolgove.

52/

- »Prilepljena« pripoved (na vrhu) o suši in lakoti je besedilu znova dodana brez posebnega komentarja, ki bi prikazal širši kontekst okoliščin, v katerih se je znašel nesrečni pripovedovalec. Zanj sicer lahko samo sklepamo (glede na ime), da je po rodu Etiopijec, ni pa omenjeno, iz katerega obdobja je pripoved. Ta sicer dobro nakazuje, da izbruh lakote ni samo posledica suše, ampak tudi družbenopolitičnih razmer v državi (morebitnih vojn, ukrepov za preprečevanje lakote itd.). Ni jasno, zakaj avtorji učbenika tega ne morejo napisati sami. Človeški dejavnik je samo delno nakazan pri spodnjem diagramu o širjenju puščav. Zaradi omenjenega ter vnovičnega izrazito negativnega prikazovanja Afrike bi bilo treba ta del umakniti iz učbenika.

56/

- Nesprejemljivo je, da sta ta in sosednja stran tako rekoč zasičeni s fotografijami človeških tragedij ob izbruhih lakote v Afriki in da te prikazujejo zgolj nemoč, »ujetost v usodo« in tragiko prebivalstva tega kontinenta. Kot nasprotje je na tej strani še podoba vesele, sposobne in racionalne družbe Zahoda (z dobrodelnega koncerta Live Aid leta 1985), ki ob tovrstnih tragedijah pomaga pomoči potrebnim v Afriki. Enako velja za vsebinsko zasnovo teh dveh strani – dodani prispevki nekritično zagovarjajo zahodnjaški način pomoči ob humanitarnih nesrečah, tako rekoč niti z besedo pa nista omenjena preprečevanje takšnih tragedij in odgovornost zahodnega sveta za ta dogajanja. Obe strani bi bilo treba odstraniti iz učbenika in ju nadomestiti z

bolj kritičnimi pogledi na pojave lakote in širjenje aidsa kot tudi na pozitivne primere preprečevanja obeh.

- Prispevek WHO o lakoti je – kljub resnosti vsebine – neprimeren za učbenik zaradi svojega »propagandnega« jezika. Tak diskurz med drugim ne dopušča dvoma o svojih trditvah, kot je npr. »Bogati seveda pomagajo revnim«, prav tako pa tudi ne drugačnih pogledov na probleme lakote in obolenosti za aidsom ali na druga svetovna neravnotežja in krivice kot samo skozi oči Zahoda.
- Prilepljeni prispevek o organiziranju (humanitarnih) koncertov Live Aid nekritično prikazuje zahodnjaški (lahko bi rekli tudi »geldofovski«) pristop k tovrstnim humanitarnim akcijam. Pri tem se npr. ne sprašuje o pokroviteljskem pristopu takšnih in podobnih kampanj do (afriškega) prebivalstva oziroma držav, ki naj bi prejele pomoč, niti ne o neučinkovitosti in (finančni) požrešnosti tako obsežnih akcij ter organizacijskih struktur. Poleg tega zelo poenostavlja težave in hkrati tudi družbenopolitične vzroke, ki so še potencirali obseg lakote v Etiopiji.
- Med vzroki lakote so sicer naštetja dejstva, ki načelno držijo, vendar znova manjka širši, kritični družbenopolitični in ekonomski kontekst, ki bi opozoril na zahodno odgovornost za to, da gospodarsko revne države nimajo dovolj sredstev za zagotavljanje rezerv hrane in da v številnih velikih humanitarnih organizacijah, ki zastopajo države prejemnice, »izhlapijo« veliki deleži pomoči itd.

57/

- V matičnem besedilu (1. odstavek, 5. stavek) je znova uporabljen neprimeren izraz »plemena«, ki ga je treba zamenjati z »(različna) ljudstva«.
- Grafu s prikazom življenjske dobe v štirih podsaharskih državah je treba dodati sodobnejše in točnejše podatke. Vsaj za obdobje okoli leta 2000 je namreč za vse omenjene države prikazana prenizka pričakovana življenjska doba ob rojstvu (za Zambijo za približno 5, za druge države pa za približno 10 let), če sodimo po različnih študijah oziroma projekcijah OZN (*Human Development Report 2007/2008* (2007): 231–232; *World Population Prospects: The 2004 Revision. Highlights* (2005): 73–77).
- V okviru besedila o razsežnosti aidsa oz. okuženosti s HIV bi bilo treba posodobiti številne podatke, poleg tega pa manjkajo še drugi pozitivni primeri (podsaharskih) afriških držav, ki so začele ukrepati proti aidsu oziroma so ohranile razmeroma nizko stopnjo okuženosti (npr. številne države Zahodne Afrike).

59/

- Kot kaže, so avtorji učbenika v poglavju o Afriki na vsak način želeli to celino prikazati zgolj na podlagi tamkajšnjih katastrof in nesreč oziroma te izenačiti z Afriko. Na straneh 56–59 je Afrika prikazana kot izjemno bolna celina. Drugače si namreč ni mogoče pojasniti dejstva, da je celo v neobveznem poglavju, ki sodi k Afriki, znova govor samo o boleznih na tem kontinentu. Poglavje s takšno vsebino bi bilo lahko uvrščeno v prikaz problematike vseh celin (večina od omenjenih bolezni se pojavlja tudi drugod po svetu) na koncu učbenika.
- Ni jasno, zakaj je treba dijake (čeprav v okviru neobveznega poglavja) obremenjevati s podrobnostmi o boleznih – v tem primeru o shistosomiozi –, saj te smrdijo po rasizmu: »Črnci, ki so na bolezen bolj odporni kot belci, ...«.

## Drugi deli učbenika, ki omenjajo geografske značilnosti Afrike:

8/

- Demografski podatki o svetovnem deležu prebivalstva po celinah so zastareli oziroma nepravilni. Tako npr. učbenik navaja, da je delež prebivalstva Evrope 13 %, Afrike pa samo 12 %, po najnovejših ocenah OZN za leto 2009 pa je delež prebivalstva Afrike 14,8 %, Evrope pa 10,7 % (*State of World Population 2009*, 2009: 91).

## Analiza po straneh delovnega zvezka (Afrika, str. 14–23):

17/

- Vaja 7/1: Tako kot sta navedeni dve poimenovanji za JAR (na str. 18), bi bilo treba tudi za Kapverdske otoke navesti slovenski prevod poimenovanja tega otočja, tj. Zelenortski otoki.

19/

- Namesto vnovičnega poudarjanja vojn v Afriki (vaja 7/2) bi sem lahko uvrstili vajo, ki bi od dijakov zahtevala bolj pozitivno usmerjene vsebine, npr. da na zemljevidu označijo mesta, ki so za celino gospodarsko najpomembnejša, ali da označijo območja starih afriških kraljestev itd.
- Nesprejemljiva je vaja (7/3), ki spodbuja k delitvi Afrike na rasni podlagi. Pri tem je zanimivo, da se je učbenik izognil tovrstni delitvi Afrike, očitno pa se temu ni bilo mogoče izogniti v delovnem zvezku.

20/

- Podobni predlogi kot za vajo 7/2 na str. 19 veljajo tudi za vajo 8/1. Poleg tega bi bil obvezen tudi komentar k sliki (risbi) v ozadju te vaje (o britanski imperialni politiki »From Cape to Cairo« in njenem osrednjem predstavniku Cecilu Rhodesu) oziroma odstranitev te slike.
- Dobro je zastavljena vaja 8/2 (na str. 20–21), ki dijake spodbuja h kritičnemu razmišljanju o kompleksnosti zdajšnjega ekonomskega položaja afriških držav ter o soodgovornosti Zahoda za to. Kljub temu pa ni potrebno, da so (tudi) ob vaji s tovrstno vsebino znova fotografije z vojno vsebino. Velika škoda je, da avtorji niso podobnega besedila, kakršno je nevedno tu, povzeli oziroma priredili tudi za učbenik.

21/

- Vprašanje b pri vaji 8/2 predvideva, da Afrika potrebuje pomoč. Da bi se od takšnega razmišljanja distancirali, bi moralo biti dopolnjeno z dodatkom k vprašanju: »Kakšna bi bila po tvoje resnično uspešna pomoč Afriki, če meniš, da jo ta sploh potrebuje?«

22/

- Pohvaliti velja tudi vajo 9/1, ker spodbuja k razmišljanju o pravični trgovini.

23/

- V vaji 9/2 so vzročna izhodišča za razlago IDR (indeksa družbenega razvoja) zelo poenostavljena in hkrati napačna, saj namigujejo, da je treba vzroke slabih socialnoekonomskih kazalnikov v afriških državah iskati v demografskih gibanjih (velikem številu otrok) v Afriki. Takšno izpostavljanje enega dejavnika nikakor ne ponuja rešitve oz. razlage za krog gospodarske revščine. Poleg tega bi bilo treba tudi posodobiti podatke, na podlagi katerih sta nastali tematski karti na vrhu strani.

## **LITERATURA:**

- *Africa Development Indicators 2007* (2008): Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, [http://siteresources.worldbank.org/INTSTATINAFR/Resources/adi2007\\_final.pdf](http://siteresources.worldbank.org/INTSTATINAFR/Resources/adi2007_final.pdf) (14. 11. 2007).
- *Atlas Afrike* (2006): Ljubljana: Monde Neuf.
- Bauer, Gretchen, in Scott D. Taylor (2005): *Politics in Southern Africa. State and Society in Transition*. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers.
- Cooper, Frederick (2002): *Africa Since 1940: the Past of the Present*. Cambridge: Cambridge University Press.
- *Human Development Report 2007/2008. Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World* (2007): New York in London: United Nations Development Programme in Palgrave Macmillan, [http://hdr.undp.org/en/media/hdr\\_20072008\\_en\\_complete.pdf](http://hdr.undp.org/en/media/hdr_20072008_en_complete.pdf) (28.11.2007).
- Isaac, Robert (1997) Making »Economic Miracle«: Explaining Extraordinary National Economic Achievement. *The American Economist*, 41(1), 59–69.
- Meredith, Martin (2005): *The State of Africa. A History of Fifty Years of Independence*. Johannesburg, Cape Town: Jonathan Ball Publishers.
- Perry, Alex (2007): Africa's Oil Dreams. *Time*, 11. junij, 22–29.
- Provinces of Congo (Kinshasa). World Statesmen.org, [http://www.worldstatesmen.org/Congo-K\\_Provinces\\_1960-1966.html](http://www.worldstatesmen.org/Congo-K_Provinces_1960-1966.html) (28. 5. 2010).
- Reader, John (1998): *Africa. A Biography of the Continent*. London: Penguin Books.
- Sontag, Susan (2006): *Pogled na bolečino drugega*. Ljubljana: Sophia.
- *State of World Population 2009. Facing a Changing World: Women, Population and Climate* (2009): United Nations Population Fund, [http://www.unfpa.org/swp/2009/en/pdf/EN\\_SOWP09.pdf](http://www.unfpa.org/swp/2009/en/pdf/EN_SOWP09.pdf) (20. 5. 2010).
- *Sudan Conflict History*. International Crisis Group, <http://www.crisisgroup.org/en/key-issues/research-resources/conflict-histories/sudan.aspx> (20. 8. 2010).
- *United Nations Development Policy and Analysis Division – Committee for Development Policy*, <http://www.un.org/esa/policy/devplan/index.html> (20. 8. 2010).
- *World Population Prospects: The 2004 Revision. Highlights* (2005). United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, [http://www.un.org/esa/population/publications/WPP2004/2004Highlights\\_finalrevised.pdf](http://www.un.org/esa/population/publications/WPP2004/2004Highlights_finalrevised.pdf) (11.7.2005).

## ZGODOVINA

- *Koraki v času: 20.stoletje* (Ljubljana: DZS, 2008)
- *Zgodovina 1: Učbenik za prvi letnik gimnazije* (Ljubljana: DZS, 2009)

## Povzetek značilnosti zgodovinskih učbenikov

Na tem mestu želimo izpostaviti nekaj skupnih značilnosti pregleda zgodovinskih učbenikov (*Koraki v času in Zgodovina 1*), ki so se pokazale kot najbolj sporne. Zaznati je geografsko neuravnoteženost predstavitve dogajanj po svetu: zgodovina Afrike je izredno okrnjena, posplošena ali pa večkrat celo zamolčana oziroma izpuščena. Prav tako so tudi druga poglavja, namenjena predstavitvi zunajevropskega prostora, izrazito skopa in neuravnotežena. Učbenika ne ponujata dovolj znanj o zgodovini nasploh in sta močno omejena z evropskim oziroma sredozemskim prostorom. Mestoma naletimo tudi na poenostavljeno in zavajajočo razlago zgodovinskih vsebin, pri čemer učbenika ne dosemeta potrebnih standardov strokovnosti. Na več mestih so napačno navajana nesporna zgodovinska dejstva, številna dejstva, ki so relevantna v danem kontekstu, pa so preprosto izpuščena, kot na primer pri razvoju človeka, neolitski revoluciji, kolonizaciji in dekolonizaciji, dogajanjih v prvi svetovni vojni in drugih.

Učbenika sta izrazito ideološko (ekonomsko/politično in vojaško) ter evrocentrično opredeljena. Zaznati je rasno ideologijo ter hierarhično (ne le evolucionistično) kategoriziranje posameznih družb in kultur, tako se tudi nekritično vzporeja današnje življenje nekaterih ljudstev z življenjem v prazgodovini.

Uporablja se tudi terminologija, ki je nasledek rasističnega diskurza, v katerem je govora o azijski, evropski, afriški rasi (civilizaciji), in v katerem se na podlagi prevelikih posploševanj oblikujejo pomensko prazni stereotipi. Na Afriko se pogosto še vedno gleda na podlagi »rasnih značilnosti« kot primarnih značilnosti prebivalstva. S takšnim navidez znanstvenim diskurzom (v resnici pa rasa ni znanstveni koncept) se v snov prikradeta ekskluzivizem in nadrejenost evropskega človeka.

Izpostavlja se tudi diskurz razvitosti/nerazvitosti, ki ni omejen samo na ekonomsko dimenzijo, ampak posega tudi na druga področja kulture. Govoriti o 'kulturni nerazvitosti' je enako nesprejemljivo kot govoriti o rasah in predstavlja izjemno žaljiv odnos do pripadnikov drugih kultur. Prav tako je v besedilu moč najti tudi 'plemenski' diskurz, pri čemer želimo posebej izpostaviti, da je treba ponižujočo in ločevalno terminologijo o »plemenih« opustiti in jo nadomestiti z ljudstvi. Ohranja se tudi žaljiva in zastarela terminologija za afriška ljudstva (kot so izrazi Bušman ali Grmičar), ki so jo strokovnjaki, predvsem antropologi, ovrgli že pred časom.

**Mnenja in predlogi o učbeniku »Koraki v času: 20.stoletje«  
Učbenik za 9. Razred (Ljubljana: DZS, 2008)**

Avtorji učbenika: E. Dolenc, A. Gabrič, M. Rode

**Sestavila: Rene Suša (analiza učbenika) in Maja Lamberger Khatib (analiza delovnega zvezka)**

**na podlagi predlogov Maje Lamberger Khatib, Ibrahima Nouhouma, Sama Košnika, Reneja Suše**

**Projekt Društva Afriški center: »Izobraževanje za razvoj na trdnih temeljih«**

**Ljubljana, julij 2010**

## Splošno mnenje

Po soglasnem mnenju skupine recenzentov učbenik ne dosega potrebnih standardov strokovnosti, je izrazito ideološko opredeljen (ekonomsko/politično) in na več mestih napačno navaja nesporna zgodovinska dejstva,<sup>32</sup> številna dejstva, ki so pomembna za kontekst, pa preprosto izpušča. Čeprav je bilo delo skupine osredotočeno predvsem na podobo Afrike v učbeniku, v katerem je ta celina, kadar je sploh omenjena, predstavljena v izrazito (post)kolonialističnem diskurzu (glej Said, 1978/1996; de Sousa Santos, 2009), je analiza besedila odkrila številne druge nekonsistentnosti na vsebinsko povsem različnih področjih – od povodov za I. svetovno vojno do opisov popularne kulture.

Kvantitativna analiza razkriva, da učbenik ne obravnava poteka svetovne zgodovine 20. stoletja, temveč skoraj izključno zgodovino Evrope, ter da ne ponuja uravnoteženega pregleda različnih človeških dejavnosti (znanosti, umetnosti, ekonomije, politike ...), temveč je osredotočen predvsem na dokumentiranje potekov vojn in spremljajočih dogajanj. Zgodovina 20. stoletja je tako predstavljena kot zgodovina vojn in vojskovanja, to pa je očitno že iz kazala naslovov posameznih poglavij:

1. Prva svetovna vojna
2. Od prve do druge svetovne vojne
3. Slovenci med svetovnima vojnama
4. Druga svetovna vojna
5. Druga svetovna vojna na Slovenskem
6. Svet v drugi polovici 20. stoletja
7. Slovenci po drugi svetovni vojni

Besedo vojna vsebuje kar šest od sedmih naslovov!

Na tem mestu je smiselno navesti še nekaj števil, ki ilustrirajo geografsko (ne)uravnoteženost predstavitve dogajanj po svetu. Od 167 strani, kolikor jih ima učbenik, jih je samo 6 – skupaj s fotografijami – namenjenih predstavitvi zunajevropskih držav (pri tem so izvzete ZDA, saj ta država zavzema več prostora kot ves preostali svet). Poglavja, namenjena obravnavi zunajevropskih držav (npr. 12. poglavje Zunajevropske dežele), so izrazito skopa (dve strani ter ena stran fotografij) in neuravnotežena. V omenjenem poglavju so tako obravnavane Indija, Kitajska, Japonska in Palestina – torej štiri azijske države. Kje je preostali svet? Afriške države si »zaslužijo« omembo zgolj v poglavju o dekolonizaciji, države Latinske Amerike pa v celotnem učbeniku niso (razen poimensko – Argentina, Kuba) omenjene niti enkrat!

---

<sup>32</sup> Npr.: 29. oktobra 1918 je bila na Kongresnem trgu v Ljubljani slovesno razglašena ustanovitev **Države Slovencev, Hrvatov in Srbov** ali kar Jugoslavije, kot so jo bolj enostavno imenovali (str. 19). – Ta stavek izpričuje bodisi skrb zbujujočo površnost avtorjev bodisi očiten poskus revidiranja zgodovinskih dejstev. Države SHS nikakor ne moremo enačiti z Jugoslavijo, saj je prva obstajala le nekaj več kot mesec dni in nikoli ni bila poimenovana Jugoslavija. 1. 12. 1918 se je Država SHS združila s Kraljevino Srbijo v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, ta pa se je šele 3. oktobra 1929 preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo.



## **Analiza po posameznih straneh učbenika**

Podrobna analiza presega vprašanje predstavitve Afrike v učbeniku, saj smo med pregledom našli na številne logične nekonsistentnosti, netočne podatke in izrazito ideološko interpretacijo posameznih zgodovinskih dejstev, zato smo po našem mnenju nanje dolžni opozoriti.

*Str. 7: Zaradi prevelikega števila delavcev so podjetniki delavce premalo plačevali za dostojno življenje.*

Navedena trditev je primer nerazumevanja poteka vzročno-posledičnih zvez in (namernega?) zanemarjanja pomembnih okoliščin (razmerij moči med delodajalci in delojemalci), posledici tega pa sta interpretativno zavajanje in izpeljava absurdnih trditev, kakršna je zgornja.

Str. 7: Nemčija se je počutila prikrajšano, ker naj bi bila razdelitev kolonij med posameznimi državami »nepravična«, kolonializem kot tak pa ni problematiziran. Avtorji na tem mestu (kakor tudi drugod v učbeniku) niso izrabili priložnosti, da bi pod vprašaj postavili »pravičnost« kolonializma, temveč so se ukvarjali zgolj z razdelitvijo koristi kolonialnega izkoriščanja med posameznimi velesilami. »Nepravična« delitev kolonij je predstavljena kot poglavitni razlog za izbruh prve svetovne vojne, to pa lahko vodi tudi do sklepa, da bi »pravičnejša« razdelitev preprečila vojno. Tovrsten diskurz prav tako vodi k mišljenju, da je posest kolonije neke vrste ekskluzivna »naravna« pravica evropskih držav. Tako npr. med vprašanji za razmislek najdemo vprašanje, kaj so kolonije prinesle Evropi, manjka pa nasprotno vprašanje, kaj so evropske države prinesle kolonijam. Učbenik nikjer ne opozarja, da je določeno poglavje zgodovine, kot je omenjeno, predstavljeno v diskurzu oz. z besedami in pojmovanjem tedanjega časa, s tem pa ustvarja vtis aktualnosti in neproblematičnosti preživetih konceptov, kot so kolonializem, rasna ideologija ter hierarhično kategoriziranje posameznih družb in kultur.

Str. 10: V poglavju o prvi svetovni vojni sploh ni predstavljeno dogajanje zunaj Evrope, čeprav je na navedeni strani celo podpoglavje z naslovom Vojna na morju in v kolonijah. Žal pa je to vsebinsko prazno, saj govori zgolj o vojni na Atlantiku in omenja zmanjšanje vpliva Nemčije v nekaterih delih Afrike in na Kitajskem.

Str. 13 (tudi 22): *Oktobrska revolucija je bila velika grožnja obstoječemu sistemu oblasti v Evropi. Poleg tega, da so reveži na silo prevzeli oblast v državi in s tem dali drugim revežem po Evropi zgled, so tudi vse premožnejše državljane razlastili.* Posebno vprašanje v celotnem učbeniku je obravnava družbeno-revolucionarnih gibanj, saj so ta vedno predstavljena kot grožnja »obstoječemu redu«, torej kot nekaj, kar povzroča kaos. Poleg tega so ta gibanja predstavljena na izjemno banalen način, kot je to razvidno tudi iz gornjega navedka.

Str. 22: *Velika uničevalnost in nemoč navadnih ljudi, da bi se temu klanju izognili, sta v zavesti evropskega človeka povzročili globok duhovni pretres.* Ob tem stavku se samoumevno porajata dve vprašanji: 1. Kdo/kaj je evropski človek? 2. Zakaj je bil pretresen samo evropski človek, če pa so bile posledice vojne velike po vsem svetu?

Strani 22, 23, 26: Na več mestih je omenjena Wilsonova ideja o samoodločbi narodov, vendar zgolj v evropskem kontekstu. Lahko bi bilo izpostavljeno tudi vprašanje, zakaj to načelo več desetletij ni bilo uveljavljeno v kolonialnem kontekstu.

Str. 27: *Skrbnništvo nad nemškimi kolonijami sta prevzeli Francija in Velika Britanija.* Kadar je govor o kolonijah, zlasti v posebnem poglavju o dekolonizaciji, prevladuje diskurz, ki kolonije predstavlja kot entitete, ki niso niti zrele niti sposobne za samostojen obstoj.

Str. 30: Trg je definiran po predpostavkah (neo)klasične ekonomske teorije, ki je teoretski konstrukt in ne opis realnega stanja. Primer: *trg – prostor, kjer veljajo enaki pogoji trgovanja*. Večina trgov, tako državnih kot mednarodnih, je izrazito oligopolno in kartelno organiziranih, prohibitivni stroški vstopanja na trg ter neenakomeren dostop do informacij in vzvodov moči pa onemogočajo enakovredno nastopanje vseh akterjev. Nadomeščanje opisov realnega stanja s teoretskimi koncepti ekonomskih teorij, ki povsem zanemarjajo dejanske okoliščine (znameniti *ceteris paribus*), vodi v napačno interpretiranje in pomanjkljivo razumevanje pomembnih zgodovinskih tokov, zlasti povečevanja razlik med najbogatejšimi in najrevnejšimi območji sveta (Todaro in Smith, 2006).

Str. 32: *Katastrofa prve svetovne vojne je jasno pokazala samouničevalnost evropske (v primerjavi z azijsko) zahodne civilizacije*. Uporaba tovrstne terminologije je posledek rasističnega diskurza, v katerem je govor o azijski, evropski, afriški rasi (civilizaciji) in v katerem se na podlagi prevelikih posploševanj oblikujejo pomensko prazni stereotipi. Prav na podlagi gornjega navedka bi namreč lahko menili, da so vse evropske družbe (in ljudje) samouničevalne, vse azijske pa ne. To je seveda popoln nesmisel že na ravni posameznika, kaj šele na ravni posameznih skupin.

Str. 32: *Jazz je temeljil na črnski tradicionalni glasbi* in na improvizaciji. Področje obravnavanja popularne kulture je med strokovno najšibkejšimi deli celotnega besedila, saj temelji na uporabi terminov (črnska tradicionalna glasba), ki so povsem nesmiselni oz. je njihova interpretacija občutno popačena. Z izjemo očitnega rasističnega diskurza avtorji ne razložijo, kaj naj bi črnska tradicionalna glasba sploh bila, npr. v primerjavi z belsko tradicionalno glasbo in drugimi neobstoječimi žanri.

Str. 33: *Zlasti filmski studii v Hollywoodu so obdržali prvenstvo v številu posnetih filmov /.../ vse do danes*. Ta podatek ne drži: v Bollywoodu (Indija) posnamejo več filmov kot Hollywoodu in za njihov ogled prodajo tudi precej več vstopnic.

BOLLYWOOD VS. HOLLYWOOD		
1,013	FILMS PRODUCED*	739
3.6 bil.	TICKETS SOLD	2.6 bil.
\$1.3 bil.	WORLDWIDE REVENUES**	\$51 bil.
12.6%	ANNUAL GROWTH RATE	5.6%
\$1.5 mil.	AVG. PRODUCTION COST PER FILM	\$47.7 mil.
\$500,000	AVG. MARKETING COST PER FILM	\$27.3 mil.

\*National film production, 2001  
\*\*Estimates, 2002  
Data: Motion Picture Association of America, PWC, IFCI, DW estimates

Vir: Kripalani & Grover, 2002

Učbenik na več mestih z interpretacijo, ki je daleč od opisa realnega stanja, podpira ideologijo kulturne hegemonije ZDA. To je še posebej očitno v poglavju o družbi druge polovice 20. stoletja

Str. 35: *Komunistične stranke so bile zaradi protizakonitega in terorističnega delovanja v mnogih državah prepovedane*. Terorizem je slabo definiran izraz, ki zlasti dandanes vsebuje dvomljive implikacije, zato je izenačevanje delovanja komunističnih strank s terorizmom gotovo sporno, še posebej, če upoštevamo nivo poznavanja obeh konceptov pri učenkah in učencih 9. razreda.

Str. 35: *Vrednote demokracije so bile najbolj uveljavljene v zahodni Evropi. Najdaljšo tradicijo parlamentarnega življenja je imela Velika Britanija. /.../ Britanski delavci, dobro organizirani v sindikatih, so **IZSILILI** tolikšne ugodnosti, da se je kvalificiran (strokovno*

*izšolan) delavec štel v razmeroma dobro preskrbljen srednji sloj prebivalstva.* Tovrstna retorika se očitno postavlja na stran vladajočega družbenega razreda v kapitalistični političnogospodarski ureditvi, saj boja za pravice delavcev ne dojema kot legitimne pravice delovnih ljudi, temveč kot izsiljevanje. S tem postavlja interese kapitala pred interese ljudi, to pa je očitno tudi v drugih delih besedila (npr. v delih o globalizaciji, dolžniški krizi, revščini). Prav tako je sporna trditev, da so bile vrednote demokracije najbolj uveljavljene v Zahodni Evropi<sup>33</sup>, saj bi glede na številne indikatorje demokratičnosti družb to zlahka trdili tudi za marsikatero drugo družbo.

Še posebej pa je neposrečen izbor Velike Britanije kot države z najdaljšo parlamentarno tradicijo, saj je bil islandski althing ustanovljen že leta 930, najstarejše oblike britanskega parlamentarizma pa segajo v dvanajsto stoletje (witenamagot – sestavljali so ga kraljevi svetovalci). Obliko, ki je podobna zdajšnji, je britanski parlament dobil šele v začetku osemnajstega stoletja.

Str. 36: Nekatero kolonije je *od leta 1926 povezoval z Britanijo le še skupni vladar (angleški kralj), ki ni imel vpliva na politiko teh dežel.* Nekdanje velesile, kot je Velika Britanija, imajo še dandanes izjemno velik vpliv na vse države v svetu in ne samo na svoje nekdanje kolonije. Ta vpliv resda ni formalno-pravne narave, saj izvira iz drugih političnogospodarskih vzvodov.

Str. 40: Neustrezno je definiran rasizem, saj se pojavlja v različnih oblikah. V ideološkem diskurzu je rasizem opredeljen kot teorija večvrednosti posameznih ras, na področju biologije in antropologije/družboslovja pa je pojmovan kot diskurz o obstoju ras, na katerega ničnost je že pred sto leti opozoril antropolog Franz Boas (1938: 254–255). Tako v biologiji kot v družboslovju nekdanji »znanstveni« rasizem dandanes velja za povsem neznanstvenega.

Stran 44–46: Poglavlje zunaj evropske dežele

Čeprav je bilo indijsko odporniško gibanje izrazito mirovniško naravnano, je edina slika, ki prikazuje prizadevanja Indije za neodvisnost, slika porušenih stavb iz leta 1931 v Cawnporeju, kjer so se spopadli hindujci in muslimani (str. 45). V tem poglavju niso niti z besedico omenjena dogajanja v Afriki ali Ameriki v tem obdobju. Zunanji svet je skrčen na Kitajsko, Japonsko in Indijo ter na omembo Palestine in arabskih držav.

Str. 76: *Do česa pripelje podcenjevanje novosti v vojskovanju?* Vprašanje namiguje na smiselnost vlaganja v vojaško infrastrukturo, to pa znova razkriva militaristične težnje avtorjev. Prav tako bi bilo mogoče postaviti nasprotno vprašanje: *Koliko bi bilo žrtev II. svetovne vojne, če države ne bi pospešeno razvijale tehnologije za ubijanje, kot so tanki, strojnice, vojaško letalstvo, atomsko orožje?*

Str. 81: Nikjer ni razložen pomen besede *holokavst*. Prav tako ni nikjer omenjeno, da so koncentracijska taborišča med špansko zasedbo prvič uporabljali na Kubi (1868–1878), kjer so dobila tudi svoje poimenovanje. Uporabljale so jih tudi ZDA (1830 proti prvotnim naseljencem; 1898–1901 na Filipinih; med II. svetovno vojno proti Američanom japonskega rodu). Njihovo delovanje je bilo pred II. svetovno vojno v velikem obsegu preizkušeno v afriških kolonijah – Kongu, Južnoafriški republiki (burske vojne). Pred nemškimi načrti za uničenje Judov so obstajali načrti več kolonialnih velesil za uničenje »črne rase«.

Str. 101: *Vojaške oblasti so skušale po aprilski vojni 1941 v čim krajšem času prenesti skrb za prebivalstvo in ustanove na civilne oblasti, ki naj bi poskrbele za gospodarstvo, preskrbo*

---

<sup>33</sup> Demokratičnosti nekaterih zahodnoevropskih držav vsekakor ne gre precenjevati, saj so npr. v Švici ženske dobile volilno pravico šele leta 1971, in to kljub zgledni tradiciji (kon)federalnega sistema.

*prebivalstva, delovanje šol, zdravstva itd.* Nemška invazija na Slovenijo (Jugoslavijo) je prikazana kot aprilska vojna, čeprav dobro vemo, da so okupacija in vojaški spopadi trajali vse do konca vojne 1945, prikaz okupatorjev kot benevolentne sile, ki je želela poskrbeti za prebivalstvo, delovanje šol, zdravstva itd. pa je skrb zbujajoč primer zgodovinskega revizionizma, saj omalovažuje resnost dejanskega stanja, v katerem je bilo zaradi širitve »življenjskega prostora« nemškega rajha načrtovano uničenje Slovencev.

Str. 113 in 130: V učbeniku je kar na dveh mestih predstavljen program SDI – *Strategic Defense Initiative* (skica na strani 130). Avtorji nikjer ne omenijo, da SDI (laserski ščit) nikoli ni obstajal tako, kot ga predstavljajo, ampak je bil samo fiktivni načrt Reaganove administracije, saj je bil takrat (in je še dandanes) tehnološko prezahteven, da bi ga sploh lahko izdelali; to je leta 1987 potrdilo tudi ameriško združenje fizikov. Številni znanstveniki, mediji in politiki so iniciativo poimenovali *Vojna zvezd*, po seriji znanih znanstveno-fantastičnih filmov (Broad, 1992). Ob branju besedila pa zlahka dobimo zmoten vtis, da SDI v resnici obstaja.

Str. 114: *Protivojno razpoloženje je bilo v socialističnem svetu dovoljeno le, če je bilo uperjeno proti vojnam, ki jih je vodil Zahod.* Protivojnim protestom so bili zelo nenaklonjeni tudi v zahodnih državah, v več primerih pa je posredovala celo vojska (znameniti pokol na univerzi Kent State University, kjer so vojaki streljali na študente in pri tem štiri tudi ubili), zlasti v ZDA.

Str. 115: *Američani so namreč za podporo terorističnemu napadu na New York (11. septembra 2001) obtožili vlado v Kabulu in jo porazili.* Vojna v Afganistanu še zdaleč ni končana, kar dokazuje navzočnost več deset tisoč ameriških vojakov v tej državi, katerim se nenehno pridružujejo dodatne sile. ZDA so s koalicijo (v kateri sodeluje tudi Slovenija) brez mandata OZN napadle to državo, v kateri poteka najdaljša vojna v ameriški zgodovini (daljša od vojne v Vietnamu).

Str. 115: *Komunizem se je po drugi svetovni vojni razširil tudi v mnoge azijske in afriške države. Kapitalistični svet je bil zaradi širjenja komunizma potisnjen v obrambo.* Države, ki so izbrale komunistično družbeno ureditev, so predstavljene kot agresivne napadalke preostalega (kapitalističnega) sveta, ki se mora braniti pred njimi. Napadi ZDA in njihovih zaveznic na suverene države brez povoda in brez mandata OZN niso problematizirani, čeprav celotno 20. stoletje zaznamujejo tako njihove vojaške operacije (Vietnam, Kambodža, Koreja, Afganistan, Irak, Čile, Nikaragva, Haiti, Salvador ...) kot tudi njihovo posredovanje v internih konfliktih posameznih držav.

Str. 120–136: Stari kolonializem zamira do Evropa in svet na pragu enaindvajsetega stoletja

Ker je v teh poglavjih največ prostora namenjenega predstavitvi afriških držav in drugih delov sveta, jih na tem mestu obravnavamo skupaj. Pred pregledom po posameznih straneh pa želimo podati še nekaj splošnih opazk. Celotno besedilo je napisano v diskurzu razvitosti/nerazvitosti (str. 135), vendar ta ni omejen samo na ekonomsko dimenzijo, temveč posega tudi na druga področja, npr. na področji kulture (str. 121) in jezika. Govoriti o »kulturni nerazvitosti« je nesprejemljivo, saj ta besedna zveza izpričuje izjemno žaljiv odnos do pripadnikov drugih kultur. Prav tako je v besedilu mogoče najti tudi »plemiski« diskurz, ki pod krinko »plemiskih spopadov« prikriva prave vzroke izbruhov nasilja v nekdanjih kolonijah. Spopade so namreč v resnici umetno sprožili nekdanji kolonialni gospodarji in njihovi poznejši nameščenci. Izraz »pleme« bi ustrezneje nadomestil izraz »ljudstvo«.

Iz predstavljenega poteka dogajanja ob osamosvajanju kolonij dobimo vtis, da so oblast v kolonijah prevzemali izključno diktatorji in samodržci (fotografija Bokasse), ki so mlade države s svojim nepremišljenim in nasilnim ravnanjem privedli na rob propada. V celotnem učbeniku ni niti enega pozitivnega primera osamosvojitve kolonij, čeprav bi jih lahko našli precej (primer bi bila lahko Gana). V besedilu je celo zaznati neke vrste obžalovanje (*stari kolonializem zamira*), ker je dobrih starih časov konec. Vse fotografije prikazujejo izrazito negativno podobo Afrike (lačni otroci, vojaški spopadi, Bokassa ...), niti na eni ni prikazan pozitiven dosežek (lahko bi, recimo, dodali fotografijo presaditve srca – str. 124). Predstavljanje »začaranih krogov revščine« afriških držav in »materialne blaginje« evro-ameriške družbe ustvarja vtis nespremenljivosti in trajnosti teh družbenoekonomskih prepadov, objavljene fotografije pa so v velikem nasprotju s temeljnimi načeli spoštovanja človekovega dostojanstva (str. 122).

Pregled po straneh:

Str. 120: *Azijski narodi so se kot del kolonialnih imperijev evropskih držav borili proti japonskim okupatorjem.* Kolonije torej niso bile okupirane, kadar so bile pod evropsko nadoblastjo, saj stoletja trajajoča zasedba kolonij očitno ne izpolnjuje meril za okupacijo; česa takega je zmožna zgolj Japonska. Za evropske države velja, da so: *potrebovale vse sile za obnovo. Zato so težko obvladovale vrenje v svojih kolonijah.* Sovjetska zveza, katere delovanje smeši karikatura ob besedilu (podobno krinko bi lahko pripisali vsem nekdanjim kolonialnim velesilam in ZDA), je *širila svoj vpliv v t. i. tretji svet.* Izraz »tretji svet« v mednarodnih odnosih dandanes opuščajo, saj gre za preživet koncept, ki simbolizira hierarhično opredelitev, ta pa zdaj nima več ideološke podlage (konec hladne vojne) in vzbuja le še kategorizacijo »tretjerazrednih« držav in njihovih prebivalcev.

Str. 121: *V novih državah so oblast marsikje prevzeli domači plemenski poglavarji in grobo zavladali nad pripadniki drugih plemen.* Ta trditev preprosto ne drži. Cesar Bokassa, čigar fotografija spremlja to besedilo, je vse življenje obiskoval francoske katoliške šole, kot pripadnik francoske vojske se je bojeval proti Nemčiji med II. svetovno vojno, pozneje pa tudi v Indokini. Njegovo oblast so ves čas podpirale ZDA in Francija v zameno za dostavljanje urana za francoski jedrski program. Valéry Giscard d'Estaing se je celo imenoval za njegovega »prijatelja in družinskega člana«. Njegovega spornega kronanja so se udeležili tudi pripadniki francoskih kopenskih sil, mornarice in letalstva (Titley, 2002). Podobno velja za številne druge namišljene »plemenske poglavarje«.

Str. 121: *Zaradi plemenske razdeljenosti posameznih držav in kulturne nerazvitosti se je marsikje kot uradni jezik ohranil jezik belih kolonizatorjev (angleščina, francoščina).* Označiti določeno družbo za »kulturno nerazvito« je žaljivo, hkrati pa ta stavek prikriva resnični razlog za ohranjanje jezika kolonizatorjev, ki je bil pogosto ta, da so na novo nastale države ohranile birokratske strukture prejšnjih kolonialnih oblasti ter ostale politično in gospodarsko odvisne od njih. Prav tako angleščina in francoščina nista edina uradna jezika kolonij, saj imajo številne več uradnih jezikov.

Str. 121: *Število prebivalstva zelo hitro narašča, kar je posledica manjše umrljivosti otrok zaradi izboljšane medicine in delno tudi humanitarne pomoči. Način preživljanja in miselnost sta precej tradicionalna: otroci so še vedno potrebna delovna sila, nepoznavanje ali odklanjanje kontracepcije, ženske so drugorazredni državljani.* Humanitarna pomoč ni vzrok za hitro povečevanje števila prebivalstva, saj je njen vpliv na življenje ljudi dokaj okrnjen, še posebej glede na to, da dobršen delež te pomoči nikoli ne doseže naslovnikov, hkrati pa pogosto ne ustreza potrebam uporabnikov. Poznamo tudi primere, da je »humanitarna pomoč« povzročila pomor otrok (zloglasno Nestléjevo mleko v prahu). Besedilo prav tako ne

pojasnjuje pomena besedne zveze »tradicionalna miselnost«, saj se ta lahko navezuje na toliko različnih pomenov, da kot posplošitev izgubi ves smisel.

Problem kontracepcije, o katerem govori besedilo, je največji v katoliških afriških državah, v katerih cerkev javno sežiga kondome (Kenija, Uganda, J.A.R., tudi Filipini) oz. javno nasprotuje njihovi uporabi, saj je kontracepcija v nasprotju z doktrino Vatikana. Pred prihodom kolonialnih sil je bilo število prebivalstva na afriškem kontinentu odvisno od sposobnosti skupin za samoohranitev. Šele s prihodom kolonizatorjev se je začelo število prebivalstva skokovito povečevati, saj so ti potrebovali dodatno delovno silo (sužnje) za svojo (pred)industrijsko proizvodnjo.

Govoriti o ženskah kot drugorazrednih državljanih brez poznavanja lokalnih kontekstov posameznih držav je strokovno neutemeljeno, hkrati pa znova zakriva oz. sprevrča vzročno-posledične zveze, saj je enakopravnost žensk (kakor tudi moških) odvisna od njihovega ekonomskega položaja.

Str. 121: *Dolžniška kriza se je pojavila v sedemdesetih letih. /.../ Revni so vedno bolj zadolženi, bogati pa ne morejo do svojega denarja.* Podobna definicija je tudi na str. 122: *Dolžniška kriza – nerazvite države, ki so si sposodile velike vsote pri razvitih, tega denarja zaradi nizke produktivnosti svojega gospodarstva ne morejo vračati.*

Tekst ne analizira vzrokov za nastanek dolžniške krize (naftne krize, petrodolarskih špekulacij), temveč celotno problematiko reducira na problem nizke produktivnosti, ne da bi ustrezno pojasnil vsaj vzroke za tak položaj v širšem mednarodnem kontekstu (Martin in Schumann, 1997). Prav tako avtorji ne upoštevajo in ne razlagajo dejstva, da so bila posojila, ki so jih države prejele (od Mednarodnega denarnega sklada in Svetovne banke) iz programov strukturnega prilagajanja (SAP – Structural Adjustment Programmes), zlorabljeni kot instrument podrejanja gospodarstev in politik na novo nastalih suverenih držav interesom držav posojilodajalk.

Str.122: *Globalizacija svetovne trgovine razumejo revni kot gospodarsko ureditev, ki bo koristila le bogatim, njim pa onemogočila razvoj.* Tako posledice globalizacije razumejo tudi številni vrhunski ekonomski strokovnjaki, npr. nobelovca Joseph Stieglitz (2007) in Amartya Sen (1999), in ta miselnost ni odsev različnih pogledov med revnimi in bogatimi, temveč kazalec realnega stanja, po katerem se razlike med najbogatejšimi in najrevnejšimi deli sveta nenehno poglobljajo, kot sta s svojim teoremom dokazala tudi Prebisch in Singer pred več kot 50 leti, teorijo pa so tudi večkrat preverili z ustreznimi raziskavami. Poleg vsega imajo številne ekonomsko šibke države veliko bolj liberalizirano gospodarstvo in trgovino kot tiste države, ki so največje zagovornice trgovinske liberalizacije – vključno s članicami EU (Watkins, 2002).

Stran 122: Večina pojmov (dolžniška kriza, svetovni jug, države tretjega sveta, globalizacija) je potrebna terminološke prevetritve. Tako je npr. označevanje »svetovnega juga« za »nerazviti del sveta« primer socialnega darvinizma, ki predstavlja miselnost zahodno-evropskih intelektualcev 19. stoletja.

Stran 122: Shema revščine. Zaprti krogi revščine so predstavljeni tako, da je razlog za revščino samo en skupni imenovalec: nizka produktivnost. Prav tako dajejo vtis, da teh krogov ni mogoče pretrgati ter da so revni posamezniki in družbe za svoj položaj odgovorni izključno sami, saj nikjer niso predstavljene zunanje okoliščine, ki občutno (odločujoče) vplivajo na nastanek skrajne revščine. Shema je pospremljena z vprašanjem: *Kako razviti svet pomaga tretjemu svetu pri reševanju osnovnih življenjskih problemov?* Vprašanje je

eklatanten primer zgodovinskega sprenevedanja, saj je prav »razviti« svet v veliki meri odgovoren za nastanek revščine in drugih problemov »nerazvitih« držav. V celotnem besedilu ni najti razmisleka ali vprašanja o tem, kako je brutalno izkoriščanje kolonij, ki je trajalo stoletja in traja še dandanes, sploh privedlo do tako nezaslišanega razkoraka med »razvitimi« in »nerazvitimi«.

Stran 122: Vprašanje *Kaj storiti s svetovnim jugom?* ne ponuja nikakršnega odgovora, saj besedilo namesto o iskanju rešitev govori o navezanosti »nerazvitih« držav na terorizem.

Str. 123: Odstavek o kmetijstvu povsem pristransko predstavlja posledice zelene revolucije kot nesporno pozitivne, čeprav se povečuje število dokazov o tem, da s kemičnimi sredstvi podprto kmetijstvo uničuje naše dolgoročne sposobnosti za zagotavljanje preskrbe s hrano. Prav tako ni nikjer omenjena dilema gensko spremenjenih organizmov, ki so ta hip najbolj »vroče« vprašanje sodobnega kmetijstva (Smith, 2003). Besedilo ves čas govori o odvečnih delavcih (*odhod odvečne delovne sile s kmetij, Kam z odvečnimi delavci?*) kot da so ljudje odpadek, ki ga je potem, ko ga ne potrebujemo več, treba nekam odložiti. Namesto izraza »odvečen« bi lahko uporabili vsaj besedo »brezposelen« oz. »nezaposlen«. Tekst tako znova favorizira interese kapitala (večja produktivnost, večji zaslužek) pred interesom ljudi (zaposlitev).

Str. 126: Družba druge polovice 20. stoletja je predstavljena (fotografija) kot tipična evropska/ameriška štiričlanska belska družina s psom. Večina družin seveda še zdaleč ne ustreza tej podobi, saj kar dve tretjini svetovnega prebivalstva živi v Aziji. Fotografijo v učbeniku bi lahko dopolnili tudi s fotografijami iz drugih delov sveta. Če bi jih npr. oblikovali v mozaik bi z njimi prikazali resnično pestrost družin 20. stoletja.

Katoliška cerkev je v tem poglavju enoznačno prikazana kot odprta za spremembe, to pa je v kontekstu njenega odnosa do istospolno usmerjenih, razkritij spolnih zlorab v zadnjih nekaj desetletjih, odločnega nastopanja proti uporabi kontracepcije itd. najmanj sporen prikaz, če že ne neresničen. Kot nasprotje prijazni in odprti Cerkvi je poudarjeno *načrtno in grobo zatiranje verovanja komunističnih režimov*. Pomen islama se je po mnenju avtorjev okrepil zaradi povečanega izvoza nafte arabskih držav, seveda pa je to popolnoma nerazumljiva, da ne rečemo nerazumna argumentacija.

Str. 127: Modernizem in postmodernizem v literarni in likovni umetnosti sta definirana povsem nestrokovno, tako časovno kot vsebinsko (glej npr. Jameson, 1992; Kos, 1995). Podobno velja za pank (Rombes, 2009), katerega primarni namen gotovo ni bil opozarjati na *robotizacijo sveta*. Vnovič naletimo tudi na omembo *črnske glasbe*, brez pojasnila, kaj to je.

Str. 128: Fotografija iz filma *Goli v sedlu* kot simbol hipijevskega gibanja. Film ponazarja precej stilizirano in enostransko podobo hipijevske subkulture, ki jo je oblikoval odpor proti materializmu, nestrpnosti, tradicionalnim družbenim vrednotam in različnim oblikam nasilja ter raziskovanje različnih transcendentnih oblik zavesti. V filmu pa je mogoče zaznati zlasti reference za uporabo drog in hedonistični slog življenja kot dominantni značilnosti te subkulture. Vsekakor je pri interpretaciji dogajanja v obdobju hipijevskega gibanja treba upoštevati, da razvedrilnega filma ne moremo ovrednotiti kot legitimen zgodovinski vir, saj s tem zamenjujemo fikcijo z dejanskimi dogodki.

Str. 129: *Lincoln je odpravil suženjstvo že 1863*. Glede na to, da so bile ZDA med zadnjimi državami na svetu, ki so odpravile suženjstvo, bi bila ustrežnejša beseda »šele«, ne pa »že«.

Nerazumljivo je besedilo pod sliko, ki govori o vodji upora Siouxov pri Ranjenem kolenu (1890), na fotografiji pa je najverjetneje Inuit iz druge polovice 20. stoletja, oblečen v sodobno vetrovko; v ozadju slike je tudi avtomobil.

Evropa in svet na pragu 21. stoletja

Str. 134: *Unija se boji vse večjega pritiska ilegalnih priseljencev.* Razumljivo si moramo na tem mestu zastaviti vprašanje, česa se bojijo izseljenci, da so se odpravili na pot?

Str. 135: Avtorji kot poglavitni antagonizem, ki nadomešča konflikt med kapitalizmom in komunizmom, vidijo v *nasprotju med razvitim Severom in nerazvitim Jugom*. Skrb zbujajoče je, da v celotnem učbeniku ni mogoče najti niti enega primera retorike, ki ne deli, temveč združuje. Celotno zgodovinsko dogajanje je predstavljeno kot boj ene struje proti drugi, saj je treba staro dihotomijo (Vzhod – Zahod) takoj, ko izgine, nadomestiti z novo (Sever – Jug). To je še posebej očitno v komentarju avtorjev o obstoju zveze NATO, ki se po njihovem mnenju spopada z *osnovnim vprašanjem: kdo je njen sovražnik*. Očitno je, da v tem militarističnem diskurzu ni mogoče vzpostaviti miselnega polja, ki ne pozna sovražnikov.

Str. 135: *Globalizacija pospešuje razvito gospodarstvo, ki vidi v svetovnem povezovanju možnosti za še hitrejši razvoj. Nasprotniki tovrstnega načina globalizacije so razne skupine iz razvitega sveta, ki opozarjajo, da hočejo s tem procesom sebi ustvariti še večje dobičke na račun revnih. Gospodarski cilji globalizacije so prost pretok blaga, storitev in kapitala. Meje med državami ne bi več določale carin, preprečevale zaposlovanje v izbrani državi ali omejevale investicije in dobičke. To bi omogočilo tudi večji napredek znanosti, razvoj novih tehnologij, napredovalo bi izobraževanje, zdravstvo in izboljšale bi se življenjske razmere.*

Tekst s svojo vsebino namiguje, da razen protestnikov iz **razvitega** sveta nihče ne nasprotuje globalizaciji. Med gospodarskimi cilji manjka prost pretok delovne sile, celotna interpretacija pa je povzeta po temeljnih predpostavkah (neo)klasične ekonomske teorije, ki se jim v obdobju vsesplošne gospodarske negotovosti odrekajo tudi njeni nekdanji najbolj goreči zagovorniki. Popolna deregulacija vseh tržišč namreč ne vodi v družbo blaginje za vse, temveč v družbo vedno večje socialne razslojenosti, kot to dokazujejo tudi statistični podatki.

Str. 136: Glede na to, da je učbenik razmeroma nov (2008), je nenavadno, da so na zemljevidu Evrope Slovenija in druge nove članice EU še vedno označene kot kandidatke.

## **Analiza po straneh delovnega zvezka**

Delovni zvezek sledi konceptu učbenika. Podobe Afrike v delovnem zvezku so zelo skromne – skoraj nične (v poglavju, ki govori o vzrokih za prvo svetovno vojno, in še to le s perspektive evropskih držav, ne pa vsebinsko o Afriki sami), predstavljene v izrazito kolonialističnem diskurzu. Naloge v Delovnem zvezku po večini sledijo vojaškemu dogodkom in s tem so povezana tudi vprašanja (v povezavi z Afriko v poglavju Svet od konca II. svetovne vojne do začetka tretjega tisočletja samo v kontekstu dela sveta, v katerem so nekdanje kolonije – ne torej o Afriki konkretno).

Primeri po straneh:

Str. 9: vprašanja št. 9 in 10:

- Hiter gospodarski razvoj je omogočala tudi posest kolonij. Iz zemljevida v učbeniku, stran 6, izpiši kolonialne države. Na prva mesta postavi tiste, ki so imele več kolonij.



- Zakaj dobršen del sveta na tem zemljevidu ni pobarvan?

Kolonializem je predstavljen z vidika ekonomskih interesov, kot tekmovanje, katera država ima več, temu cilju pa morajo z ugotovitvijo, katera država vodi, slediti tudi učenci. Niti z besedo ni problematizirano tovrstno početje niti posledice pohlepa po kolonijah v koloniziranih regijah.

Popolnoma neustrezna so tudi vprašanja na strani 10, saj je kolonializem predstavljen s stališča ekonomskih teorij in je omejen na diskurze o razvitosti/nerazvitosti.

- Vprašanje št. 11: Iz zemljevida razdelitve sveta (stran 6, učbenik) izpiši kolonialne države, ki so sodile med razvite.

Da avtorji sledijo vojaškemu konceptu prezentiranja zgodovine, nakazujejo vprašanja na strani 11, povezana s kolonializmom:

- Vprašanje št. 15: Zakaj so se po tvojem mnenju države začele med seboj vojaško povezovati? Poglej v učbenik, podpoglavje: Nepravična razdelitev kolonij na strani 7 in vir 9.
- Vprašanje št. 16 ter vprašanje: Določi oba vojaška bloka pred I. svetovno vojno.

Prispodobе, kot so »balkanski lonec vre«, »balkanski kotel nevaren za mir ...« na str. 11 so neprimerne in sugerirajo neko »inherentno« nestabilnost in nevarnost balkanskega območja, hkrati pa krivdo za izbruh vojne valijo na balkanske narode, saj zamenjujejo vzrok in povod (sarajevski atentat).

Str. 12/B 2

Ponovi se vprašanje – Naštej vzroke I. svetovne vojne.

Odgovore za vzroke I. svetovne vojne morajo učenci poiskati v poglavju Nepravična razdelitev kolonij; s tem avtorji nenehno poudarjajo »nepravičnost« razdelitve, ne problematizirajo pa kolonializma samega.

Str. 29

C) Kako povsem obvladati množice?

Prikazovati oblast, tj. carsko Rusijo pred oktobrsko revolucijo kot demokratično ureditev, ki jo nasledi totalitarizem oz. oblast boljševikov, je sporno glede na dejansko delovanje carske oblasti (številne obljubljenе reforme Nikolaja II., npr. o uzakonitvi političnih strank, ustanovitvi dume itd., so ostale neizpolnjene, politična oblast pa v rokah carja), zato težko govorimo o demokraciji v pomenu, kot ga razumejo učenci.

Str. 88

Kolonizirani narodi se prebujajo

Kakšen odnos so pokazali belci do domačega prebivalstva?

Rasno terminologijo lahko nadomestimo z drugimi izrazi; recimo belci s kolonizatorji.

Str. 89/A 3, fotografija VIR 20

Vprašanje, kako živi večina prebivalstva nekdanjih kolonij, je glede na razpoložljive vire povsem neprimerno. Vir je slika (vir 20) egiptovskega kamelarja v domačem krogu, v sobi s televizijskim sprejemnikom in kamelo ob njem. Delovni zvezek priporoča za iskanje odgovora tudi fotografije v učbeniku, ki naj bi učencem olajšale odgovor na to vprašanje – fotografiji prikazujeta lakoto in revščino – podhranjenega moškega, ki za noge drži (mrtvega) otroka (str. 122). Fotografija naj bi prikazovala povezavo z življenjem večine prebivalstva v vseh nekdanjih kolonijah (ne samo v Afriki), takšno poenostavljanje pa je absurdno.

Str. 93/B 8

Tudi Delovni zvezek omenja način obrambe, kakršnega kot odgovor za reševanje problemov terorizma načrtujejo ZDA (vojna zvezd). Učenci morajo razmišljati o uspešnosti takšnega načina obrambe.

Bolj smiselno kot razmišljati o nerealiziranih vojaških strategijah bi bilo razmišljati o vprašanih, ki so jih ZDA dejansko sprožile v okviru vojne proti terorizmu (Irak, Afganistan, iranski embargo).

## Viri:

- Boas, Franz (1911/1938): *The Mind of primitive man*. Četrta izdaja. New York: McMillan Company. Online verzija dostopna na: <http://www.archive.org/details/mindofprimitivem031738mbp> (26. 7. 2010).
- Boas, Franz (1940): *Race, Language and Culture*. New York: McMillan Company. Online verzija dostopna na: <http://www.archive.org/details/racelanguagecult00boas> (26. 7. 2010).
- Broad, William J. (1992): *Teller's War. The top secret stroy behind Star Wars deception*. New York: Simon & Schuster.
- Jameson, Fredric (1992): *Postmodernizem*. Ljubljana: LDS.
- Kos, Janko (1995): *Postmodernizem*. Ljubljana, DZS.
- Kripalani, Manjeet, in Grover, Ron (2002): Bollywood. Can new money create a world-class film industry in India? V: *Bloomberg Bussiness Week*. 2. 12. 2002. Dostopno na: [http://www.businessweek.com/magazine/content/02\\_48/b3810019.htm](http://www.businessweek.com/magazine/content/02_48/b3810019.htm) (26. 7. 2010).
- Martin, Hans - Peter, in Schumann, Harald (1997): *Pasti globalizacije*. Ljubljana: Co Libri.
- Rombes, Nicholas (2009): *A Cultural Dictionary of Punk 1974–1982*. London: Continuum.
- Said, Edward (1978/1996): *Orientalizem: Zahodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: ISH.
- Sen, Amartya (1999): *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, Jeffrey M. (2003): *Seeds of Deception*. Fairfield: Yes! Books.
- De Sousa Santos, Bonaventura (2009): A Non-occidental West. Learned Ignorance and Ecology of Knowledge. V *Theory, Culture, Society 2009; vol. 26, št. 7–8*. Povzetek dostopen na: <http://tcs.sagepub.com/content/26/7-8/103.abstract> (30.7.2010).
- Stiglitz, Joseph E., in Charlton, Andrew (2007): *Fair trade for all. How trade can promote development*. Oxford: Oxford University Press.
- Titley, Brian (2002): *Dark age: The political odyssey of Emperor Bokassa*. Toronto: McGill – Queen's University Press.
- Todaro, Michael P., in Smith, Stephen C. (2006): *Economic development*. Deveta izdaja. Boston: Pearson Addison Wesley.
- Watkins, Kevin (2002): *Rigged rules and double standards*. Oxfam, VB. Dostopno na: [http://www.maketrade-fair.com/assets/english/Report\\_English.pdf](http://www.maketrade-fair.com/assets/english/Report_English.pdf) (30. 7. 2010).

**Mnenja in predlogi o učbeniku  
»Zgodovina 1: Učbenik za prvi letnik gimnazije«  
(Ljubljana: DZS, 2009)**

Avtorji učbenika: Vilma Brodnik, Robert Jernejčič, Srečko Zgaga

**Sestavila: Tanja Uršič**

**na podlagi predlogov Reneja Suše, Ibrahima Nouhouma, dr. Rajka Muršiča in Tanje Uršič**

**Projekt Društva Afriški center: »Izobraževanje za razvoj na trdnih temeljih«**

**Ljubljana, julij 2010**

## Uvod

Poročilo je nastalo v okviru Društva Afriški center (DAC) v težnji in upanju v neomalovažujoče predstavljanje svetovnih kultur v slovenskih učbenikih. Delo skupine je bilo osredotočeno na podobo Afrike v učbeniku, vendar je analiza besedila odkrila številne druge nekonsistentnosti, na katere se nam je zdelo potrebno opozoriti. Po pregledu učbenika je bilo ugotovljeno, da v njem naletimo na sporne in problematične usmeritve ter vsebine, ki so tudi posledica prenovljenega učnega načrta. Ta namreč v primerjavi s starim učnim načrtom iz standardov znanja izvzema znanje o Afriki. V izbirni temi »Stičišča kultur« namreč ostajajo Indija, Kitajska in Amerika, Afrika pa je izločena. Vsebino učbenika, ki je izšel leta 2009, smo tako primerjali tudi s starim učbenikom in, žal, na več mestih ugotovili, da pri podobi Afrike v učbeniku ni zaznati nikakršnega napredka, kvečjemu problematično stagnacijo. Tako je na primer na več mestih ohranjena žaljiva in zastarela terminologija, ki jo je strokovna, predvsem antropološka veda, ovrgla že pred časom. Opazno pa je tudi nazadovanje, saj so določene vsebine, ki jih o Afriki vsebuje stari učbenik, v novem izpuščene. Kljub temu je bilo zaznati nekaj pozitivnih sprememb. Teh sicer ni veliko, pogosto pa jih je mogoče razumeti tudi dvoumno.

## Splošne ugotovitve

Prva in zelo izstopajoča ugotovitev pregleda učbenika je, da je o zgodovini Afrike napisanega zelo malo, čeprav časovna opredeljenost učbenika (od prazgodovine do konca starega veka) tega nikakor ne predpostavlja. Pozornost pregledovalcev je bilo tako treba v veliki meri usmeriti na vse tisto, kar je izvzeto, in na splošno je to afriški razvoj v celoti. Afrika je v učbeniku omenjena izključno v zvezi z Egiptom ali Kartagino. Tudi na zemljevidih se praviloma pojavlja le v zvezi s tema dvema območjema ali v zvezi z območjem Bližnjega vzhoda. Podsaharske Afrike v učbeniku tako rekoč ni. Učbenik je zasnovan izrazito evrocentrično, splošni vtis pa je tudi, da učbenik prevzema idejo, da vse družbe sledijo isti razvojni poti in da je za celotno človeštvo načrtana pravzaprav samo ena pot. To zbuja skrb iz dveh vidikov:

1. kapitalizem je v določenih interpretacijah predstavljen kot končna razvojna stopnja celotnega človeštva;<sup>34</sup>

2. predpostavljeno je, da so sodobna »naravna« ljudstva, kot jih poimenujejo avtorji, odsev družb(e) iz prazgodovine, kar je v več pogledih povsem zgrešeno, še posebej če upoštevamo vso pestrost njihovega življenja.

Če želimo izluščiti podobo afriške družbe, kakršno daje učbenik, so ugotovitve precej problematične: prvi vtis, ki ga daje učbenik o afriški družbi, je, da so nekatera »plemena« iz Afrike še vedno na stopnji paleolitika, drugi pa deluje v nasprotni smeri – način naracije v učbeniku iz Afrike namreč izvzema antični Egipt, ki se zdi bolj kot na afriški navezan na evropski prostor (morda zato, ker po mnenju avtorjev učbenika presega afriške standarde razvoja?).

---

<sup>34</sup> Citat iz učbenika, str. 26: »Marx je razvil dialektični in historični materializem, tj. nauk o gibanju družbe, zakonitosti razvoja družbe od predkapitalističnih formacij do kapitalizma. Preučeval je delovanje kapitalistične družbe in s teorijo presežne vrednosti razlagal razredni boj kot glavno gibalno zgodovinskega razvoja.«

Mnenje recenzentov je tudi, da izrazito evrocentrični pristop škoduje zgodovini, saj učbenik ne ponuja dovolj znanj o zgodovini nasploh. Dogajanje je postavljeno v Sredozemlje, preostale kulture pa so omenjene le posredno, pogosto zgolj zaradi različnih religij (islam, judovstvo, hinduizem, konfucionizem itd.), v zvezi s katerimi pa je zaznati tudi nekaj netočnosti.

Na tem mestu je smiselno navesti še nekaj števil, ki ilustrirajo geografsko (ne)uravnoteženost predstavitve dogajanj po svetu. Od skupaj 315 strani učbenika Afriki kot samostojni učbeniški vsebini ni namenjena niti ena stran. Opisu človekovih začetkov je namenjenih 10 strani, vendar je Afrika v skopih stavkih omenjena samo na štirih mestih, kljub temu da je imela ta celina v paleolitikumu oziroma v zgodnjem razvoju človeštva (to pa je več kot 9/10 razvoja hominidov) odločilno vlogo. Egiptu je namenjenih 14 strani, vendar je problematično, to pa poudarjamo tudi v nadaljevanju, da zaradi načina naracije Egipt tako rekoč ni vezan na afriški prostor. V nadaljevanju učbenika Afrika ni omenjena; izjema so samo različne reference na Egipt in Kartagino.

### **Analiza po straneh učbenika**

(17)

V navedku o začetku človeške zgodovine s prazgodovino ali pravekom pred dvema milijonoma let manjka prostorsko pojasnilo. Nepremišljeno je, da ni naveden začetek prazgodovine v Afriki, pri tem pa bi bilo smiselno govoriti tudi o razponu štirih milijonov let (glej Fagan M., 1998: 43–53).

V celotnem besedilu so letnice pisane z okrajšavo »pr. Kr.«. Morda bi bilo vendarle vredno razmisliti o zapisu okrajšave »pr. n. št.«.

V razdelku »Načini štetja let« je problematična razlaga: »Doba hedžre ali mohamedanski način štetja let se računa od bega Mohameda pred pregnjalci iz mesta Meka v mesto Medina leta 622.« Izraz »mohamedanski« je zastarel in je v nekaterih primerih v rabi celo kot namerno protiislamski izraz, zato je neprimeren. Tudi besedo *hedrža* bi bilo primerneje zapisati *hidžra*, saj tak zapis bolj ustreza arabskim glasovom. Beseda *hidžra* pa ne pomeni »beg«, temveč »preselitev«, torej gre za selitev Mohameda iz Meke v Medino.

(30)

V poglavju o pojavu človeka Afrika ni omenjena niti z besedico – vsekakor gre za skrb zbujujoče izvzemanje. V podpoglavju o naravnih in geografskih spremembah na zemlji avtorji poudarijo, da so te spremembe vplivale na nastanek in razvoj človeka ter da prvi človekovi začetki segajo v ledeno dobo. Ob tem znova pozabijo na prostorsko določitev in pojasnilo, da je bilo takrat v tropski zemljepisni širini »zmerno« podnebje, prav to pa je tudi vzrok, da ima Afrika izjemno mesto v razvoju človeka, saj so bila severna območja pokrita s snegom in ledom, zato gotovo niso bila najprimernejša za njegov razvoj. Avtorji izpustijo priložnost, da bi Afriko prikazali kot »zibelko človeštva«.

(31)

Afrika ni omenjena niti v rodovnem deblu, ki se začne z avstralopitekom, niti v besedilu pod slikovnim prikazom. Omenjeni so najstarejši fosilni ostanki hominidov, vendar ti znova niso geografsko locirani. Škoda je, da avtorji prenovljene izdaje učbenika ta podatek izpuščajo, saj so v starem učbeniku (čeprav v opombah ob robu osrednjega teksta) navedene in tudi opisane

najdbe avstralopitekov v Tanzaniji in Etiopiji (tudi znamenita Lucy), poleg tega pa bi bilo treba omeniti tudi najdišča v Keniji.

Pri rodovnem deblu je pri neandertalcih napačno zapisana tudi perioda: pravilno je 200.000 in ne 20.0000.

(32)

Na tej strani najdemo prvo neposredno omembo Afrike (pri opisu razvoja »spretnega človeka«), čeprav, kot smo že poudarili, si Afrika zasluži svoje mesto tudi pri opisu človekovih začetkov v prejšnjih poglavjih. V nadaljevanju je omenjen izvor »homo habilisa« iz Vzhodne Afrike, vendar konkretna najdišča niso nikjer navedena (niti Great Rift Valley), čeprav je govor o samem učlovečenju človeka! V besedilu je omenjena uporaba pestnjaka, ki sodi v olduvajsko kulturo, vendar pa ni razloženo, od kod tako poimenovanje (Olduvajska soteska v Tanzaniji). Popolnoma drugače je pri evropskih najdbah, pri katerih avtorji dosledno pojasnjujejo izvor poimenovanja (npr. kultura ašelen – najdišče Saint Acheul v Franciji). S tem so posredno zanemarjene tehnične iznajdbe afriškega paleolitika. Nadaljevanje zgodbe s »homo erectusom« je sicer na začetku locirano v Afriko, a znova brez konkretnih najdišč, ko se ta razširi v Evropo in Azijo, pa so navedena tudi konkretna najdišča – predvsem seveda evropska. Od tu naprej pa osrednjo vlogo pri opisovanju razvoja mislečega človeka prevzame Evropa. Omenjena so vsa pomembna evropska najdišča in tudi nekatera indonezijska, a nobeno afriško.

(32, 33, 34, 35)

Na teh straneh sta opisana *razvoj sodobnega mislečega človeka ali homo sapiensa sapiensa in njegova pot iz Afrike pred 195.000 leti*, kar je spodbudno (str. 33). Avtorji tudi pojasnjujejo, da se je s te celine razširil po vsem svetu. Problematičen pa je zemljevid (str. 35), na katerem je kot točka izvora prvega homo sapiensa označen Izrael, na vzhodu in jugu Afrike pa so prikazane le najdbe avstralopitekov in homo habilisa. Tak prikaz je zelo sporen, saj so znana najdišča iz Etiopije, na katerih so našli eno izmed najstarejših različic homo sapiensa, najdbe pa po mnenju stroke tudi predatirajo najdišča na Bližnjem vzhodu (glej Dawkins in Wong, 2005: 62). Poleg tega vizualni prikaz širitve hominidov deluje zavajajoče, saj se zdi, kot da je osrednja točka selitve homo erectusa in homo sapiensa sapiensa Izreal, ne pa vzhod oziroma jug Afrike, kot bi bilo korektno (to je tudi v popolnem nasprotju z zgoraj navedenim citatom s str. 33) (glej Fagan, M., 1998: 65–88). Zdi se, da prikazu primanjkuje objektivnosti.

Avtorji nekritično primerjajo zdajšnje življenje različnih ljudstev z življenjem v prazgodovini. Primer s strani 33, 34: »Poznate katero od sodobnih naravnih ljudstev? Kaj je značilno za njihov način življenja?[...] Sodeč po primerjavah s sodobnimi naravnimi ljudstvi, so ljudje mlajšega paleolitika verjetno poznali družino.« Primerjava je zavajajoča in nejasna; korektna bi bila namreč samo primerjava z lovsko-nabiralniškim načinom življenja, saj splošne primerjave nikakor niso mogoče. V nadaljevanju beremo o prazgodovinskih iniciacijskih obredih, ki, kot navedejo avtorji, so bili *morda podobni kot pri Grmičarjih*. Poleg tega, da iniciacijski obredi niso vsesplošen fenomen in je težko trditi, da so jih izvajali že v prazgodovini, je sporna predvsem uporaba besede »Grmičar«, saj je ta zastarela (kot tudi uporaba besede »Bušman«, ki se pojavi v nadaljevanju, str. 252). Pravilna in korektna bi bila uporaba besede Sani (Kasule, 1998: 96; Furlong, 2001: 373; O'Toole, 2001: 26; Wells, 2005: 76–80). V širšem okviru pa je moteče, da navajanje »Grmičarjev« kot sodobnikov paleolitskih lovcev posredno daje vtis paleolitskosti sodobne Afrike. Avtorji predpostavljajo, da so sodobna »naravna ljudstva« odsev družbe iz prazgodovine, to pa je v več pogledih povsem zgrešeno, sploh če upoštevamo vso pestrost njihovega delovanja. Primer s strani 35:

»To lahko spoznavamo le iz ohranjenih materialnih ostankov in na podlagi preučevanja življenja sodobnih naravnih ljudstev, ki so ohranila prazgodovinske načine življenja.« Na tem mestu bi bilo vendarle treba opozoriti, da ne gre za zamrznjene podobe preteklosti ter da je za vsa ta ljudstva značilna bogata in dolgotrajna zgodovina! Na podlagi prikaza v učbeniku pa bralec lahko popolnoma napačno sklepa, da so ta ljudstva brez zgodovine.

Edina omemba Afrike kot zibelke človeštva je skrita v modrem rastru na robu zemljevida o paleolitskih in mezolitskih kulturah, str. 35: »Novejše raziskave DNK so potrdile teorijo o Afriki kot zibelki razvoja človeških vrst, čeprav del znanstvenikov še vedno zagovarja teorije o sočasnem neodvisnem razvoju ljudi na več območjih.« Trditev o Afriki kot zibelki razvoja človeških vrst sicer drži, vendar hkrati posredno uvaja tudi zamisli o razdelitvi človeštva na podvrste.

(36, 37)

Zemljevid na str. 37 spremlja komentar: »Od 7. do 3. tisočletja pr. Kr. so se kmečke kulture razširile iz Bližnjega vzhoda v Evropo, Indijo in na Kitajsko. Ločeno so se začeli v tistem času s kmetijstvom ukvarjati prvi Američani.« Pojav poljedelstva v Afriki tako sploh ni naveden! Iz obdobja neolitika je Afrika popolnoma izvzeta, torej so se glede na to s kmetijstvom ukvarjali po vsem svetu, samo v Afriki ne? Je razlog za neomenjanje selitve kmečke kulture v Afriko v tem, da se avtorji zavedajo možnosti, da je tam že obstajala oziroma da se je razvila ločeno? Avtorji navedejo, da so se s kmetijstvom v obdobju med 7. in 3. tisočletjem začeli ukvarjati tudi prvi Američani, zato neomenjanje Afrike še toliko bolj zbode v oči in zdi se, da učbenik Afriko namerno prikrije. Zanimivo pri tem pa je, da je na zemljevidu Afrika prikazana kot zibelka nekaterih poljedelskih kultur.

Zemljevid pokaže območje rodovitnega polmeseca, vendar ne v Mezopotamiji, temveč (spet!) v Judeji. V skladu z naracijo je iz zemljevida izpuščeno tudi območje Severne Afrike kot neolitske kulture.

(41, 42, 43, 44)

Iz naslova razdelka na strani 41 »Prve visoke kulture«: »Rodovitni polmesec«, »Mezopotamija«, »Egipt« ni razvidno, da bi se dijaki lahko seznanili z dejstvom, da je Egipt v Afriki. Torej: ali je Egipt v Afriki? Da je odgovor negativen, žal samo potrjuje podpis pod zemljevidom na str. 44. Avtorji pod zemljevidom prvih visokih civilizacij zapišejo: »Začetki prvih visokih civilizacij v evrazijskem prostoru«. Zemljevid seveda prikazuje tudi staro egipčansko civilizacijo, vendar ta po mnenju avtorjev učbenika očitno ne spada v afriški prostor.

Problematičen je tudi citat na strani 42: »Pred pet tisoč leti so se na tem območju, ki ga imenujemo rodovitni polmesec, razvile številne civilizacije. Tu je človek prvič 'spregovoril'«. Na kaj se nanaša ta »spregovori«? Na pisavo? Ali potemtakem številni ljudje tudi zdaj ne znajo govoriti, ker ne znajo pisati?

Opis uporabe kovin je mogoče primerjati s poljedelstvom (str. 42): »Uporaba bronca se je hitro razširila z Bližnjega vzhoda v Indijo, na Kitajsko in v Evropo.« Avtorji znova ne omenjajo Afrike, poleg tega pa je na zemljevidu izpuščen tudi Egipt kot območje zgodnjega obdelovanja bakra, str. 44 (glej Ki- Zerba, 1977: 60).



(50, 51)

V uvodu, v katerem je navedeno, da *so se v 5. tisočletju pr. Kr. ljudje naselili v porečjih Nila v Egiptu*, bi bilo lahko navedeno, kdo so bili ti ljudje. Cheik Anta Diop, senegalski zgodovinar in egiptolog, je dokazal izvor starih Egipčanov, ki so imeli črno kožo (s tem ne misli na rasizem, saj ga stare civilizacije verjetno niso poznale). V nadaljevanju je v učbeniku poudarjeno, da *so Egipt v starem veku prištevali k Aziji*, poraja pa se vprašanje, ali je sklicevanje na stari vek in s tem zanikanje afriškega prispevka k stari egipčanski civilizaciji v učbeniku iz 21. stoletja sploh smiselno. Egipt bi bilo vendarle treba geografsko umestiti in navesti, da se je ena najstarejših civilizacij na svetu razvila v Afriki.

Nekaj besed, namenjenih Afriki, najdemo (prvič sploh!) v razdelku pod naslovom »Navdušenje Slovencev nad Egiptom«, v katerem med drugim piše, da sta Egipt opisovala ali omenjala Pietro Coppo in Janez Vajkard Valvasor, med misijonarji pa je omenjen Ignacij Knoblehar: »Napisal je potopis bo Belem Nilu, njegovi zbirki predmetov iz vsakdanjega življenja črnskih plemen ob Nilu pa hranita Slovenski etnografski muzej in Etnološki muzej na Dunaju.« Ko so končno omenjeni Afričani, so v resnici omenjeni zelo posredno, mimogrede pa so nekritično omenjena »črnska plemena«. Uporabi takega »plemenskega besednjaka« bi se bilo brez dvoma treba izogibati. Opustiti je treba ponižujočo in ločevalno terminologijo o »plemenih« in jo nadomestiti z ljudstvi, čeprav gre tudi za zgodovinske omembe. Iz besedila je tudi razvidno, da na Afriko še vedno gledamo prek spornih »rasnih značilnosti« kot primarnih značilnosti prebivalstva. S tem seveda z ničimer ne pripomoremo k opustitvi razlikovanja prebivalstva na rasni podlagi oziroma po fizioloških značilnostih.

Zemljevid na strani 51 prikazuje naravne vire starega Egipta. Na njem sta znova posebej izpostavljeni Judeja in Grčija, na tistem delu zemljevida, ki prikazuje Afriko, pa je uporabljena stara (grško-rimska) terminologija: Libija na severozahodu in Nubija na jugu.

(57, 58)

Zemljevid na strani 57 kot primer egipčanskega kraljestva prikazuje območje, ki je okrog leta 1450 pr. n. št. obsegalo tudi Judejo, Afrika proti jugu pa je znova izpuščena. Tudi na nastanek egipčanske civilizacije naj bi opazno vplivala starejša sumerska civilizacija iz Mezopotamije (str. 58). Teorija ni nesporna in številni avtorji jo zavračajo (glej Cheikh Anta Diop).

(61)

Na tej strani prvič naletimo na daljši sestavek o nubijskem kraljestvu; pred tem se namreč pojavlja samo na zemljevidih in brez kakršnega koli opisa, bralcu pa iz takega prikaza ni jasno, kakšen je odnos tega kraljestva z Egiptom (bogati trgovski stiki, povezovanje s porokami, novačenje nubijskih vojakov v egipčansko vojsko – Ki-Zerba, 1977: 63, 64). V nadaljevanju beremo: »Po izumrtju 20. dinastije okoli leta 1075 pr. n. št. [...] si je južni Egipt prilastilo kušitsko kraljestvo, ki je nastalo v Nubiji.« Predvsem manjka podatek, kdo so Nubijci in kako da so lahko razvili kraljestvo. Več o nubijskem kraljestvu piše tudi Török [László](#) v »Late antique Nubia: History and Archaeology of the Southern Neighbour of Egypt in the 4th-6th c. A.D.«. Temu pa sledi: »Združenima kraljestvoma Nubiji in Egiptu je zavlada 25. dinastija črnih faraonov, s katero se je začelo pozno obdobje (664–332 pr. Kr.).« Omembo črnih faraonov je treba pozdraviti, saj te v prejšnji izdaji učbenika ni bilo, prav tako tudi razlago vnašanja različnih ideoloških pogledov v zgodovino: »Do tri metre visoki kipi nubijskih kraljev so bili najdeni v nubijski prestolnici Kerma. Zaradi rasističnih pogledov so bili črni faraoni dolgo zamolčani. Njihova vloga v zgodovini starega Egipta je bila ovrednotena šele proti koncu 20. stoletja.« Kljub temu se je težko otresti vtisa, da črni

faraoni niso bili faraoni Egipta, temveč Nubije, ki se ji je priključil Egipt. Z govorom o črnih faraonih pa je bilo hkrati vneseno tudi stereotipno (rasistično) razlikovanje med črnci in belci, ki ga antični Egipt verjetno ni poznal, z njim pa je obremenjena predvsem poznejša zgodovina; poleg tega tak govor predpostavlja, da so bili vsi drugi faraoni skupaj z vsem egipčanskim prebivalstvom pred priključitvijo Nubiji beli, s tem pa se je težko strinjati.

(119 in naprej)

V poglavju o obdobju rimskega cesarstva je pojasnjeno, da je Lepid *dobil Afriko* (str. 119), manjka pa predvsem razlaga, zakaj to ni več Libija. Tudi zemljevida na straneh 123 in 133 govorita o Afriki, nasprotno pa Herodotov grški zemljevid na strani 238 govori o Libiji. Očitno so besedo Afrika začeli najprej uporabljati v Rimu, vendar to ni niti navedeno niti razloženo. O izvoru besede Afrika v obdobju rimskih provinc iz poimenovanja za ljudstvo Afri, ki je živelo v bližini Kartagine, pišeta tudi John Parker in Richard Rathbone v »African History: A Very Short Introduction«.

(121)

Nenavadna je navedba, po kateri so Severski dinastiji (195–235) vladali »*cesarji afriškega porekla*«. Tukaj bi bila Afrika omenjena pozitivno, če ne bi šlo za terminološki nesporazum. Očitno gre za »Afriko« kot rimsko provinco.

(131 in naprej)

V uvodu je omenjena ustanovitev Kartagine na severu Afrike, vendar tako, da se zdi, kot da to območje prej ni bilo poseljeno. Glede na pomen Kartagine v Severni Afriki, v poznejših punskih vojnah ter pri rimski osvojitvi tega dela Afrike bi bilo primerno omeniti tamkajšnja staroselska ljudstva (nekoč smo jih poznali pod skupnim imenom Berberi<sup>35</sup>) in njihov odnos do feničanskih oziroma rimskih kolonistov (glej Iliffe, 1995: 30–36).

(297)

Razlaga hinduizma je izjemno poenostavljena in zavajajoča: »*Krave kot svete živali častijo vsi hindujci, a ni povsem jasno, zakaj. Najverjetneje to izhaja iz verovanja, da se duše po smrti reinkarnirajo tudi kot krave. Ker v teh živalih vidijo duše umrlih, jih je prepovedano ubijati in gredo lahko kamorkoli in jedo karkoli.*« Resda obstaja več razlag (krava npr. predstavlja silo narave (Prakriti v Rig Vedi, Krišna je skrbel za krave itd.), vendar je razlaga, ki se pojavlja v učbeniku, zelo posplošena, saj bi potem to, kar velja za krave, veljalo za vse živali.

Znova gre za poenostavljeno in zavajajočo razlago zgodovinskih vsebin: »*Zaradi hinduističnega prepričanja, da je ta svet le prehodni pojav, v Indiji opazimo pasivnost do družbenega dogajanja, indijska družba ni nikoli kazala velikega zanimanja za materialni napredek, posledica pa je revščina nižjih družbenih slojev.*« Resda ne gre podcenjevati vpliva različnih religij na razvoj družbe, vendar nikakor ni primerno, da so vsi zunanji dejavniki (britansko izkoriščanje, konflikti s sosedi, mednarodni gospodarski tokovi itd.) zreducirani zgolj na en imenovalc in da je za revščino odgovorna indijska družba kot popolnoma izolirana entiteta.

---

<sup>35</sup> Poimenovanje Berberi je treba uporabiti z določeno previdnostjo, saj ljudstvo preferira uporabo lastnega poimenovanja Amazigh, ker izraz Berber vsebuje negativne konotacije na barbare (Willis, 2008: 240).

(312, 313)

V uvodnem odstavku (kakor tudi v nadaljevanju razdelka) o islamu je večkrat uporabljen členek menda, ki je povsem nepotreben in neprimeren: »Okoli leta 610 je doživel prvo od številnih videnj. Ko je spal v eni od votlin na gori v bližini Meke, je **menda** prišel k njemu angel Gabriel in mu razodel, da ga je bog Alah izbral za svojega preroka.« Za primerjavo: vsebine o krščanstvu niso zapisane v pogojniku, torej niso podane z dvomom. Primer s strani 308: »Po pričevanju učencev je Jezus tretji dan po smrti vstal od mrtvih, nato še 40 dni poučeval, potem pa odšel v nebesa.« Vsebine o krščanstvu so podane tako, kot jih razumejo verujoči, zakaj torej avtorji niso enakega pristopa uporabili tudi pri razlagi islama?

Pozitivno je, da avtorji razložijo pomen besede Alah v arabščini (tj. bog), čeprav ni jasno, zakaj besedo zapišejo kot ala. Zelo primerno bi bilo, če bi dodali tudi razlago, da gre za istega boga, ki ga priznavajo vse tri monoteistične religije.

Sporno je navajanje svete vojne kot obveznosti muslimanov in izenačevanje *džihada* s sveto vojno (str. 313). Džihad v arabščini pomeni »prizadevanje na Božji poti« (Nasr, 2007: 99), pri tem pa številni viri navajajo, da je džihad koncept, ki je z vidika njegovega pomena v islamu najbolj zlorabljen ali celo onečaščen. Pomen džihada v islamskem svetu je predvsem etično načelo, islam pa pozna več vrst takega prizadevanja. Džihad na splošno ne pomeni boja proti nevernikom, eden izmed štirih džihadov, ki vzpostavlja boj proti nevernikom, pa govori predvsem o obrambnem boju. V navezavi na globlji pomen besede džihad je Mohamedu pripisan *hadis*, to je, da je veliki (pravi) džihad za vsakega človeka boj s samim seboj in zlom v njem samem (Kerševan, 2003: 32, 33)!

Tekst tudi površno obravnava sestavo Korana. Tega namreč sestavlja 114 sur in ne 115, kakor je mogoče razbrati iz besedila: »Sestavljajo ga prvo poglavje, ki je celota zase, in 114 poglavij ali sur.«

Na koncu starejšega učbenika avtorji v razdelku »Evropejcem manj znani in neznani svetovi v drugi polovici prvega tisočletja« razlagajo tudi razvoj kraljestev v Afriki. Čeprav je naslov v starem učbeniku popolnoma neprimeren, saj gre za izrazito evrocentričen pristop k obravnavi geografskih regij in zgodovinskih procesov, je velika pomanjkljivost novega učbenika, da te vsebine v celoti izpušča. Kljub temu da so bile vsebine o Afriki v starem učbeniku prikazane faktografsko in skorajda brez medsebojnih povezav, tako da je bilo iz njih zelo težko razbrati civilizacijsko podobo Afrike, pa so v njem vendarle bile. Tako smo brali tudi o kraljestvih Kuš in Meroe, krščanskem Aksumu, Gani in Almoravidih (glej Ki-Zerbo, J. D. Fage, John Iliffe). Žal se avtorji niso odločili za nadgradnjo teh vsebin, temveč so jih v novi izdaji učbenika raje izpustili.

## LITERATURA:

- Appiah, Kwame Anthony (1992): *In My Father's House: Africa and the Philosophy of Culture*. New York: Oxford University Press.
- Diop, Cheikh Anta (1974): *The African Origin of Civilization: Myth or Reality*. Chicago: Lawrence Hill Books.
- Du Bois, W. E. B. (2006 [1915]): *The Negro*. New York: BiblioBazaar.
- [Clancy-Smith, Julia Ann](#) (2001): *North Africa, Islam, and the Mediterranean world : From the Almoravids to the Algerian War*. London, Portland: Frank Cass.
- Curtin, Phillip (1996): *African history: From Earliest Times to Independence*, 2. izdaja. London, New York: Longman.
- Dawkins, Richard in Yan Wong (2005): *The Ancestor's Tale: A Pilgrimage to the Dawn of Evolution*. Boston, New York : Houghton Mifflin. Dostopno tudi na:  
- <http://books.google.com/books?id=rR9XPnaqvCMC&printsec=frontcover&hl=sl#v=onepage&q&f=false>
- Fagan, Brian M. (1999): *World Prehistory: A Brief Introduction*. Santa Barbara: Longman.
- Fage, J. D. (2002): *A History of Africa*, 4. izdaja. London: Routledge.
- Fierman, Steven (1993): »African Histories and the Dissolution of World History.« V: *Africa and the Disciplines*. Robert H. Bates, V. Y. Mudimbe in Jean O'Barr, ur. Chichago: University of Chicago Press. Str: 167–212. Dostopno tudi na:  
- [http://srufaculty.sru.edu/m.matambanadzo/readings/african\\_histories\\_and\\_the\\_dissolution.pdf](http://srufaculty.sru.edu/m.matambanadzo/readings/african_histories_and_the_dissolution.pdf)
- Furlong, Patrick J. (2001): »South Africa.« V: *Understanding Contemporary Africa*, 3. izdaja. April A. Gordon in Donald L. Gordon, ur. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers. Str. 371–408.
- Iliffe, John (1995): *Africans: The history of a continent*. Cambridge: University Press.
- Kasule, Samuel (1998): *The History Atlas of Africa*. New York: Macmillan.
- Kerševan, Marko (2003): *Koran: O Koranu, Bogu, islamu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Ki-Zerbo, Joseph (1977): *Zgodovina črne Afrike*. Ljubljana: Založba Borec.
- Mudimbe V. Y. (1996[1988]): *The Invention of Africa: Gnosis, Philosophy and the Order of Knowledge*. Bloomington in Indiana: Indiana University Press.
- Nasr, Seyyed H. (2007): *Islam: Religija, zgodovina, civilizacija*. Ljubljana: Študentska založba Litera.

- Newman, James L. (1995): *The Peopling of Africa: A Geographic Interpretation*. New Haven: Yale University Press.
- O'Toole, Thomas (2001): »The Historical Context.« V: *Understanding Contemporary Africa*, 3. Izdaja. April A. Gordon in Donald L. Gordon, ur. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers. Str. 23–54.
- Parker, John in Richard Rathbone (2007): *African History: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press Inc.
- Phillipson, W. David (2002): *Ancient Ethiopia: Aksum: Its Antecedents and Successors*. London : British Museum Press.
- [Török, László](#) (1988): *Late antique Nubia: History and Archaeology of the Southern Neighbour of Egypt in the 4th-6th c. A. D.* Budapest : Archaeological Institute of The Hungarian Academy of Sciences.
- Wells, Spencer (2005): *Odiseja človeštva*. Tržič: Učila.
- Willis, Michael J. (2008): »The Politics of Berber (Amazigh) Identity: Algeria and Morocco Compared.« V: *North Africa*. Yahia H. Zoubir in Haizam Amirah – Fernández, ur. London in New York: Routledge. Str. 227–242.

## Priporočila glede obravnavanja Afrike v šolskih učbenikih

- Potrebno je stremeti k ravnovesju pri podajanju informacij ali snovi oziroma k ravnovesju med družbenozgodovinskim kontekstom, problemi in pozitivnimi zgodbami. Ob obravnavanju Afrike bi avtorji morali predstaviti družbenozgodovinski kontekst, vključiti probleme v zgodovinski kontekst in jih povezati z njim ter vključiti tudi pozitivne zgodbe. Mogoče bi lahko uspešne zgodbe v učno snov vstavili tudi preko posebnih okvirjev namenjenim popestritvi snovi, kjer bi predstavili primere uspešnih zgodb, in sicer tako na področjih gospodarstva in politike kot tudi kulture, umetnosti in znanosti. Ti bi lahko služili kot nekakšni motivacijski elementi, ki bi učencem oziroma dijakom približali Afriko in jo deekstizirali.
- Z navedenim bi naredili korak naprej pri problemu dekontekstualizacije, pri odsotnosti pozitivnih zgodb in podajanju le stereotipnih vsebin, ter seveda tako k boljšemu reprezentiranju afriške celine. Vseeno pa je treba biti pri podajanju snovi pazljiv, zato priporočamo predhodno sodelovanje s skupino recenzentov (za področje reprezentacije) v okviru Društva Afriški center, ki lahko ponudi kvalitetne povratne informacije.
- Smiselno bi bilo spremeniti Pravilnik o potrjevanju učbenikov, po katerem morajo biti učbeniku ob predložitvi v potrditev priložene ocene recenzentov npr. o skladnosti s sodobnimi spoznanji stroke oziroma strok, o metodično-didaktični ustreznosti in o razvojno-psihološki ustreznosti, ki bi se opredelili do ustreznosti diskurza in reprezentacije, preko katere je podana določena vsebina.
- Pomembno je ozaveščati tudi učitelje, kajti geografija (kot seveda tudi zgodovina) ne more biti popolnoma nepristranska veda in lažje je izobraziti enega učitelja, ki svoje znanje prenese na trideset učencev v razredu, kot vsakega posameznega učenca. Zato predlagamo, da bi katerega izmed seminarjev za učitelje, ki jih organizira Zavod RS za šolstvo, namenili tudi naši temi, kajti potrebno je vzeti v zakup, da je tudi geografija prežeta z ideološko pristranskostjo. Učiteljem je potrebno pokazati, kako je njihov predmet prežet in obremenjen z vrednotami, in jim s tem dati možnost tudi za razpravljanje, prepoznavanje in razumevanje teorij reprezentacij, diskurza itd. Nato bi učitelj s svojim vedenjem o pristranskosti učbenikov ob obravnavanih temah seznanil tudi učence, s tem pa bi nanje prenesel tudi širše uporabno znanje.
- Znebiti se kolonialnih konceptov in načinov poimenovanja ljudstev. Iz besedišča naj se izvzame izraz pleme, ki se nadomesti z izrazom ljudstvo. Način družbene organizacije, ki temelji na pripisu skupnega prednika ni uporaben, ko govorimo o ljudstvih v političnem smislu, še posebej ne, ker ima beseda pleme povsem drugo konotacijo v zahodnem diskurzu, ki ga je zaznamoval kolonializem, ta pa si je izdatno pomagal z rasizmom in kulturnim evolucionizmom. Ljudstva naj se poimenuje po bolj korektnih izrazih, ki so danes v veljavi. Tako naj se ne uporablja sporne, zastarele in žaljive terminologije npr. Grmičarji, Bušmani, Pigmejci, Hotentoti itd.  
Primeri:  
Grmičarji oz. Bušmani – Sani,  
Hotentoti - Khoikhoi,  
Pigmejci – Mbuti ali Baka,  
Namesto, da se nekritično uporablja zgoraj navedena sporna terminologija, naj se prostor izrabi za obrazložitev njene spornosti. Primer: Hotentoti – bursko jecljavci.

Podobno naj se ob splošno razširjenih navede za geografska imena tudi lokalna poimenovanja oziroma naj se nekdanja kolonialna geografska poimenovanja nadomesti s sedaj uveljavljenimi. Primera: Viktorijino jezero - Ukerewe; Rudolfovo jezero – Turkansko jezero.

- V zgodovinskih vsebinah naj se Afriko premišljeno umesti in naj se je nikakor ne izpušča oziroma naj se teži k enakovredni umestitvi vsebin o Afriki glede na druga geografska področja. Namesto prikaza svetovne zgodovine kot zgodovine Evrope in skozi zgodovino Evrope še zgodovine tistega dela sveta, ki ga je ta zgodovina vključila vase (beri: podjarmila), je potrebno prikazati uravnoteženo zgodovino človeštva, v kateri igra vsak kontinent svojo vlogo. Lahko, da bo več pozornosti namenjene Evropi (za klasično zgodovino in zgodovino razsvetljenstva je to samoumevno), vendar se moramo premakniti od evrocentrizma h kozmopolitski perspektivi. Primer: izpustitev Afrike iz začetkov razvoja človeka in nadaljnje neolitske revolucije (kot je bila težnja v enem izmed zgodovinskih učbenikov, kjer je bila izpustitev vsebin o Afriki popolnoma neumestna), tudi vprašanja kolonizacije, dekolonizacije in nacionalna vprašanja Afrike si zaslužijo podrobnejšo in uravnoteženo obravnavo.
- Izogibati se je treba težnji po stereotipiziranju oziroma paradigmatiki usmeritvi vsebin k revni, bolni in lačni Afriki. Posledično so vse vsebine o Afriki podrejene tej paradigmi oziroma stereotipu ter zato pogostokrat vzete iz konteksta ter nekritično in neutemeljeno podane ter pretirano poenostavljene, celotna podoba Afrike pa je okrnjena in ne odgovarja celoviti in raznoliki podobi Afrike oziroma odgovarja le ustvarjenemu stereotipu.
- Izogibati se je treba težnji po podajanju vsebin o Afriki skozi rasno optiko in posledično podreditvi vsebin o Afriki rasni paradigmi. Npr. z delitvijo Afrike na črno in belo, uporabo terminologije kot so rasni drobci itd. Rasa nima nobene znanstvene veljave ne v biologiji (raznovrstnost genskega materiala znotraj populacij je praviloma večja kot razlike do drugih populacij) ne v družbi (fizični videz človeka nima nobene zveze z njegovo kulturo). Podobno kot z imeni ljudstev naj se tudi pri razlagi drugih vsebin skuša izhajati iz Afrike same in ne iz evropskega oziroma pogleda Zahoda na Afriko.
- Vsako ljudstvo na tem svetu ima za seboj enako število let oz. enako »količino« zgodovine. Ljudstva nastajajo in izginjajo, zato ne moremo govoriti o kontinuiteti, tudi če je v nekaterih primerih materialna kultura praktično enaka kot pred tisočletji.
- Religijske vsebine naj se razlaga tako, kot jih razumejo pripadniki določene religije sami.
- Glede na to, da učenci v osnovni šoli in večinoma tudi dijaki v srednjih šolah nimajo predmetov, kjer bi posebej obravnavali ekonomijo in politiko, ta pa neizpodbitno pomembno določa družbeno stanje povsod po svetu, bi bilo treba predstaviti kontinente in njihove države na kontinuumu družbenozgodovinskega konteksta in konteksta aktualne svetovnoekonomske politike. Svetovne (brettonwoodske) trgovinske in finančne institucije (Mednarodni monetarni sklad, Svetovna trgovinska organizacija, Svetovna banka) imajo v novejši zgodovini na države afriškega kontinenta še posebej sporen vpliv, posamezne države pa zaradi ekonomskih in geostrateških interesov nemalokrat podpirajo nedemokratske politične opcije ali celo

(bolj ali manj) posredno vzdržujejo vojno stanje v posameznih državah. Učenci in dijaki bi lahko bolj kritično ovrednotili ozadje problemov, ki jih mediji navadno predstavljajo v povezavi z državami afriškega kontinenta in problematizirali smiselnost humanitarnega odnosa in akcij, ki ne spreminjajo, ampak vzdržujejo aktualna svetovna neravnovesja.

- Učbeniki bi lahko bili dober zgled za problematiziranje zahodnega pogleda in stereotipnih predstav o afriškem kontinentu. Torej, namesto, da jih poustvarjajo, bi lahko nudili izhodišča (v delovnem zvezku z vprašanji v učbeniku ipd.) za kritično obravnavo predstavitve afriških držav v medijih, javnem diskurzu itd.
- Da bi se izognili poustvarjanju stereotipov in posploševanju, naj avtorji učbenikov informacije črpajo iz zanesljivih oziroma akademskih virov, ali celo iz razpoložljivih geografskih in zgodovinskih učbenikov, ki so v uporabi v afriških šolah. V kolikor je mogoče se lahko k pripravi učbenika povabi tudi afriške avtorje.

### **Dodatna literatura:**

Seznam priporočenih virov in literature se nahaja na koncu vsakega posameznega poročila, v nadaljevanju navajamo še nekaj dodatnih:

- Asad, Talal, ur., 1973, *Anthropology and the Colonial Encounter*. London: Ithaca Press.
- Brumen, Borut in Nikolai Jeffs, ur., 2001, *Afrike. Časopis za kritiko znanosti* 29(204–206). Ljubljana: ŠOU.
- Curtin, Philip, Steven Feierman, Leonard Thompson in Jan Vansina, ur. (1996) *African History. From Earliest Times to Independence*, 2. izdaja. London, New York: Longman.
- Fabian, Johannes, 1983, *Time and the Other: How Anthropology Makes Its Object*. New York: Columbia University Press.
- Easterly, William, 2006, *The White Man's Burden: Why the West's Efforts to Aid the Rest Have Done So Much Ill and So Little Good*. Oxford: Oxford University Press.
- Edward Said, 1996, *Orientalizem: Zahodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Eric Wolf, 1998, *Evropa in ljudstva brez zgodovine*. Ljubljana: SH.
- Iliffe, John (1997) *Africans. The History of the Continent*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spletna stran z analizami o aktualnih družbenih problematikah v Afriki s strani večinoma afriških avtorjev: *Pambazuka News. Weekly Forum for Social Justice in Africa*: <http://www.pambazuka.org/en/>
- Spletna stran projekta *Through other eyes*, ki ima tudi brezplačen spletni študijski program, namen katerega je omogočiti udeležencem spoznanje različnih perspektiv(ne



samo zahodnih) ter zbudjati razumevanje pomena kontekstualizacije različnih mnenj:  
<http://www.throughthereyes.org.uk/>

- *UNESCO - General History of Africa* (8 zvezkov; različni uredniki), Unabridged Paperback Edition. Berkeley, Oxford, Paris: The University of California Press, James Currey Publishers, Unesco Publishing.
- *Wars for Africa's Wealth* – tematska številka revije *New Internationalist* (367/maj 2004). (Dostopno tudi na: <http://www.newint.org/features/2004/05/> oziroma v pdf obliki na EBSCOhost).

**Filmi:**

- »Bamako«, r. in s.: Abderrahmane Sissako (Mali/Francija; 2006)
- »Darwinova nočna mora«, r. in s.: Hubert Sauper: (Francija/Avstrija/Belgija; 2004)
- »Kurji praznik« (Avstrija (ORF); 1993)